

XIINXALA DHUGAA HAWAASAA ASOOSAMA SEENAA
“*IMIMMAAN OSHIWITZI*” KEESSATTI: IJA YAAXINA
DHUGUMMAATIIN

ARAARSAA BOCHEE OLAANAA

WARAQAA QORANNOO DIGIRII LAMMAFFAA (MA) AFAAN
OROMOO BARSISUUF GAMISAAN GUUTTACHUUF
DHIHAATE

MUUMMEE AFAAN OROMOO, OGBARRUUF FOOKLOORII

KOOLLEJJII NAMOOMAA, QO’ANNOO AFAANOTAA,
JOORNAALIZIMIIFI QUNNAMTIITTI

YUUNIVARSIITII FINFINNEE

HAGAYYA, 2010/2018

FINFINNEE

Xiinxala Dhugaa Hawaasaa Asoosama Seenaa “*Imimmaan
Oshiwiitzi*” Keessatti: Ija Yaaxina Dhugummaatiin

Araarsaa Bochee Olaanaa

Gorsaan: Xilaahun Taliilaa (Phd)

Waraqaa Qorannoo Digirii Lammaffaa (MA) Afaan Oromoo

Barsiisuuf Gamisaan Guuttachuuf Dhihaate

Muummee Afaan Oromoo, Ogbarruufi Fooklooriitiif Kolleejjii

Namooma, Qo’annoo Afaanotaa, Joornaalizimiifi Qunnamtii

Yuunivarsiitii Finfinnee

Hagayya, 2010 (2018)

Finfinnee

Yuunivarsiitii Finfine dhaabbata Qorannoo Digirii Lammaffaaa

Waraqaa qorannoo ulaagaa digiraa lammaffaa (MA) Afaan Oromoofi Ogbarruu guuttachuuf Araarsaa Bochee Olaanaa mata duree: *Xiinxala Dhugaa Hawaasaa Asoosama “Imimmaan Oshiwiitzi”*: Ija yaaxina dhugummaatiin jedhuun qopheessee sadarkaa Yunivarsiitichi kaa’e guuteera.

Koree Qormaataa

Qoraa alaa _____ mallattoo _____ Guyyaa _____

Qoraa keessaa _____ mallattoo _____ Guyyaa _____

Gorsaa _____ mallattoo _____ Guyyaa _____

Axereeraa

Yeroo ammaa kana kitaaboleen asoosamaa hedduun Afaan Oromoon barreeffamuun hawaasa bira gahaa jiru. Darbee darbee asoosamoonni afaan biroorraa gara Afaan Oromootti hiikkamanis mul'achaa jiru. Haa ta'u malee, asoosamoota Afaan barreeffamanis ta'ee hiikkaman kanneen irratti qorannoon roga adda addaatiin taasifaman muraasa. Keessumaa yaaxinoota ogbarruu fayyadamuun qorannoon gaggeefaman baay'ee muraasa. Kanarraa ka'uun qorannoon kun yaaxina dhugummaarratti hundaa'uun kan gaggeeffame yoota'u, kaayyoon qorannoo kanaa inni ijoon asoosama afaan biroorraa gara Afaan Oromootti hiikkame, "Imimmaan Oshiwiitzi" keessatti haala dhimmoonni bulchiinsaa, siyaasaafi hawaasummaafi ilaalcha olaantummaa sanyummaafi akkaataa jiruuf jireenya hawaasa Yihuudootaa yaaxina dhugummaatti gargaaramuun ibsaman xiinxalamaniiru. Kana galamaan ga'uuf qoratichi mala xiinxala barruutti dhimma bahuun asoosamicha gadi fageenyaan dubbisuun odeeffannoo barbaachisu funaaneera. Haalli odeeffannoon itti funaanamanis ulaagaalee yaaxina dhugummaarratti hundaa'uun ta'u, xiyyeeffannoowwan odeeffannoowwaniis: gama hawaasummaa, bulchiinsaafsiyaasaafi xinsammuunwal qabatee dhimmoota bara mootummaa Naazii turan xiinxaleera. Adeemsa xiinxaluu kana keessattis, yaadoonni asoosamicha keessatti ka'an haala qabatamaafi haqa ture waliin hagam akka wal simatan xiinxalamaniiru. Asoosama seenaa kana keessatti akkaataan odeeffannoon itti dhihaate dhugummaafi kalaqamummaa jiddu galeeffatee akka ta'e yaaxinni dhugummaan ibsameera. Haalli kun bal'inaan sakatta'a barruu jalatti gadi fageenyaan taa'aniiru. Yaaxinni dhugummaarratti hundaa'uun ragaaleen asoosama keessaa funaanaman xiinxalamaniiru. Dhimmoonni hojii asoosamaa kana keessatti ka'an dhugummaa kallattii hawaasummaa, bulchiinsaaf siyaasaafi xinsammuun, haala jiruuf jireenya Yihuudotaafi ilaalcha olaantummaa sanyummaa Jarmanootaa bara mootummaa Naazii karaa dhugummaa of keessaa qabuun kan dhihaatan ta'uu isaanii hubachuun danda'ameera. kanuma waliin wal qabatee rakkoowwan lammiilee Yihuudootaarraa kallattii garaa garaan ga'aa turan karaa qabatamaafi hubatamuu danda'aniin hojiilee seenaa kana keessatti mul'atananitti maalummaa isaanii walitti dhihaatan ta'uu hubatameera. Haala xiinxala walii gala waliinis dhihaatanii, seenaan achi keessa jiru sun seenaa qabatamaa saba Oromoo waliin wal bira qabamee osoo dhihaateefi dogoggorri qubeessuufi fayyadamni jechootaa achi keessa jiru osoo fooya'ee hawwatamummaafi fudhatamummaan isaa ni dabala jedhamee amanama.

Galata

Hunda dura fayyaafi nageenya naaf kennuun akkan as ga'u kan na taasise Waaqayyoof galanni haa ta'u. Itti aasuun wayitan qorannoo kana gaggeessaa turetti nuffi tokko malee kan na gargaaraa turan gorsaa koo Dr. Xilaahun Taliilaa baay'een galateeffadha. Jalqabaa hanga dhumaatti kan yeroo hunduma gargaarsi ishee na biraa hin hafane harmee tiyya aadde Ajjaamoo Fiitiin ulfaadhun jedhaan. Deeggarsa yaadaatii hanga beekumsa isheetti kan na waliin dhaabatte haadha manaa tiyya Daraartu Dalasaas galatoomi.

Wayitan qorannoo kana gaggeessaa turetti beekumsa qabaniifi qabeenyaan kan na bira dhaabachaa turan hiriyoota koo Hirphaa Dalasaafi Fufaa Raggaasaa galata qabdu.

Gabaajeewwan

Kaayyoon barreeffama tokkoo ergaa /dhaamsa/ akka darbu barbaadame tokko ittiin dabarfachuufi. Kun kan galma ga’u wantoota dubbisaan yaada achi keessa jiru akka hin hubanneef gufuu ta’u jedhaman kanneen akka: gabajeewwanii, kottoonfachiisa, jechoota haaraa ta’an dubbistootaaf ifa taasisuun barbaachisaadha. Haaluma kanaan gabajeewwan, kottoonfachiisni, jechoonni haaraan barreeffama kana keessatti hammataman haala kanaa gadii kanaan ibsamaniiru.

Gabaajeewwan

Hiika Isaanii

ALH..... Akka Lakkoofsa Habashaatti

ALA..... Akka Lakkoofsa Awurooppaatti

Fkn Fakkeenya

Ykn Yookan

Dr.Doktar

SS..... Loltootaafi waardiyyoota Naazii

Afaan Jarmaniin “Schutzstaffel”

jedhu irraa dhufe.

KZ..... Wiirtuu uggurtii (concentration

Camp.) Jecha Afaan Jarmaniin

“Konzentrations lager” jedhu

irraa dhufe.

Baafata

Qabiyyee

Fuula

Axereeraa	i
Galata	ii
Boqonnaa Tokko: Seensa	1
1.1. Seenduuba Qorannichaa	1
1.2. Ka'umsa Qorannichaa	2
1.3. Kaayyoo Qorannichaa	4
1.3.1. Kaayyoo Gooroo	4
1.3.2. Kaayyoo Gooree	4
1.4. Barbaachisummaa Qorannichaa	5
1.5. Daangaa Qorannichaa	5
1.6. Hanqina Qorannichaa	6
1.7. Madda Odeeffannoo	6
1.8. Sakatta'a Asoosama Filatamee	7
1.9. Akkaataa Xiinxala Ragaalee	7
1.10. Qindoomina Ragaalee	8
Boonnaa Lama: Sakatta'a Barruu	9
2.1. Maalummaa Asoosama	9
2.2. Akaakuu Asoosama	9
2.2.1. Asoosama Seenaa	9
2.3. Yaaxina Ogbarruu	10
2.4. Akaakuuwwan Yaaxxina Ogbarruu	12
2.4.1 Yaaxina Dhugummaa	13
2.5. Xiyyeeffannoo Yaaxina Dhugummaa	19
2.6. Amaloota Yaaxina Dhugummaa	20
2.7. Kallattiiwwan Yaaxina Dhugummaa	21
2.7.1. Dhugummaa Kallattii Hawaasummaan	21
2.7.2. Dhugummaa Kallattii Bulchiinsaafi Siyaasaatiin	23
2.7.3. Dhugummaa Kallattii Mirgoota Dhala Namaatiin	24

2.7.4. Dhugummaa Kallattii Xinsammuun.....	25
2.8. Sakatta’a Barruu Wal fakkii	26
Boonnaa Sadi: Mala Qorannichaa.....	29
3.1. Madda Odeeffannoo	29
3.2. Sakatta’a Asoosama Filatamee.....	29
3.2.1. Xiinxala Asoosama <i>Imimmaan Oshiwiitzi</i>	29
3.2.1.1. Sabseena Asoosamichaa.....	29
3.2.1.1.1 Haala Jireenya Yihudootaa Bara Naazii.....	32
3.4. Gama Hawaasummaatiin.....	37
3.5. Gama Bulchiinsaafi Siyaasaatiin.....	54
3.6. Gama Xinsammuutiin	80
3.7. Dhugummaa Kallattii Mirgoota Dhala Namaatiin	88
Boqonnaa Afur: Cuunfaa, Argannoofi Yaboo	90
4.1. Cuunfaa	90
4.2. Argannoo	92
4.3 Yaboo	94
Wabiilee	
Toora Intarneetii	

Boqonnaa Tokko: Seensa

1.1. Seenduuba Qorannichaa

Karaalee jiruuf jireenyi dhala namaa ittiin dhihaatu keessaa ogbarruun isa tokko. Taateewwan, seenaan, mudannoofi muuxannoon addunyaa kanaa qabiyyee ogbarruu ta'uu malu. Dhalli namaa waan keessa darbeefi keessa jiru, akkasumas gara fuula duraatti ni ta'a jedhee tilmaamu ogbarruudhaan ibsata. Akkaataan dhimmoonni adda addaa ogbarruu keessatti itti dhihatan ammoo gosoota ogbarruu murteessuu danda'a.

Dameewwan ogbarruu haala kalaqummaa qabuun jiruuf jireenya dhala namaa ibsu ammoo asoosama. Asoosamni jireenya hawaasaa bifa arga yaadaatiin ibsa. Wanti ogbarruu biroorra adda isa taasisus kalaqummaafi hawwatummaa qabaachuu isaati. Kanamalees, asoosamni haala ittiin barreeffamaniifi qabiyyee isaaniirratti hundaa'amanii barreeffamu. Fakkeenyaaf, asoosamni seenaa waan yeroo darbe keessa raawwatee tokko haala qabatamummaafi dhugummaa qabuun ibsuu danda'a. Akaakuun asoosama akka kanaas asoosama seenaa ta'a. Asoosamni seenaa taateewwan seenaa waggoota darban keessa raawwatan seenessa. Jireenyi dhala namaa bu'aa bahii addunyaa kanaan kan guuttamedha. Yeroo tokko tokko gidiraafi hammeenya addunyaa kana keessatti dhala namaa mudatan erga darbanii booda akka seenaatti ka'u. Haalota hammeenyaafi gidiraa akka kanaafidan keessaa tokko dhiibbaa sirna siyaasaa biyyi ykn gareen tokko gaggeessu ta'uu mala. Keessumaa mootummoonni abbootii hirree bebbeekamoon addunyaa kanarra turan dhiibbaan isaan roga hundaan dhala namaarratti taasisan akkaan ulfaataafi rakkisaadha. Seenaawwan dhugaaniifi qabatamoon yeroo ta'e mootummoota abbootii hirreetiin dhala namaarratti raawwatan kunneen asoosamoota seenaa keessatti bal'inaan barreeffamu. Yeroo baay'ee asoosamoota seenaa wantoonni adda taasisan dhugummaafi fudhatamummaa of keessaa qabaachuu isaaniiti. Kana jechuun, namni asoosama seenaa barreessu tokko dhugaa hawaasa keessa jiru arga yaadaa (imagination) irratti hundaa'ee barreessa osoo hin taane, taatee ykn mudannoo dhugaa yeroo darbe keessa raawwate tokko bifa kalaqummaafi amanamummaa qabuun barreessa. Seenaan asoosamoota seenaa keessatti barreeffaman waan yeroo darbe ta'eefi dhugaa ta'edha. Seenaan kun dhiibbaa siyaasaa, mudannoo nama dhuunfaa, jiruuf jireenya namootaafi kkf ta'uu danda'u.

Haaluma kanaan asoosamni xiinxalame akaakuu asoosamoota seenaa jalatti kan ramadamu ta'ee, seenaa dhugaarratti hundaa'uun afaan ambaan barreeffamuun gara Afaan Oromooti hiikkame yoo ta'u, bifa yaaxina dhugummaarratti hunda'uun xiinxalameera.

1.2. Ka'umsa Qorannichaa

Dhimma tokkorratti qorannoo gaggeessuuf sababoonni nama kakaasan ni jiraatu. Asoosamoota Afaan Oromoon barreeffaman akaakuun /genres/ adda addaa ni mul'atu. Asoosama adda addaa Afaan Oromoon barreeffaman irratti qorannoon adeemisfamaa akka tureefi gaggeeffamaa akka jiru beekkamaadha. Haata'u malee, asoosama tokko keessatti dhugaan hawaasaa maal akka fakkaatu xiinxaluun haqa ture tokko ibsuufis ta'ee, ergaa (dhaamsa) asoosamicha keessatti dabarsuun barbaadameef mala salphaa ta'a, dubbistoonnis salphaatti waan barreeffame sana hubachuu danda'u. Ogbarruun hojii uumee sammuu ilma namaa ta'ee, ogummaa kalaqaa waa uumuufi muuxannoo jiruuf jireenyaa haqarratti bu'ureessinuufi akka qabatamaatti miidhagsinee ittiin ibsannudha. Akkasumas, mala ittiin waan barreeffame hubachuu danda'amudha. Mala ittiin waan hawaasummaafi bu'aa qabu tokko waliif dabarsinuufi beekumsa ittiin waliif galfannudha. Akkuma beekkamu asoosamoota adda addaa keessatti seenaafi haqa adda addaatu mul'ata. Haata'u malee, seenaan addunyaa kanarratti raawwatu hundi bakka tokkoofi yeroo wal fakkaatu keessatti kan mul'atu miti. Fakkeenyaaf, seenaan ardii Awurooppaa keessatti raawwate tokko haala wal fakkaataa ta'een yeroo wala fakkaataa keessatti Afrikaa ykn bakka birootti mul'achuu dhiisuu danda'a. Gochi achitti raawwate sun garuu akaakuu ogbarruu adda addaatiin barreessitoota adda addaatiin barreeffamee namoota addunyaa kanarra iddoo adda addaa jiraataniif darbuu danda'a. Akaakuuwwan ogbarruu haala kanaan barreeffamanii hawaasa addunyaa kanaaf daddarban keessaa tokko asoosama seenaati. Asoosamni seenaa, seenaa dhugaafi qabatamaa yeroo darbe keessa iddoo tokkotti raawwatee ture ta'ee kan barreessaan tokko afaan naannoo sanaan barreesse ibsu yoo ta'u, seenichi garuu addunyaa guutuurratti akka beekamuufi hubatamu yoo barbaadame barreessi toonni asoosamaa adda addaa mala yaaxina jijjiirraa ogbarruu jalatti jijjiirraa asoosamaatti dhimma bahuun afaanota adda addaatti hiikuun namoota hubachiisu. As jalatti wanti hubatamuu qabu yaadrimeen jijjiirraa ogbarruu hiika afaanii qofa osoo hin taane, wal jijjiirraa muuxannoo hawaasaafi nama dhuunfaa addunyaa ogbarruu keessatti dubbisaa waliiniifi aadaa hawaasa biroo waliin taasifamudha. Sabaaboonni

hawaasummaafi dhuunfaa adeemsa kana keessatti xiyyeeffannoo guddaa argatu. Keessumaa immoo jijjiirraa asoosamaa keessatti xiyyeeffannoo guddaan kan kennamuuf haala asoosamichi itti dhihaateefi akkaataa barreessaan jalqabaa waa'ee jireenya hawaasummaafi walitti dhufeenya dhala namaa ittiin dhiheesse akka ta'e hayyoonni yaaxina hiikaa ni ibsu. Gama biraatiin erga yaadrimeen aadaa agarsiiftuu jijjiirraafi rogni aadaan ittiin ilaallamu hubannoo waan jijjiirameef barbaachisaa ta'ee, yaaxinoonni jijjiirraa baay'een hiika aadaa waliin hidhata qabu. Kanaaf, jijjiirraan hubannoo amantaa, ilaalcha duudhaa, ittiin bulmaata hawaasa afaan itti hiikkame sanaa beekuu barbaachisa. Kanamalees, aadaan akkaataa jiruuf jireenyaafi kan waan adda ta'e hammatu ta'ee kan hawaasni murtaa'e tokko dhimma itti bahu waan ta'eef, afaan kamuu keessa aadaan hawaasaa akka jiru nama hubachiisa. Jijjiirraa asoosama afaan tokkoon barreeffame gara afaan birootti adeemsifamu keessatti akkuma jirutti yaanni jalqabaa dhihaata osoo hin taane, bifa dabalataan dhimmoota aadaa afaan itti hiikkameefi caacculee aadaa hammachiisuun odeeffannoo duraanii dhiheessuuti. Jijjiirra keessatti wantoonni hammataman: seenaa, caasaa hawaasaa (social structure), amantaa, barsiifataalee aadaa (every day usage) fa'a.

Walii galaan, xiyyeeffannoon guddaan kan kennamuuf adeemsa jijjiirraafi irra caalatti immoo wal simannaa wal qixaa (equal response) afaanota dubbatamaniiti. Adeemsi haaraan akkanaa kun adeemsi jijjiirraa keessatti hubannoofi beekumsi akka dhufu taasisaniiru. Dabalataanis, barreeffamni duraan akka ogbarruu saba muraasaatti ilaallamaa ture bu'uura yaaxina jijjiirraatiin ogbarruu afaan itti hiikkamee san jala galee qo'atama. Kanaaf kan sababa ta'u immoo jijjiirraan yaaxina ogbarruu jalatti jijjiirraan asoosama tokkoo afaan tokkorraa gara afaan birootti yoo taasifamu wantoonni inni of jalatti hammatu kallattii hiika afaanii qofa osoo hin taane, hawwattummaa walii galaa (aesthetic conventions), seenaa qabeessummaa (historical) fi aadaafi hawaasummaa (cultural socialcircumstance), ilaalcha addunyummaa barreessichaa (author's world view) fa'a. Kun immoo kan nama hubachiisu caasluga walii galteefi ilaalcha qorannoo guddina afaanii qofa xiinxaluun jijjiirraa asoosamaa madaaluun hin danda'amu. Dhimmoonni olitti ka'an kunneen yaaxina jijjiirraa irratti xiyyeeffatu sababni isaa kitaabni xiinxalli irratti gaggeeffame kun kitaaba afaan biroorraa gara Afaan Oromootti jijjiirrame waan ta'eef akkamitti ogbarruu Oromoo jala galee akka xiinxalame hubannoo walii galaa kennuufi.

Akkaatuma kanaan dhimmi qorataa kana qorannoof kakaases kitaaba asoosamaa *Imimmaan Oshiiwiitzi* jedhamu kan afaan biroorraa gara Afaan Oromootti hiikkame yaaxina jijjiirraa bu'uura taasifachuun ogbarruu Oromoo jala galchuun xiinxaluun ogbarruu Oromoo bifa bal'aa (world wide) ta'een qo'achuuf kaka'umsa ta'a, dubbisaan haala salphaa ta'een akka hubatuuf ka'umsa ta'a. Akkaatuma kanaan gaaffileen qorannoo kana keessatti deebii argatan,

1. Dhugaan hawaasaa asoosamicha keessa jiru mali?
2. Dhugaan hawaasaa kitaabicha keessa jiru kun ija yaaxina dhugummaan maal fakkaata?
3. Dhugaan hawaasaa kitaabicha keessatti argaman kallattiiwwan yaaxina dhugummaa kam kam jalatti qoodamanii xiinxalamuu danda'u?
4. Mirgoota dhala namaa waliin wal qabatee dhimmoonni asoosamicha keessatti ka'an maal fa'a?

1.3. Kaayyoo Qorannichaa

Kaayyoon qorannoo kanaas bakka lamatti qoodamee ibsameera.

1.3.1. Kaayyoo Gooroo

Dhugaan hawaasaa asoosamicha keessa jiru ija yaaxxina dhugummaatiin xiinxaluudha.

1.3.2. Kaayyoo Gooree

- Dhugaan asoosamicha keessa jiru kallattii /akaakuu/ yaaxina dhugummaa gama hawaasummaan jiru maal akka ture xiinxaluu.
- Seenaa asoosamichaa keessatti dhugoominni kallattii bulchiinsaan jiru xiinxaluun adda baasuu.
- Seenaa asoosamichaa keessatti dhugoominni kallattii siyaasaan jiru maal akka ta'e adda baasuun xiinxaluu.
- Asoosamicha keessatti dhugoominni kallattii xinsammuun jiru xiinxaluudha.

1.4. Barbaachisummaa Qorannichaa

Seenaan, muuxannoofi mudannoon akkasumas, bu'aa bahiin jireenya hawaasa tokkoo og barruu keessatti ibsama. Kana malees, miidhaafi dhiibbaan gama siyaasaatiin tureefi jrus ogbarruu keessatti addeeffama. Keessumaa ammoo seenaan haqaafi qabatamaa ta'e tokko kalaqa dhuunfaa dabalatee haala nama hawwachuu danda'uun asoosama seenaa keessatti gadi fageenyaan ibsama. Seenaan asoosama seenaa keessatti argamu kunis haala adda addaatiin mul'achuu danda'a. Asoosamni seenaa tokko sababa addunyaa kanarra seenaan adda addaa jiruuf haala wal fakkaataa ta'eefi afaan tokkoon barreeffamuu hin danda'u. Kanarraa kan ka'e barreessitoonni hedduun seenaa dhugaafi qabatamaa yeroo darbe keessa raawwate hedduu kalaqa dhuunfaa isaanii itti dabaluun barreessaniiru. Asoosamoonni yeroo adda addaatti afaan adda addaatiin barreeffaman kunneen immoo sababa seenaa beekumsaafi hubannoo dhala namaaf dabarsaniif yaaxina hiikaarratti hundaa'uun addunyaa kanaratti afaanota garaa garaatti hiikkamaniiru. Akkaatuma kanaan xiyyeeffannoon qorataa kanaas kitaabota asoosamaa afaan biroorraa gara Afaan Oromootti hiikkaman keessaa asoosama seenaa *Imimmaan Oshiwiitzi*, jedhu ija yaaxina dhugummaarratti hundaa'ee xiinxaluudha.

Barbaachisummaan qorannoo kanaas kitaaba asoosamaa akaakuun /genre/ isaa asoosama seenaa ta'e, kan mata dureen isaa *Imimmaan Oshiwwitzi* jedhamu ija yaaxxina dhugummaatiin qeequun seenaa dhugaa achi keessa jiru maal akka ta'e ibsuun kallattiiwwan /akaakuuwwan/ yaaxinoota dhugummaa kanneen akka: yaaxina dhugummaa ija hawaasummaatiin, bulchiinsaaf siyaasaafi xinsammuutiin qoqqoodee qeequun akka dubbistoonni haqa qabatamaa achi keessa jiru hubataniifi dabalataan seenaan saba Yihudootaa kitaabicha keessa jiru yoo xiinxalamu haqa qabatamaa ija yaaxina dhugummaan maal akka fakkaatu ibsuufi. Sababni qoratichi kitaabota afaan biroorraa gara Afaan Oromootti hiikkaman keessaa *Imimmaan Oshiwiitzi* qofa irratti daangeffameefis akaakuu asoosamichaafi yaaxina qoratichi xiinxala qorannoof filate irratti hundaa'eeti.

1.5. Daangaa Qorannichaa

Kitaabota asoosamaa afaan biroorraa gara Afaan Oromootti jijjiirraman hundarratti yeroo tokkoratti qorannoo gaggeessuun rakkisaadha. Yeroo ammaa kana ogbarruun Oromoo guddina saffisaarra waan jiruuf, asoosamoonni afaanichaan barreeffamaa jiran kanneen

barreessitoota ogbarruu Oromootiin barreeffaman qofarratti kan daanga'e osoo hin taane, kitaabonni afaan biroon barreeffamanii turan namoota baay'een gara Afaan Oromooti hiikkamaa jiru. Fakkeenyaaf, *Dimimisa, An abjuun qaba, Malli Bade, Siimagan, Faana Dhoofticha Gadoofi* kkf kanneen jedhan isaan muraasa. Kitaabonni jijjiirraman baay'een dhimmoota garaa garaa kan qabaniifi yaaxinoota asoosamaa adda addaatiin xiinxalamuu danda'u. Kanaaf, qorannoon kun kitaabota afaan biroorra gara Afaan Oromooti hiikkaman keessaa asoosama seenaa *Imimmaan Oshiwiitzi* jedhu ija yaaxina dhugummatiin xiinxaluurratti daangeffame. Sababni kitaabicha irratti daangeffameefis seenaa dhugaa bal'aa kitaabicha keessa jiru yaaxina dhugummaa filateen gadi fageenyaan xiinxalee dubbisaaf ifa taasisuuf, seenaa dhugaa asoosamicha keessatti ibsame haala qabatamaafi dhugummaa qabuun dhiheessuu waan barbaadeefi. Kana galmaan ga'uuf kitaabicha qofa xiinxaluurratti fuulleffate. Yaaxinni filatames dhugummaan asoosama tokko keessatti itti dhihaatu osoo fakkeessuufi qabatummaan hin daangeffamiin dhugaa ibsamuu barbaadame sana waan lafa kaa'uufi.

1.6. Hanqina Qorannichaa

Adeemsa qorannoo gaggeessuu keessatti hanqinoonni qorataa mudatan ni uumamu. Wayita qorannoon kun taasifamaa turetti hanqinoonni isa mudatan: hanqina yeroo, fageenyarraa kan ka'e, yeroo yerootti gorsaa qunnamuu dadhabuufi hanqina kitaabota wabii fa'i. Hanqinoonni olitti eeraman kun hundi isaanii milkaa'ina qorannichaa waan gufachiisaniif akkaataa itti aanan kanaan keessa darbameera.

Hanqina yeroo qoraticha mudatuuf, hanqina gama yeroon wal qabatuuf, yeroodhuma argametti qisaasina malee fayyadamuun kan keessa bahe yoota'u, hanqinoota gama waantota gama dubbifamaniin turan ammoo kitaabota muraasa gabaarraa bituun kan dhimma itti bahame yoo ta'u, kan hafan mana hojii eeyyama gaafachuufi yeroo boqonnaan argame gara Yunvarsiti Finfinnee deemuudhaan dubbisuun keessa bahameera.

1.7. Madda Odeeffannoo

Qorataan qorannichaa odeeffannoo sadarkaa lammaffaatti kan gargaarame yoo ta'u, maddi odeeffannoo isaas, kitaaba asoosama Seenaa *Imimmaan Oshiwiitzi* ta'ee, qorannoowwaniifi

kitaabonni mata durichaan walitti dhufeenya qaban akka madda odeeffannootti fudhatamaniiru. Haala kanaan odeeffannoowwan argaman irratti hundaa’uun argannoo tokkorra ga’ameera.

1.8. Sakatta’a Asoosama Filatamee

Qorannoo kanaaf asoosamni filatame, *Imimmaan Oshiwiitzi* kan jedhu ija yaaxina dhugummaatiin sakatta’uun danda’ameera. Kana milkeessuuf jalqabarratti seenaan asoosamicha keessa jiru maal akka ta’e odeeffannoo argachuf irra deddeebiin kitaabichi dubbifameera. Haala kanaan odeeffannoon kitaabicha keessa jiru adda baa’eera, kana jechuun seenaan sun waa’ee eenyuut seenessa, xiyyeeffaannoon seenichaa maali, Dhimmonni jedhaman adda bahaniiru. Itti aansuun odeeffannoon adda bahan kun akaakuu yaaxinoota ogbarruu jiran keessaa kamiin akka xiinxaluun danda’amu murtaa’eera. Akkuma beekkamu yaaxinoonni xiinxala asoosamaaf oolan kanneen akka: yaaxina bifiyyee, markizimii, dhugummaa, xinsammuufi caasesstootaa fa’a. Akkaataa kanaan yaaxinoota jiran kanneen keessaa kan xiinxala qorannoo kanaaf filatame yaaxina dhugummaatiin. Sababni yaaxinni kun filatameefis seenaa dhugaa jiru kana akkuma jirutti dubbisaaf ibsuun waan barbaadameefi. Kanaaf immoo yaaxinni dhugummaa yaaxina waan yaadame kana galmaan ga’u waan ta’eef. Akkaatuma kanaan yaada bal’aa argate kana kallattiiwwan yaaxina dhugummaa adda addaatti qoqqooduun xiinxaleera. Kallattiiwwan dhugummaa odeeffannoowwan xiinxalamanis, gama hawaasummaa, bulchiinsaaf siyaasaafi xinsammuun jiran adda baasuun xiinxalamuun ibseera.

1.9. Akkaataa Xiinxala Ragaalee

Qorannoon kun kan gaggeeffame asoosama *Imimmaan Oshiwiitzi* jedhurratti hundaa’ee yoo ta’u, haalli odeeffannoon itti qindaa’es, jalqabarratti kitaabichi gadi fageenyaan dubbifameera, itti aansuun odeeffannoon kitaabicha keessa jiran maalfaa akka ta’aniifi maal maalirratti akka xiyyeeffatan adda bahuun ibsamaniiru. Maalummaan odeeffannoowwaniifi xiyyeeffaannoon isaanii erga adda bahanii booda akkaataa yaaxina dhugummaatiin xiinxalamaniiru. Kunis kan raawwate dhugummaa seenaa asoosamichaa keessa jiru akaakuu yaaxina dhugummaatti qoqqooduun adda ba’uun xiinxalamaniiru. Dhugoominni mul’atu gama hawaasummaa, bulchiinsaafi siyaasaafi xinsammuutiin maal akka fakkaatan adda bahuun xiinxalamamii ibsamaniiru.

1.10. Qindoomina Ragaalee

Qorannoon kun boqonnaa afuritti qoqqoodamee kan dhihaate yoo ta’u, tokkoon tokkoon boqonnaawwanii jalatti mata dureewwan argaman: seensaafi seenduubee qorannichaa, ka’umsa qorannichaa, kaayyoo qorannichaa, barbaachisummaa qorannichaa, daangaa qorannichaa, hanqina qorannichaa, madda odeeffannoo, sakatta’a asoosama filatamanii, xiinxala ragaaleefi qindoomina qorannichaati.

Boqonnaan lama sakatta’a barruu of jalatti haammatee kan dhihaatu yoo ta’u, boqonnaan sadi qaaccessa ragaaleeti. Haalli ragaaleen funaanaman itti qaacceffamanis, jalqaba asoosamni filatame gadi fageenyaan dubbifamee ragaan isaa erga adda bahee booda, odeeffannoon adda bahe akkaataa akaakuu yaaxina filatameen adda bahee qaacceeffame. Itti aansuu tokkoon tokkoon qindoomina ergaawwanii irratti xiinxalli gaggeeffama. Ragaaleen xiinxalamanis yaaxxinaalee xiinxala ogbarruu bu’ureeffachuun kan raawwatamanidha. Boqonnaan afur cuunfaa argannoofi yaboo of keessatti qabachuun dhihaateera.

Boonnaa Lama: Sakatta’a Barruu

2.1. Maalummaa Asoosamaa

Asoosamni gooroowwan ogbarruu barreeffamaa keessaa tokko ta’ee, haala jiruufi jireenya hawaasa tokkoo bifa miira dubbistootaa ofitti hawwatuun miidhagina garaagaraa uffachiisee, kukkuulee, faayee fi miidhaksee kan dhiyeessu hojii kalaqaati.

“Asoosamni hojii barruu sammuu namaatiin uumamee dubbistootaaf dhiyaatudha. Barreessan asoosama tokkoo dhugaa jirurratti hundaa’ee amala, sanasakaa hubannoofi kkf namoonni hawaasa keessatti qaban sana qooddattootatti uffisee ergaasaa kan dubbistootaaf ittiin dabarsudha.” (Asafaa, 2009: 25)

Ogbarruun arga yaadaan barreessaan kalaqamee suuraa jireenya dhala namaa addunyaa keessatti kaasee kan mul’isudha. Mudannoon, muuxannoofi mufannoon hawaasni tokko haala jireenya hawaasa tokko haala jiruufi jireenyaakeessatti mudatu mul’isuuf, sammuu barreessaa keessatti kalaqamee waraqaarratti mul’ata. Dubbistoonnis haala akkanaa keessatti muuxannoo isaanii yaadatu. Kanaafuu, asoosamni jiruufi jireenya namaa calaqqisiisa. Sanatus dubbisaa onnachiisa.

2.2. Akaakuu Asoosama

Asoosamni akaakuu isaanii irrattii hunda’amuun haala itti aanu kanaan qoodamu: Asoosama Saayinsii, Jabina Ibsuu (Adventure), Yakkaa (Crime), Seenaa, Jaalalaa (Romance), Sodaachisaa (Horror), Miira Saal Qunnamtii Kakaasuu (Erotica), Iccitii (Mystery), Kan Laphee Namaa Rarraasu (Suspense), Kan Yaada Dhugaarraa Fagaatee (Fantasy) fi Kanneen Seenaa Waraanaa Of Keessaa Qaban (War Stories) ta’uu danda’u. Haa ta’u malee, xiyyeeffannoon qorannoo kanaa asoosama seenaa waan ta’eef maalummaafi amaloota asoosama seenaa ilaaluun barbaachisaadha.

2.2.1. Asoosama Seenaa

Asoosamni seenaa bakkaafi yeroorratti hundaa’uun jireenya dhugaa (real life) fi taateewwan seenaa (historical events) irratti hundaa’uun barreeffama. Kana jechuun asoosama seenaa tokko barreessuuf seenaan dhugaa ta’eefi sirrii ta’e jiraachuu qaba. Kanarraa kan ka’e,

asoosamni seenaa wal makiinsa yaada jireenya dhugaafi kalaqummaati, jedhamee fudhatama.
(Seth Grahame-Smith 2009:59)

In literature historical fiction is a work of writing that reconstructs the past. often inspired by history, writers of this genre will incorporate past events or people in to their fictitious stories.

In order to do this successfully, the story's details need to feel authentic. In order to avoid losing the story's availability, writers of historical fiction need to research the story's time period. The writer should know things like what the people ate and wore, and how they talked, so readers are willing to believe in the story and keep reading.

Now, some works of historical fiction mean to be incredible, in which case the improbable or absurd details would be used purposefully.

In literature historical fiction's purpose can be both to entertain and to help readers re evaluate a past society. There is some debate, however, about how much distance is needed to make the story historical fiction. Some consider it to be any thing written at least 50 years after the story's events, while others say 25 years. Regardless, the idea is the same – that there needs to be noticeable distance between the time the story is written and the events written about in order for it to be considered historical.

Historical fiction will have one of three techniques. First, some will use real events, but with fictional people. A good example would be a novel about World War II, with fictitious military leaders as characters and invented scenes and dialogues. Second, some historical fiction will use fictional events, but with real people. A good example would be a novel about president George Washington that explores a fictitious affair he had with a native American. Finally, a story may include both real events and real people.

Seenaa asoosamicha keessa jiru dhugummaa qabaachuufi sirrii ta'uu qaba. Haa ta'u malee, amalliifi gochoonni muraasni itti dabalamuu danda'u. Amaloonni asoosamichaas walitti bu'iinsa ykn rakkina qabatamaafi dhugaa ta'e yeroo sana keessatti haammatamudha. Wantoota kanneen akkaataa hawwataa ta'een ibsuuf akaakuu barreeffama addeessaa (descriptive) ta'een barreessuun barbaachisaadha.

2.3. Yaaxina Ogbarruu

Jaarraa 20^{ffaan} dura yaaliin dalagaa ogbarruu ibsuuf taasifamaa ture baay'ee gad aanaa ture. Sanaan dura wanti ture, yaada ogbarruu jechuun waa'ee mataa ofii ibsuu (self- interpreting)

ture. Haa ta'’u malee, haguma beekumsi dabalaa deemu ilaalcha of ibsuurraa gara ogbarruu yaaxineessuuttijjiirame. (Graff, 1987).

Akka hayyuun Eagleton (1996:67) ibsetti seenaan ogbarruu seenaa qeeqa ogbarruu waliin eegale. Boodarra garuu walta'iinsa warra waa uumanii barreessaniitiin bu'ura yaada isaanii gargaaramuun galteewwan peedaagoojii ogbarruu gara yaada ka'umsa tokkootti fidan. Bara dheeraadhaaf yaaxxinni ogbarruu walitti dhufeenya barbaachisoo qeeqa ogbarruu kanaaf tajaajilaa ture.

Over the ages, literary theories have been the weapons for the realization of this crucial obligation of literary criticism. The emergence of theory was 'away of enamanciulating literary works from the strangle hold of a'civilized sensibility' and throwing them open to a kind of analysis in which in principle at least, any one could participate. Modern literary theory gradually emerged in Europe during the 19th century, and gained momentum in the 20th century. Theory is the body of ideas and methods used in the practical reading of literature. Theory is a description of underlying principles by which we attempt to understand literature. That is to say all literary interpretation draws on basis in theory since it is literary.

Yaada kanarraa wanti hubannu maddi yaaxxinootaa karaa hojii ogbarruu wantoota hudhanii qabanirraa bilisa baasuufi miira ammayummaatiin qaaccessuufi yoo xiqqaate akka namni kamuu keessatti hirmaatuuf qajeelfama kaawuuti.

Yaaxxinni ogbarruu ammayyaa adeemsa keessa kan inni madde Awurooppaa keessatti jaarraa 19^{ffaa} yoo ta'u, kan inni walii galteerra ga'ame jaarraa 20^{ffaa} keessadha. Hojii ogbarruu tokko qeequun dura maalummaafi ulaagaalee ittiin qeeqamu beekuun barbaachisaadha. Kanaafuu, maalummaa yaaxxinaalee qeeqa ogbarruu ilaalchisee, hiika namoonni garaagaraa Kennan kutaa kana jalatti dhihaateera. Haaluma kanaan Carter, (2006:14) maalummaa yaaxxina qeeqa ogbarruu ilaalchisee akkas jedha,

The problem is that defining what counts as theory and what one means by 'literary' is not an easy task. More critics and theorist have grappled bravely with the problem but have finally given up declaring that it does not matter analyze some

theoristheadonetothethe conclusion that literary; theory doesnot real exists as an independent discipline, there is many clam just ‘theory,’ about every thing.

Akka yaada kanaatti maalummaan, qeeqafi yaaxxina isaaf hiika salphaafi gabaabaa ta’e kennuun rakkisaa akka ta’e agarsiisa. Bifuma kanaan, namoonni yaaxxina garaagaraa hundeessuun hojiilee ogbarruu qeequunis maalummaa isaa ibsuun ifaafi salphaa akka hin taane kaa’aniiru.

Yaaduma olii kana waliin kan wal fakkaatu maalummaa yaaxxina qeeqaa ilaalchisee, Castle (2007: 9) akkasitti ibse,

“The term literary is used to cover collecyion of principles and assumption that govern theoretical reflection on the nature and function of literary works.” jedha. Yaanni kun kan nama hubachiisu, jechi yaaxxina ogbarruu jedhu qindoomina qajeeltoowwaniifi yaadota bu’uraa kanneen amalootaafi faayidaawwan ogbarruu tokkootiin ilaallamu ykn madaalamudha. Yaaduma kanaan kan wal fakkaatu, ragaan toora intarneetii irraa argame tokkos akkasitti ibsa, “Literary theory is a stnict sense is the systematic study of the nature of literature and of the methods for analyzing literatu.

Walumaa galatti, yaadonni kun kan agarsiisan hojiin ogbarruu tokko yaaxxinaalee qeeqa ogbarruutti dhimma ba’uun yeroo qeeqamu hanqina isaa qofarratti kan xiyyeeffatu osoo hintaane, cimina isaallee waliin kaasuun murteessaa akka ta’e hubachuun danda’ameera.

Yaaxxinaaleen ogbarruu yaada haaraa akka nuti maddisiifnuufii waan dubbifame tokko keessatti yaada maaltu jira jedhamee gadi fageenyaan akka yaannu nu taasisa. Kanarraa kan ka’e, yaaxxinni ogbarruu tuuta yaaxxinootaati jedhamees beekkama. Tyson Lios (2006:87)

2.4. Akaakuuwwan Yaaxxina Ogbarruu

Hojii ogbarruu tokko qeequuf kan tajaajilan yaaxxinoota ogbarruu garaa garaatu jiru. Yaaxxinoonni kunneenis: yaaxxina dhugummaa, yaaxxina feeminiizimii, markiisiizimii, xinsammuufi caasessitoota fa’i. Tokkoon tokkoon yaaxxinaalee kanneenis eessatti akka jalqaban, yoom akka jalqaban, eenyuun akka jalqaban, maaliif akka jalqabanfi eenyuun akka

hundeeffaman seenaa mataa isaanii qabu. Kana malees, hojii ogbarruu tokko qeequuf ulaagaalee mataa isaanii qabu. Yaaxxinaalee eeraman kanneen keessaayis kan qorannoo kanaaf itti dhimma bahame yaaxxina dhugummaati.

2.4.1 Yaaxina Dhugummaa

Hojii ogbarruu xiinxaluuf yaaxinnoonni duraan fakkeenya tureefi bal'inaan itti dhimma bahamaa ture yaaxina '*Romaantizimii idealism*' baay'ee turuu hin dandeenye. Jaarraa 18ffaa keessa yaaxinni hedduminaan itti dhimma bahamaa ture yoo ta'u, akka sochii beekumsaa (intellectual) fi aartiitti fudhatamaas turan. Xiyyeeffannoon yaaxina '*Romantic Idealism*' miira, walabummaafi yaada nama dhuunfaa arga yaadaatiin (imagination) jiru qeequudha. Walakkeessa jaarraa 19^{ffaa} barreessitoonni asoosama dhedheeroo Awurooppaafi Ameerikaa keessa turan ilaalcha haaraa (new approach) maddisiisan. Yeroo jalqabaatiif bu'ura yaada haaraa (School of thought) jechuun boodarra garuu ogbarruu ogbarruu dhugummaa (literary realism) jechuun moggaasan.

The dominant paradigm in novel writing during the second half of the nineteenth century was no longer the Romantic idealism of the earlier part of the century. What took hold among the great novelists in Europe and America was a new approach to character and subject matter, a school of thought which later came to be known as realism. On one level, realism is precisely what it sounds like. It is attention to detail, and an effort to replicate the true nature of reality in a way that novelists had never attempted. There is the belief that the novel's function is simply to report what happens, without comment or judgment. Seemingly inconsequential elements gain the attention of the novel functioning in the realist mode. ([https:// www. macalester: edu.romreal](https://www.macalester.edu/romreal))

Dhugummaan maalummaa waan tokkorratti xiyyeeffata. Kana jechuun osoo barreessaan asoosamichaa waa'ee waan barreessuurratti ilaalcha mataasaan dhiibbaa hin geessisiin haqa jiru tokko lafa kaa'uudha. Adeemsa kana keessatti barreessaan waa'ee waan barreessuurratti qeeqas ta'ee murtii mataasaa kennuu hin danda'u. kun ammoo bifa (mode) haaraa ta'een asoosamni akka barreeffamuu danda'uufi barreessaan asoosamaa dhugaa jiru barreessuun alatti yaadaan kallattii qabaachuu akka hin dandeenye daangesse. Asirratti wanti hubatamuu

qabu dhugaa jiru tokko lafa kaa'uuf qindaa'inniifi yaadonni callaan adeemsa isaanii eeggatanii taa'uu qabu. Haalli kun ammmoo caacculee asoosamaa hundarratti xiyyeeffachuurra ijaar gocha (plot) bu'ura taasifatani asoosama barreessuun akka danda'amu lafa kaa'e. Haa ta'u malee, namoonni haala kanaan asoosama barreessan yeroo tokko tokko caacculee asoosama kamiirratti xiyyeeffatanii akka asoosama barreessan nama rakkisa. Sababni isaa yaanni isaan kaasan gama xinsammuun wal xaxaa, yaada wal fakkaatoo hedduu garuu ammoo, wal hidhatiinsa qaban kaasuun gocha dhala namaa ibsu. (James Henry, 1881)

A sense of being in the memory as a dense fabric of minute details and observations is constructed. This change in style means that some of the tradition expectations about the novels from had to be pushed aside. In contrast to what come before, the realist novel rests up on the strength of its characters that the realist school of novelists produced is psychologically complicated, multifaceted and which conflicting impulses and motivations that very nearly replicates the daily attributions of being human.

Dhugummaan haala wanti tokko keessa jiruun (argamuun) barreeffama. Barreessaan asoosamicha haala kanaan barreessus odeeffannoo waa'ee dhimma barreessuu argachuuf tooftaa gaazexeessaa fayyadamuun dhiibbaa yaada nama biroo maleefi ofitti amanuun waa'ee waan barreessuu ibsa. Kanarraa kan ka'e, adeemsa kanaan asoosama barreessuun haala tureefi baramerraa adda ta'e barreessuun warshaa maxxansa asoosamaa keessa gale. Yaanni asoosama barreessuus gabaasa waliin wal fakkaachaa waan dhufeef, hojiin gaazexeessummaafi ogbarruu walitti dhufeenya guddaa horatan. Haala kanaan yaaxinni dhugummaa sochiis yaaxina ogbarruu walakkeessa jaarraa 19^{ffaa} Faransaayitti eegaluun guutuu Awurooppaatti babal'atedha.

Xiyyeeffannoon yaaxina dhugummaa jiruuf jireenya guyyuu hawaasa jiddu galeessaa (ordinary people) ti. Kana malees, gocha dhugaafi qabatamaa jireenyaa keessatti ta'uu danda'uurratti ibsa. Kana jechuun yaaxina dhugummaa keessa fakkeessuufi olkaasanii himuun ibsuu osoo hin taane haqa jiru tokko akkuma inni jirutti lafa kaa'uudha.

Osoo yaaxinni ogbarruu hin bu'ureeffamiin dura xiyyeeffannoon ogbarruu namoota jireenya olaanaa keessa jiraatan ykn kabajamoo (noble), mootolee (royals) fi raajota jireenyi isaanii hanga xiqqoo jireenya hawaasa giddu gala hidhata qaban waliin ture. Haa ta'u malee, sochiin dhugummaa amaloota kana cabsuun xiyyeeffannoon isaa hawaasa giddu galeessa akka ta'uufi adeemsa sana keessatti qooddataan goota (protagonist) ta'e hawaasa gad aanaa dubbisaan ykn dhaggeeffataan salphaatti adda baasuu danda'udha.

Amala dhimma tokkoo kaasuun dura maalummaa waan Sanaa kaasuun barbaachisaadha. Sababa kanaaf, amala yaaxxina dhugummaa kaasuun dura maalummaa yaaxxinichaa kaasuun barbaachisaadha. Haala kanaan maalummaa yaaxxina dhugummaa ilaalchisee hayyuun M. A. R. Habib (2005: 47) akka kanaa gadiitti lafa kaa'a.

Yaaxxinni tokko yeroo hundeeffamu gaaffilee kanneen akka: yoom eegale, eessatti eegale, eenyuun eegale, akkamitti eegale, maaliiffi kkf jedhaniif deebii kennuu qaba. Kanarraa ka'uun, yaaxxinni dhugummaa yoom akka eegale, eessatti akka eegale, eenyuun akka eegale, akkamitti akka eegalefi maaliif akka eegale seenaa mataasaa qaba. Jalqabbii yaaxxina dhugummaa ilaalchisee ragaan toora intarneetiirraa argame tokko akkas jedha,

Litrerary realism is part of the realist art movement beginning with mid nineteenth century French literature (Stendal), and Russian literature (AlexanderPushkin) and extending to thelate nineteenth and early twentieth century. (<https://en. /Literaray theory.>)

Akka yaada kanaatti, yaaxxinni dhugummaa kan eegale biyyoota Faransaayiiifi Raashiyaa keessatti hojii ogbarruu isaanii ittiin madaaluuf walakeesa jaarraa 19^{ffaa} irraa eegalee hojiirra akka oole agarsiisa. Haaluma kanaan dhuma jaarraa 19^{ffaa}fi jalqaba jaarraa 20^{ffaa}tti babal'acha akka dhufe mul'isa. Xiyyeeffannoo yaaxxina kanaa ilaalchisee, Bowers (2004: 128) akkas jedha,

The term'realism' refersto the effect to create an accurate depiction of actual life. Although originally a philosophical term, in the mid nineteenth century it came to common use referring to the writer's creation of a believable efictive world. This approach to the experience of life relies up on the belief that it is possible to gain a

faithful picture of reality through one's senses and to communicate this to another. Communication were being questioned, debate concerning 'realism' focused on the process by which the illusion of reality is created.

Akka yaada Bowersitti dhugummaan hojii ogbarruu tokko keessatti jireenya dhugaarratti fuulleffachuun karaa ittiin baasanii mul'isan akka ta'e kan agarsiisudha. Kunis, walakeessa jaarraa 19^{ffaa} irraa eegalee haala dhiyaannaa dhugummaa hojii kalaqaa keessatti fayyadamuun bu'aa qabeessa ta'uusaa waan amananiif, muuxannoo jireenya isaaniitti dhimma bahuun waan qabatamaan mul'atu irratti fuulleffachuun ogbarruun dhaamsa waliif dabarsuuf yaaddame akka ta'e nama hubachiisa. Jaarraa 20^{ffaa} keessatti ammoo dandeettii yaada ofii ibsachuufi wal qunnamtiin taasifamu gaaffii keessa gala yoo dhufutti mormiin dhugummaa ilaalchisuun ka'aa tureera. Haala kana keessatti dhugummaan waan qabatamaan jiru tokko bu'uura taasifachuun hojii ogbarruu keessatti dhugummaa sana bocee kan dhiheessu ta'uun hubatameera.

Yaaxxinni dhugummaa qaama sochii aartii dhugummaa ta'ee, kan eegales walakeessa jaarra 19ffaa, barreessitoota lammii Faransaayyiifi Ruusiyaa 'Stendal'fi Alexander Pushkiniini. Kaayyoon yaaxxina kanaas, barreeffama tokko keessatti wanti ibsamu tokko kan ibsamuu qabu, yaadota namtolcheefi miidhaginni addaa osoo itti hin dabalamiiniifi akkasumas waantonni nama shakkisiisaniifi adda ta'an osoo itti hin dabalamiin dhugummaa waan tokkoo ibsuudha.

Akka sochiitti yaaxxinni dhugummaa ogbarruu keessatti kan eegale, bara 1848 dura ture. Akka 'Jules Francais' jedhutti kaayyoon yaaxxinichaa dhugaa qabatamaa agarsiisuufi sadarkaa jalqabaatti immoo haala qabatamaa ta'een jiruufi jireenya guyyuu hawaasa giddu galeessa ykn gad aanaa ta'e tokko mul'isuuti. Adeemsa dhugummaa kana mul'isuu keessatti waan dubbisan tokko wayita qaama sadaffaaf ibsanitti yaada mataa ofii osoo itti hin daballe, akkaataa dhugummaa isaa eeggateen ibsuudha.

Broadly defined as "the faith full representation of reality of verisimilitude" realism is a literary technique practiced by many schools of writing. Although strictly speaking, realism a technique, it also denotes a particular kind of subject matter,

especially the representation of middle class life. A reaction against romanticism, an interest in scientific method. The systematizing of the study documentary history and the influence of rational philosophy all affected the rise of realism (M.A.R. Habib, 2005:471)

Bifa dhugummaa qabuun waan dhugaa ta'e tokko dhiheessuuf barreessitooonni adda addaa yaalaa turan. Kana galmaan ga'uuf immoo akka mala sirriitti kan tajaajilu dhugummaa fayyadamuudha. Keessumaa jiruu jireenya hawaasa dinagdeen jiddu galeessa ta'ee ibsuuf malli kun isa sirriidha, jedhamee fudhatama. Gama biraatiin balaaleffannaan sirna 'Romantisimii' fi fedhiin ilaacha saayinsawaa ta'ee babal'achaa dhufuufi mala adda ta'een seenaa barbaachisaa ta'aa dhufuun guddina dhugummaa quucarseera.

Akka yaada kanaatti, jaarraa tokko keessatti dhugummaan yeroo adda addaaf karaa tooftaa adda darbaa akka turedha. Jalqaba, biyya Jarmaniitti bara 1920tti kan eegale yoo ta'u, yeroo lammaffaaf giddu galeessa Ameerikaatti 1940fi yeroo sadaffaatti immoo bara 1955tti Ameerikaa keessa kan tureefi hanga yeroo ammaa kana addunyaa guutuurratti kan mul'achaa jirudha. Kunis kan nama hubachiisu seenaan maddi seenaa dhugummaa Awurooppaa yoo ta'u, achirraa ka'uun ara biyyoota Laatiin Ameerikaatti kan baba'late ta'uu nama hubachiisa.

Yaada kanarraa wanti hubatamu immoo yaaxxinni dhugummaa asoosama keessatti kan mul'achuu eegale jaarraa kudha salgaaffaa keessa yoo ta'u, kunis, waan tokko dhugummaa isaa eeganii asoosama keessatti ibsuufi bifa irra deddeebii ta'een calaqqisiisuuf dhimma itti bahamaa ture. (Henry James, 1881)

The term “realism” had been used in the 1820s but did not acquire any significant valiancy in literary strategy and criticism until the 1830s when a reaction started setting in against the predominating ideals of Romanticism. In Germany, a radical group called the young Germans, whose prominent members include Heine rich Heine (1797 – 1856) and Carl Gutzkow (1811 – 1878). This group also rejected the idea of aesthetic autonomy in favor of a realism that was politically interventional. The atmosphere in Germany, however, was not favorable toward liberalism.

Seenaa dhuftee yaaxxina dhugummaa akkuma yaaxxinaalee kanneen biroo adeemsa mataa isaanii qabu. (M.A.R, Habib, 2005: 469). Akkaatuma kanaan jaarraa salgaaffaa keessa, keessumaa bara 1789 sosochiin warraaksa Faransaayi hawaasni jireenya jiddu galeessa jiraatan kaayyoo diinagdee, siyaasaafi aadaa isaanii fooya'uu qaba jechuun ka'an. Akkasumas, bara 1848tti Awurooppaa keessatti sochiin warraaqsa uummattootaa kanneen akka Faransaayi, veenaa, Barliin, Veenaasii, Miilaafi Paaraagehiy keessatti jalqabuun isaa ka'umsa ta'eera. Karaa biroo, warraaksa guddinaan industirii walqabatee namoonni hojiif gara magaalaatti waan baay'inaan godaananiif dhimmoonni akka walqunnamtii uummataafi geejjiba waan babal'achaa dhufeef, namoonni akka barbaadanitti walqunnamuun dhimma rakkoo isaanii waan mari'ataniif rakkoo isaaniif furmaata barbaadu eegalan.

Kun kan nama hubachiisu, warshaan biyyoota Awurooppaa keessatti babal'achuu isaan dhimmi hawaas dinagdee akka fooya'u taasiseera. Dhimmi taatee hawaasa keessa jiru bifa barreeffamaan waliif qoodaa turaniifi dhimma isaanii gama kanaan akka itti ba'aa turantu mul'ata. Yaaxxinni dhugummaa (Realism Theory) kan calqabe yeroo sosochiin biyyoota Awurooppaa kan akka warraaksa Uummata Faransaayi 1789tti (French Revolution of 1789) ce'umsa warshaa biyyoota Awurooppaa keessatti geggeeffama waan tureef hojjattoonni gara magaalaatti bal'inaan godaansa gara magaalaa keessatti kallattii siyaasa, dinagdee, aadaafi amantaan keessatti babal'atuu waan ta'eef qorattoonni ogbarruus haala jiruufi jireenya magaalaa irratti asoosamoota kalaqamuufi kanneen dhiyaatanis karaa dhugummaa qabuun akka dhiyaataniifii dhimmoota ofkeessaa qaban ammam akka ta'e xiinxalamaa kan tureefi hanga jaarraa 20ffaatti babal'achaa akka dhufe beekamaadha.

Realistic fiction- is a genre consisting of stories that could have actually occurred to people or animals in a believable setting. These stories resemble real life, and fictional characters within these stories react similarly to real people. Stories that are classified as a realistic fiction have plots that highlight social or personal events or issues that mirror contemporary life, such as falling in love, marriage, finding a job and divorce. They depict our world and our society. Realistic fiction typically involves a story whose basic setting (time and location in the world) is real and whose events could feasibly happen in real world.(www.study.com)

Yaanni kun dhugummaan asoosama keessatti akka itti mul'atu qabaachuu isaat nama hubachiisa. Kunis, waan qabatamaa ta'e tokko haala raawwii isaa eeganii ibsuudha. Seenaan as keessatti mul'atus fakkoommii gocha dhugaa ta'eefi amala asoosamaa eegee dhihaata. Seenaan dhugummaa asoosamaa keessatti mul'atus haala jiruufi jireenya namootaa hordofeeti. Seenaan jiru kunis, wantootuma jireenya namootaa keessatti mul'atan kanneen akka: jaalalaan qabamuu, fuudhaafi heeruma, hojii barbaaduufi gaayila keessatti wal hiikuu fa'as ta'uu danda'a.

Yeroo tokko tokko yaaxinni dhugummaa akka barreeffama kallattii tokkoo (literary trend) tti warri ilaalan jiru. Haata'u malee, as keessatti wanti beekamuu qabu barreeffammni gam tokkotti xiyyeeffatu, kan barreessitoonni mata duree ykn dhimma tokkorratti yaada walii gala kaasuu ilaalcha ofiin goolabanidha. Adeemsa kana keessatti wanti hubatamuu qabu yaadichi dhugummaa yoo of keessaa qabaatellee yaada namoota of keessaa waan qabuuf yaaxina dhugummaa bakka bu'uu hindanda'u. yaaxinni dhugummaa, qajeelfama, amalaafi xiyyeeffannoo mataasaa waan qabuuf.

2.5. Xiyyeeffannoo Yaaxina Dhugummaa

Yaaxinni dhugummaa sochii aartii jaarraa 19^{ffaa} keessa Faransaayiitti eegaledha. Artistoonniifi barreessitoonni yaada kana akka ibsa dhugoominaafi gad fagoo qabuutti ilaalu. Ogbarruun bifa kanaan barreeffame dhugummaa kan qabuufi akka waan dhugaa bakka bu'eetti waan ilaallamuuf baay'ee amanamaa akka ta'etti fudhatama. Xiyyeeffannoon dhugummaa haqa qabeessummaa jireenya waliinii kan ta'e yaada jiddu gala guyyuuti. Wantoonni xiyyeeffannoon dhugummaa ta'anis sababoota adda adda ba'aniifi gochoota amma battalaan asiifi achitti mul'atani. Dhugummaan walitti dhufeenya fuulaafi fuulaa waan bakka bu'ameeti. Dhugummaan kaayyoo haala jireenyaarratti dhiibbaa geessisu, yaaxina yaadarraa bilisoomsuudha. Kunis adeemsa waan tokkoo mala dhahuurra bu'uura waan jiruu irratti waan xiyyeeffata, dhugaa gama hundaan jiru ibsa. Yaanni kun ammo dhugummaan yaaxina malee yaadaan duufuu /trend/ akka hin taane nama hubachiisa. ([http:// www. biography. Com/ people/charlotte-perkins-gilman-9311669](http://www.biography.Com/people/charlotte-perkins-gilman-9311669))

Realism: an artistic movement begun in 19th century France. Artists and writers strove for detailed realistic and factual description. They tried to represent events

and social conditions as they actually are, with out idealization. This form of literature believes in fidelity to actuality in its representation. Realism is about recreating life in literature. Realism arose as an opposing idea to Idealism and Nominalism. Idealism is the approach to literature of writing about everything in its ideal form. Nominalism believes that ideas are only names and have no practical application. Realism focuses on the truthful treatment of the common, average, everyday, life. Realism focuses on the immediate, the here and now, the specific actions and their verifiable outcome for the reader's life, pragmatic view. Pragmatism requires the reading of a work to have some verifiable outcome for the reader that will lead to a better life for the reader. This lends an ethical tendency to realism while focusing on common actions and minor catastrophes of middle class society.

Realism aims to interpret the actualities of any aspect of life, free from subjective prejudice, idealism, or romantic color. It is in direct opposition to concern the unusual, the basis of Romanticism. Stresses the real over the fantastic. Seeks to treat the commonplace truthfully and used characters from everyday life. This emphasis was brought on by societal changes such as the aftermath of the civil War in the United States and the emergence of Darwins Theory of Evolution and its effect upon biblical interpretation.

2.6. Amaloota Yaaxina Dhugummaa

Barreeffamoonni dhugummaa of keessaa qaban dhimmoota jajjaboo armaan gadiirratti xiyyeeffatu.

- Falaasamni yaaxina dhugummaa wal qabatiinsaafi yaada bal'aa kan qabuufi kaayyoo barsiisuu kan of keessatti haammatedha.
- Bu'uurri dhugummaa kan eegalu muuxannoomirraayi. Wantoonni inni kaasu dhimmoota waliinii kan ta'an, waan ta'uu malu kanneen amanamummaa dhugummaa ibsan: haqummaa walitti dhufeenyummaa hawaasaati. Bifti dhugummaa motora falaasama dhugummaa, beekumsaafi amanamummaati. Xiyyeeffannoon isaa madaalliifi qeeqa barreessitootaa osoo hin taane, beekumsa walii galaati.

2.7. Kallattiiwwan Yaaxina Dhugummaa

Hojii ogbarruu tokkoo xiinxaluuf kallattiin (rogni) yaaxina dhugummaa baay'eetu jiru. Kallattii qabxiilee ijoo ta'anitti xiyyeeffannoo kennuun qabxiileen ka'uu qaban akka ka'aniif gumaacha guddaa taasisa. Kallattiiwwan yaaxxinni dhugummaa irratti xiyyeeffachuun hojii ogbarruu tokko xiinxaluufi qeequ namoota garaagaraan ibsamee jira. Kallattiiwwan jiran keessaa kan qorannoo kana keessatti dhimma bahame roga dhugummaan sun ittiin dhihaateefi haala kamiinis asoosama sana keessatti akka ibsaman irratti akka armaan gadii kanatti taa'eera.

2.7.1. Dhugummaa Kallattii Hawaasummaan

Yaaxinni dhugummaa Hawaasaa aartii dhugummaa akka yaadaatti bara 1932fi 1988tti Gamtaa Soviyeetiifi biyyoota sirna Sooshaalizimii hordofan keessatti Waraana Addunyaa II booda mul'ate. Dhugummaan hawaasummaa bifa barreeffamaatiin duudhaa sirna Kominizimii kanneen akka: gadaantummaa sabummaarraa walaba ta'uufi dhugummaa aartii fakkiitiin ibsuuti. Yaaxinni kun kallattiidhaan dhimma hawaasummaa waliin hidhata guddaa qaba.

Dhugummaan hawaasummaa irra caalaatti aartii ta'uun isaa kan mirkanaa'e Gamtaa Soveetii durii keessatti jalqabuma jaarichaa 1920^{ffaa} kaasee hanga kufaatii 1960^{ffaa} tti ture. Kana jechuun yaanni dhugummaa hawaasummaa ijaaramuu Gamtaa Soveetii duriitii eegalee hanga bittinaa'uu isheetti mul'achaa ture jechuudha. Haa ta'u malee, wayita kanatti biyyoonni Awurrooppaa biroon dhimma itti bahaa turan jechuudha.

Dhugummaan hawaasumma kan dagaagaa dhufe artistoota kumaatamaan lakkaawwamaniin hawaasa garaa garaa keessatti waggoota hedduudhaaf tajaajilaa ture. Kanaaf kan fakkeenya jalqabaa ta'u, dalagaalee Peredvizhnikisfi Ilya Yetimovich Repin fa'a. Haa ta'umalee, dalagaan kun ilaalcha siyaasaa tokkollee hin qaban ture. Sababni isaas milkaa'inni tooftaa isaanii ifa hin turre jedhamee waan amanamaa tureef. Erga Bolsheviks bara 1917 aangootti dhufee booda, bifti aartii jijjiirramaa dhufe. Kufaatii Tsarfi aangootti dhufuu Bolshevikii jidduutti hanqinni fedhii aartii mul'atee ture.

Erga Bolsheviks aangoo dhuunfatee booda, Antnly Lunacharsky hoogganaa muummee mootummaa Gamtaa Soveetii ta'ee ture. Carraan kun ammoo akka Lunacharskiin kallattii aartii biyyattii murteessuu taasise. Xiyyeeffannoon isaas aartii miidhaginaa (hawwattummaa) (aesthetic mode) qaban irratti ture. Haalli kun ammoo dhugummaa hawaasummaarratti dhiibbaa geessise.

Dhugummaan hojii ogbarruu tokko keessatti kallattii garaagaraan mul'achuu danda'a. Kallattiiwwan inni itti mul'atu keessaa tokko dhugummaa gama hawaasummaatiin mul'atudha. Dhugummaan roga hawaasummaan mul'atu kana ilaalchisee ragaan toora intarneetii irraa argame tokko akkasitti kaa'a,

Social realism is an international art movement that includes the works of painters, print makers. Photo graphics and film makers who draw attention to the everyday conditions of the classes and poor; and who are critical of the social structures that maintain these conditions. While the movement's artistic styles vary from nation to nation, it almost always uses a form of descriptive or critical realism. (https://en.m.wikipedia.org/wiki/Social_realism - Wikipedia, the free encyclopedia.)

Akka yaada kanaatti dhugummaan hawaasummaa sochii hojii aartii addunyaa keessatti namoonni hojiilee fakkii kaasan, maxxansa hojjetan, suura kaasaniifi fiilmii daawwachiisan dalagaa isaanii kdeessatti taatteewwan murteessoo ta'an kan haala jiruuf jireenya hawaasaa keessatti guyyaa guyyaan raawwatan dhugaa qabatamaa qabatamaa irratti xiyyeeffachuun hojii isaanii kan keessatti kan mul'isan ta'uu agarsiisa.

Dhugummaan hawaasummaa milkaa'ina aartii qabsoo hawaasummaa namoonni jireenya gad aanaa taasisan cimsedha. Akka qaamni Seera Baastuu Soveetii Gamtooftee bara 1934 ibsetti mala bu'ura qeeqa ogbarruu Gamtaa Soveetii Yaaxinni kun bifa dhugaa, seenaa qabatamaan dhihaachuu haqa tokkooti. Irraa caalaatti, dhugummaan seenaan dhihaatu qabatamaa ta'uun aartii jijjiirama yaadaafi barnoota hojjetootaa ta'uun aartii barnoota hojjetootaa waliin yaada hawaasummaa keessatti wal qabatee deema. (Brown, Mathew Cellerne, 1991:96)

Socialism realism held that successful art depicts and glorifies the proletariat's struggle toward socialist progress. The statute of the union of Soviet writers in 1934

stated that socialist realism is the basic method of Soviet literature and literary criticism. It demands of the artist the truth ful, historically concret representation of reality must be linked with the task of ideological transifformation and education of workers in the sprit of socialism.

Dhimmi ijoon dhugummaan hawaasummaa dhufeeff miira tokkummaa hojjettoota hojii wal fakkaataa hojjettoonni ol kaasuudha. Kunis hojjettoota qonnaa ykn warshaa ta'uu danda'u. Haalli itti raawwatu jireenya, dalagaafi bashannana isaanii ibsuudhaani.

Karaa biraatiin kaayyoon yaaxina dhugummaa hawaasummaa waa'ee Kominizimiifi kaayyoo isaa uummata barsiisuudha. Xiyyeeffannoon isaa inni dhuma waan Leeniin jedhe “gosa dhala namaa isa dhuma uumuu,” (Homo Sovieticus), Staaliin dhimma kana yeroo ibsuu, “mahaandisa yaadaa” (engineerings of souls) jedha. (Lanfanconi, 1920:170 Haalli jireenya hawaasummaa dhugummaa yeroo ammaa kana hin dagatamne. Aartiin Soveetii uummata hojii wal fakkaataa qabanii ibsuuf hanga dhuma jaarraa 19ffaatti itti fufee ture. Ameerikaafi Awurooppaa keessattis, haalli jireenya dhala namaa kaayyoo xiyyeeffannoo aartii ta'uu akka qabaatu ibsama.

2.7.2. Dhugummaa Kallattii Bulchiinsaafi Siyaasaatiin

Dhugummaan gama kanaan mul'atu barreeffama tooftaa ykn mala rakkoo dhalli namaagama siyaasaan qabuuf furmaata barbaadudha.

Biyyoota sirna 'Libraal Kaappitaal' hordofaa turan keessatti tooftaan ilaalcha siyaasaa wal madaalchisuufi wal simsiisuufi yaada walii galtee tokkorra ga'uu wal qixxummaa kan hin qabneefi garee adda addaatti kan qoqqoodame ture. Gama warra Sooshaalizimii hordofaniitiin immoo malli furmaataa rakkoo dhala namaa faayidaa abbaa hirree birokiraatawaatiin murtaa'aa ture.

Aadaan mala rakkoo furuu kun' asoosamni gaddaa' (tragic fiction) akka dhufuuf sababa ta'e. yeroo dhiheenya keessatti keessattis barreeffamni rakkoo siyaasaatiin wal qabatan jajjabeeffamaa hin turre. Namoota barataniifi sababatti amanan biratti asoosamni siyaasaa

(political novel) akka qo’annoo dhimma duriitti ilaalamaa ture. Hojiin isaas dhiibbaa gama sanaan ture mirkaneessuudha.

Haallifi haasawaan adda addaa fudhatamummaafi barbaachisummaa bu’aa dhimma siyaasaarratti gaggeeffamaa tureera. Gama warra dhihaatiin asoosamni siyaasaahojii gaazexeessummaa waliin kan wal dorgomu hin turre. Warra bahaa biratti immoo hanga ilaalcha paartii koministii hin ibsinetti hin maxxanfamu ture. Dhugummaan rakkoo gama siyaasaa furu (tragic realism) yaada haaraa ta’ee dhufe. Wanti inni ibsus miidhaafi rakkoo gama siyaasaatiin tureefi jirudha.

Gama biraatiin akaakuun osoosama dhugummaa kallattii dhugummaa siyaasaa kan inni irratti xiyyeeffatu dhugaa jiru ykn ture tokko ibsuurrattidha. Barreessaan asoosama akka kanaas dhugaa qabatamaa jiruufi wal qixxummaa (dimokiraasummaatti) amana.

A type of novel that places a strong emphasis on the truthful representation of the actual in the fiction. Generally, the realist is a believer in pragmatism, and the truth he seeks to find and express is a relativistic truth, associated with discernible consequences and verifiable by experience. The realist is a believer in democracy, and the materials he elects to describe are common, the average, and the every day. (Www. utm. Edu > staff > lalexand...)

2.7.3. Dhugummaa Kallattii Mirgoota Dhala Namaatiin

Ogbarruufi mirgi dhala namaa walitti dhufeenya cimaa qabu. Akaakuun barreeffama dhimma mirga dhala namaa waliin wal qabatu kallattiinis yaa ta’uu al-kallattiin sona mirga dhala namaa hubachiisu. Kaayyoon ogbarruu mirga dhala namaa waliin wal qabatuu humna akka mirgi dhala namaa akka hin cabneef kaka’umsiifi gocha qabsoo mirga dhala namaa akka qindaa’u kan ibsudha. Akaakuun barreeffama akkanaa kun yaad-rimee “Waadaa Ogbarruu” (*Engaged Literature*), kan barreessaa biyya Faransaay Jean. Paul Sarter’ niin hundeeffame.

Ogbarruun mirga dhala namaa waliin wal- qabatu kutannoo namni kamuu miira dirqamaafi aangoo jijjiirrama hawaasaa qabaachuufi hawaasummaarratti barreessuu akka qabu ibsa. Kana galamaan ga’uuf Sarter’n akka hubachiisutti namoonni baratanis ta’ee lammiileen jireenya gad- aanaa jiratan dhimma kana hojiiira oolchuuf dhaabachuu qabu, keessumattuu rakkoo walitti bu’iinsa siyaasaa jiru keessatti ogbarruun akka mirgi bicuuwwanii eeggamu ga’ee bahuu akka bahuufi miseensonni garee namoota bicuu ta’aanis dhiibbaa ogbarruu kanaan

sochiin mirga isaanii kabachiisuuf akka ka'aniifi aangoo socho'uu akka horatan hubannoo uumuudha.

Akka 'Sarter' jedhutti hojii cimdiin ogbarruun as keessatti ba'uu qabu haala miidhamtoonni mirga ofii dhageessifataniifi kaka'umsaafi maddoota wantoota dhiibbaa uumaniifi karaa dhiibbaan sun dhufee ibsuun kallattii qasiisuudha. Ga'een barreessaa as keessatti kallattii qabaachuu osoo hin taane dhugaa jiru lafa kaa'uun dimokiraasummaan hawaasummaa akka babal'atu uumuu (taasisuu) dha. (<https://en.m.wikipedia.org> >wikis >Hu)

Human rights literature is a literary genre that deals with human rights issues, and thus- directly or indirectly – promotes values of human rights. The goal of human rights literature is to combine the literary driving force with the motivation for action, which is a fundamental and integral element of struggle for protection of human rights. This literary genre is based by the French writer and philosopher Jean. Paul Sarte.

Human rights literature is committed to society and believes that each one of us has moral duty and power to make a social change, and in the responsibility of the author toward readers both on the social aspect and the artistic one. Sartre argued that intellectuals and the ordinary citizens must take a stand, especially in regard to major political conflicts. Sartre hoped that literature would be moved to action as a result of influence of literature. He argued that should a novel end with a call for action, it has to consciously address groups that have the power of act.

Sartre offers a double function for literature, acting as both a mirror for oppressor and as also as a source of inspiration and guidance for oppressed, though he does not explicitly explain what the action to be taken is or how to take it with in the frame work of commite literature.

2.7.4. Dhugummaa Kallattii Xinsammuun

Dhugummaan kallattii xinsammuu akka taatee addaatti kan mul'achuu eegale jaarraa 19^{ffaa} fi 20^{ffaa} keessa ture. Xiyyeeffannoon inni guddaan akaakuu asoosamaa kakumsaaf yaada qooddattoonni keessa isaanii jiru. Baasanii gochaan dhugoomsanii irratti xiyyeeffata.

Barreessaan dhugummaa gama xinsammuu tokko wanti inni barreesu waan qooddattoonni hojjetan qofa osoo hin taane, maalif akka gochicha raawwatan ni ibsa. Asoosam dhugummaa roga xinsammuu keessa dhimmoota qabatamoo baay'eetu jiru. Dhimmoonni kunneen kan

barreessaan yaada hawaasummaa ykn siyaasaa tokko karaa ilaalcha isaan ibsudha. (<https://www.thoughtco.com/psychological.realism-2207838>)

Psychological realism is a set of writing that come to prominence in the late 19th and early 20th centuries. It's a highly character- driven genre offfiction writing, as it focuses on the motivations and and internal thoughts of characters to explain a writer of psychological realism seeks to show not only what the characters do but also to explain why they take such actions. There is often a larger theme in psychological realism novels, with the outhter expressing on opnion on a societal or political issue through his/her characters.

2.8. Sakatta'a Barruu Wal fakkii

Mata dureewwan kana dura hojjetaman keessaa kallattiidhaan xiinxala asoosama afaan biroorraa gara afaan Oromootti hiikkamerratti hojjettame argachuuf hin dandeenye. Haa ta'u malee, xiinxala asoosamoota afaanichaan barreeffaman garaa garaa keessatti mata duree adda addaatiin hojjetamaniiru. Akkaatuma kanaan qorannoolee Afaan Oromoon gaggeeffaman keessaa kanneen qorannoo kana waliin wal fakkeenya qaban tarreessuun wal fakkiifi garaagarummaan isaanii adda bahamuuf yaalameera. Haaluma kanaan,

Mokonin Gabbisaa (2006) “*Qaaccessa Asoosama Suuraa Abdiifi Miila Hin shokoksinee: Ija Dhugummaatiin*” digirii 2^{ffaa} Afaan oromoofi Ogbarruu guuttachuuf qorannoo taasifamedha. Kaayyoon qorannoo isaas asoosamoota “*Suuraa Abdiifi Miila Hin Shokoksine*” ija yaaxina dhugummaatiin qaaccessuudha.

Fiqaaduu Qana'aa (2012) “*Qaaccessa Wal Dhabbiifi Fakkoommii Asoosamoota Dhaabaa Wayyeessaa: Haala Godaannisaafi Dungoo Halkan Sanaa*” mata duree jedhu irratti barnoota digirii 2^{ffaa} Afaan oromoofi ogbarruun guuttachuuf qorannoo adeemsifamedha. Kaayyoon qorannoo isaas asoosamoota ‘*Godaannisaafi Dungoo Halkan Sanaa*’ keessatti wal dhabbiifi fakkoommii barreessaan asoosamichaa dhimma itti bahe, falaasama, aadaafi siyaasa Oromoo ibsuuf yaalame qaaccessuudha.

Walitti dhufeenyi qorannoo Mokonniniifi Fiqaaduu jidduu jiru asoosama Afaan Oromootiin barreeffaman ija yaaxina dhugummaatiin xiinxaluu yoo ta’u, asoosamootni filataniifi ijji ittiin xiinxalaman adda taasisa.

Qorannoon Mokonniinfi asoosamoota Afaan Oromoo dhihaatan dhimmoota aadaa, siyaasaafi falaasama uummata Oromoo xiinxaluun kan wal fakkaatu yoo ta’u, asoosamni filatamaniifi ijji ittiin xiinxalaman adda isaan taasisa.

Abdulsamad Hasan (2010) “*Xiinxala Goobaan galeessota kallattii sadarkaa Gadaa Oromoofi Qooddachiisuun Asoosamoota Godaannisaafi Kuusaa Gadoo*” keessatti mata duree jedhurraa digirii jalqabaa Afaan Oromoon guuttachuuf qorannoo adeemsifamedha.

Qorannoon kuniifi kan Abdulsamad asoosamoota Afaan Oromootiin barreeffaman irratti xiinxala gaggeessuun kan wal isaan fakkeessu yoo ta’u, asoosamni filataniifi kallattiin ittiin xiinxalan gargar isaan taasisa.

Dassaalany Hayiluu (2016) “*Xiinxala Asoosama ‘Yoomi Laataa?’ fi ‘Kabiir Waadoo Gadaa Sabboonaa Oromoo’*: Ija Yaaxina Dhugummaatiin jedhu irratti barnoota digirii 2^{ffaa} Afaan Oromoofi Ogbarruu guuttachuuf qorannoo adeemsifamedha. Kaayyoon qorannoo isaa asoosamoota ‘Yoomi Laataa?’ fi Kabiir Waadoo Gadaa Sabboonaa Oromoo’jedhaman keessatti barreessitoonni asoosamoota lameenii dhugummaa gargaaramuun siyaas-diinagdeen, aadaa, seenaa, duudhaa, amantaa, afaan, hawaasummaafi falaasama akkasumas haala jiruuf jireenya uummata oromoo ibsuuf yaalan xiinxaluudha. Asoosamaa olitti xiinxalaman yoo madaallu, haala wal fakkii isaaniirra garaagarummaa isaaniitu baay’ata. Mokonnin Gabbisaafi Dassaalany Hayiluu yaaxina wal fakkaataa dhugummaatti yoo dhimma bahan illee asoosamni isaan filatan gargari. Fiqaaduufi Abdulsamad immoo asoosamoonni filatanis ta’ee yaaxinni isaan ittii dhimma bahanii xiinxalan gargari.

Walumaa galatti, sakatta’insa barruu wal fakkii kanneen keessatti qorannoowwan gaggeeffaman wal fakkiin isaan qorannoo kana waliin qaban, Mokonninfi Dassaalany waliin yaaxina wal fakkaataa yoo qabaatellee asoosamni filatameefi haalli qaaccessuu gargari. Kana malees akaakuun asoosamoota gargari. Asoosamoonni Mokonniniifi Dassaalany asoosamoota kalaqaa kan arga yaadaatiin barreeffaman yoo ta’an, kan qorannoo kanaaf filatame garuu

asoosama seenaati. Gama Abdulsamadiifi Fiqaaduutiin wal fakkiin yaaxinaas ta'ee asoosamoota filatamanii hin jiru.

Gama biraatiin asoosama qorannoo kanaaf filatame wanti adda taasisu akaakuu/genre/ isaafi kan afaan biroorraa gara Afaan Oromootti hiikkame ta'uu isaati. Gama akaakuu isaatiin yoo ilaallamu asoosama seenaa kan seenaa saba biraa irratti xiyyeeffate ta'uun isaa adda isa taasisa. Kana malees, xiinxalli asoosama kanaa asoosama biroon kan wal bira qabame osoo hin taane asoosamichumarratti kan xumuramedha. Asoosamoonni olitti xiinxalaman kunneen xiyyeeffannoon isaaniifi wanti isaan jiddu galeeffatan saba Oromooti. Gama kanaanis yoo ilaallu asoosamni xiinxalame kun warren kanarraa adda, sababni isaa xiyyeeffannoonis ta'ee wanti inni jiddu galeeffatu seenaa Yihuudotaa bara mootummaa Naazii yoota'u, yaaxina jijjiirraa eegee Afaan Oromootti hiikkamuun isaa Ogbarruu Oromoo jala waan isa galchuuf ogbarruu Oromoo jalatti xiinxalamuun isaa kanneen olitti heeraman waliin wal isa fakkeessa.

Boonnaa Sadi: Mala Qorannichaa

Qorannoo gaggeeffamu tokko keessatti kallattiin raawwii qorannichaa maal akka ta'e ibsamuu barbaachisa. Wantoonni qorannicha keessatti akka bu'uraatti taa'an maalirratti akka xiyyeeffatamuu qaban addaan baasanii beekuun qorannicha haala barbaadameen raawwachuuf gargaara. Saxaxa qorannoo ilaalchisee Victor (2009:203) akka ibsetti " The research design is a plan of action that allows the researcher to know (to paraphrase) where they came from, where they are and where they are going.) Adeemsi saxaxa qorannoo karoora hojii kan qorataan beekuu qabu, eessaa akka ka'e, eessa jiru, garamitti akka qoratiichi deemuu qabu kan itti agarsiisudha. Haaluma kanaan saxaxni mala qorataan qorannichi ittiin gaggeesse, haala sakatta'a barruutiin odeeffannoo funaannachuuti. Adeemsi odeeffannoon itti funaanames jalqaba kitaabichi hubannoon dubbifameera. Odeeffannoowwan adda bahan kunneenis bifa walii galaan ija yaaxina dhugummaan erga xiinxalamani booda, kallattiiwwan yaaxina dhugummaa adda addaatiin adda bahaniixiinxalamaniiru.

3.1. Madda Odeeffannoo

Qorataan qorannichaa odeeffannoo sadarkaa lammaffaatti kan gargaarame yoo ta'u, maddi odeeffannoo isaas, kitaaba asoosama Seenaa *Imimmaan Oshiwiitzi* ta'ee, qorannoowwaniifi kitaabonni mata durichaan walitti dhufeenya qaban akka madda odeeffannootti fudhatamaniiru. Haala kanaan odeeffannoowwan argaman irratti hundaa'uun argannoo tokkorra ga'ameera.

3.2. Sakatta'a Asoosama Filatamee

3.2.1. Xiinxala Asoosama *Imimmaan Oshiwiitzi*

3.2.1.1. Sabseena Asoosamichaa

Kitaabni akaakuun ogbarruu isaa asoosama seenaa ta'eefi mata dureen isaa "*Imimmaan Oshiwiitzi*" jedhamu, jalqaba nama lammii Yihuudii Dr. Miikloos Niiziliin barreeffamee, bara 2007 A.L.H tti gaazexeessaafi barreessaa Hinseenee Makuriyaatiin gara Afaan Oromootti hiikkame. Qaiyyeen asoosamichaa seenaadha. Seenaan kitaabicha gocha hamaa

bara bulchiinsa abbaa hirree Naazii Jarman mana hidhaa tokko keessatti raawwate irratti kan xiyyeeffatu yoo ta'u seenaa dhugaafi qabatamaadha.

Dhaamsi kitaaba asoosamaa kana keessatti ibsame kan nama bashanansiisu osoo hin taane gocha gara jabeenyaa mootummaan abbaa irree Naazii lammiilee Yuhudootaarratti raawwateefi yakka duguuggaa sanyii bara sochii sooshaalistii Jarman dhala namaarratti raawwate jiddu galeessa taasifachuun kan seenessudha. Bakki gochi itti raawwate giddu gala Awurooppaa kan taate Jarman irraa eegalee biyyoota akka Hangaarii, Paaraaguwey, Poolaand, Islookeeviyaafi Chekoslaaviyaa keessatti gochichi kan mul'ate yoo ta'u, irra caalaan seenaa gochaa kan raawwate Jarman keessattidha.

Asoosamni seenaa kun akkuma ogbarruuwwan biroo ulaagaalee kalqummaafi amala asoosamni seenaa guutuu qabu kanneen akka: waan darbe ibsuurratti xiyyeeffachuu, seenaa qabatamaafi dhugaa ta'e ibsuurratti kan xiyyeeffatu waan ta'eef, ulaagaa kan guute yoo ta'u, xiyyeeffannoon seenaa asoosamichaas bakka gochi gara jabeenyaa dhala namaarraatti raawwateefi duguuggaan sanyii itti ta'e mana hidhaa tokko bu'ura godhatee dhimmoota Waraana Addunyaa II wajjin walqabatee gochoota gara jabeenyaa bara mootummaan abbaa hirree Naazii saba Yihudootaarratti raawwate giddu galeeffachuun seenessa.

Bakki namoonni keessumaa immoo lammileen Yihudootaa baa'yeen itti hidhamaniifi gochi gara jabeenyaa isaanirratti raawwate kun '*Oshiwitzi*' jedhama. Bara paartiin Sochii Sooshaalistii Dimokiraatawaa Jarman jedhee of hundeessuun boodarra Naazii jedhamee beekkamu wayita gara aangootti dhufetti namoota faallaa sirna kiyyaati jedhee yaaduufi shakke hunda manneen uggurtii (concentration camps) fi wiirtulee ajjeechaa (death camps) keessatti funaanee dararuufi ajjeesaafi duguuggaa sanyummaa irratti raawwachaa ture. Saboota dararaan hamaafi duguuggaan sanyii irratti raawwate keessaa sabni Yihudootaa isaan tokko turan. Namoota dararaan guddaan irratti raawwataa tureefi seenaa fokkisaa sana akka carraa ta'ee lubbuun hafuun addunyaaf beeksise keessaa tokko barreessaa kitaaba kanaa kan ta'e Dr. Miikloos Niiziliiti. Dr.Miikloos lammii Yihudootaa (Jewish) keessaa tokko yoo ta'u, akkuma lammiin isaa kan biroo mootummaa abbaa irree Naaziin hidhamee sababa ogummaa isaatiin nama du'a jalaa miliqe ture. Kaayyoon barreessaan kunis kitaaba kana barreesseef waan lamaaf yoo ta'u, kan jalqabaa gocha gadhee mootummaan abbaa irree Naazii dhala

namaarratti raawwate addunyaaf beeksisuu yoo ta’u, kaayyoon lammaffaan gochi fokkisaan akka kanaa lammaffa akka addunyaa kanarratti hin dabalammneef barumsa akka ta’uuf ture.

Gama akaakuu /genre/ yoo ilaallamu kitaabichi asoosama seenaa jalatti ramadama, sababni isaa seenaan kitaabicha keessatti argamu dandeettii kalaqa barreessuu of keessatti yaa qabaatu malee, seenaa dhugaafi qabatamaan raawwate qaba. Gochaan seenicha keessatti raawwataman bakkaafi yeroon waan daangeffamaniif seenaa eenyuu akka ta’eefi yoomiifi eessatti akka raawwate beekuun ni danda’ama. Kun ammo akka asoosamichi akaakuu asoosama seenaa jalatti ramadamu taasisa. Gama biroon yoo yeroo seenaan gochichaa itti raawwate ilaallu waan yeroo darbe keessa raawwate waan ta’eef kunis ulaagaalee asoosamni seenaa tokko guutuu qabu guutee jira. Sababni isaa xiyyeeffannoon asoosama seenaa tokko waan darbee xiinxaluun dhugaa qabatamaafi fudhatama qabu lafa kaa’uu waan ta’eef, gama kanaanis asoosamichi asoosama seenaa ta’uu isaa mirkaneessa.

Asoosamni kun asoosama afaan biroorraa gara Afaan Oromootti hiikkame waan ta’eef, haalli barreessaan asoosamichaa itti hiike ulaagaawwan fudhatamaa yaaxina hiika ogbarruufi hiika asoosamaa kan eeggate waan ta’eef akka ogbarruu Oromootti fudhachuun ni danda’ama. Gama dhaamsa isaafi beekumsa dabarsuutiin asoosamichi dhimmoota jajjaboo lama nama hubachiisa. Dhimmi jalqabaa seenaa sirna bulchiinsa Naazii jalqabaa hanga dhumaatti kan kaa’uu yoo ta’u, maalummaan Naazummaafi dalagaan isaanii maal akka ture beekumsa sirrii dabarsa.

Gama birootiin, dhaamsi nanmni kamuu asoosamicha dubbisee argatu, mammaaksa Oromoo, ‘gobaan abbaan qare abbaa qale’ jedhu nama hubachiisa. Sababni isaa gochi badaa mootummaan Abbaa Irree Naazii lammiilee Yihuudii kanneen biroorratti mana hidhaa ‘*Oshiwiitzi*’ keessatti raawwachaa ture deebise kufaatii isaatiif sababa akka ta’e namatti argisiisa. Kanaaf, mootummaan abbaa irees ta’ee qaamni humnaafi aangoon qaba jedhee miidhaa uumuu barbaadu kamuu yeroof yoo milkaa’ellee dhumni isaa akka hin bareenne nama hubachiisa.

Walumaa galatti, asoosamni *Imimmaan Oshiwiitzi* damee ogbarruu dandeettiin seenessuufi kalaqn barreessuu keessatti mul’atu yoo ta’u, akkaataan barreessichi itti hiikes kan dubbisaa

gama Afaan Oromoon jiru giddu galeeffateefi fayyadamni jechootaa achi keessatti argaman, haalli giddu galeeffannaa aadaa, hawaasummaa, xinqooqaa bu'uura Afaan Oromoo kan of keessaa qabu waan ta'eef asoosama hawwataadha.

Asoosamni kun sababni qorattichaan filatameef seenaan dhugaa qabatamaan kitaabicha keessa jiru ija yaaxina dhugummaan yoo xiinxalame, yaada haqaa achi keessatti argamu san dubbisaaf caalatti hubannoo kennuun waan danda'amuuf yaaxina jijjiirraa bu'uura godhachuun ogbarru Oromoo jala galchuun waan xiinxaleef asoosamoota bifa kanaan dura xiinxalan irraa adda jedhee waan yaadeefi.

3.2.1.1.1 Haala Jireenya Yihudootaa Bara Naazii

Ilaalchi (ideology) naazummaa akka yaanni farra Semetik, filannoon sanyummaa (racial hygiene) fi amaloota uumamaa hunda to'achuun olaantummaan sanyummaa akka uumamaniif sababa ta'e. kaayyoon yaada kanaas Jarmaniin kan Jarmanootaa qofa akka taatuufi saboonni biraa Jarman keessa jiraachuuf mirga wal qixxummaa akka hin qabne ilaalcha jedhu uume. Dabalataanis sochiin farra Jarmanummaa babal'achuun daangaan akka uumamuuf ka'umsa ta'e. Kaayyoon ilaalcha kanaa Jarman kan Jarmanootaa qofa akka taatuufi saboonni biroo achi keessaa jiraachuuf mirga akka hin qabne bu'uura kaa'e.

Akkuma sirna bulchiinsa Naazii aangootti dhufeen, gochaan Yihudoota dararuufi miidhuu bakka hundumaatti itti fufe. Seerri Ogummaa Tajaajila Hawaasaa (Law for the Restoration of the Professional Civic Service) Bitootessa 7, 1993, labsame akka Yihudoota hin ilaallanne labsiin bahe. Kunis akka Yihudoonni mirga hojjetanii buluu hin arganne taasise. Miidhaan sanyummaa (harassment), dhiibbaan gama dinagdeen taasifamu itti fufuun akka Yihudoonni fedha isaaniitiin Jarman gad lakkisanii bahaniifi raawwatedha. Galiin isaanii akka hir'atu, qoqqobbiin gabaa, oomisha isaanii lagachuu, mootummaa waliin walitti dhufeenya dhorkuun gocha Yihudotarraatti raawwate ture. Haala kanaan balaaleffannaafi lagannaan Yihudotaarratti raawwate ture. Fulbaana 1935tti seerri 'Nuremberg' labsame. Seerri kunis lammiilee Jarmaniifi Yihudootaa achi keessa jiraatan waliin firoominni fuudhaafi heerumaa akka hin raawwanne kan dhorkuufi dubartoonni lammummaan Jarmanii ta'an hojjettuu manaa Yihudotaa ta'anii akka hin qacaramne kan hin heeyyamne ture. Akkaataa kanaan lammummaan Jarmanummaa namoota dhiigaan Jarman ta'aniin alatti Yihudoonniifi

lammiileen biroo achi keessa jiraataa turan mirga lammii biyyummaa dhorkaman. Haala kanaan sirni bulchiinsa Naazii miidhaa sanyummaafi qoqqobbii lammiilee itti fufuun bara 1939 hoogganaan sirna Naazii Adoolf Hitler akka loltoonni Jarman Poolaand weeraran taasise. Waraana kana keessattis namoonni kuma jaatamii shan ta'an sababa eenyummaa isaaniitiin galaafataman. Haala sana keessattis heddumminaan kan miidhaman lammiilee Yihudootaa yoo ta'an kanneen biroos kanneen akka Romaaniyaas warra miidhaa kanaan huban turan. Kaayyoon waraana kanaa itti yaaddamee Yihudoota biyyaa baasuun yoo danda'ame hanga baha fagootti fageessuu ture.

Yaada gabaabaa asoosama kana keessaa fudhatamerraa haqni hubatamuu danda'u, kabajniifi ulfinni uumama lafa kanarra jiran hundarra dhala namaaf osoo maluu akkaataa xinsammuu namaafi haamilee namaa tuquun gocha gara jabeenyaa sabummaan Yihudoota irratti raawwate nama hubachiisa. Ilmi namaa wayita lubbuun lafarra jirutti sababa sammuu yaadee yaraafi gaarii adda baafatee beekuuf ofii isarra darbee uumama biroofillee haala mijeessa. Kana malees, qoodinsa sanyii tokko malee yeroo lubbuun darbetti akkaatuma aadaa isaatti kabajni addaa kennameefi bakka amantaa isaatti akka awaallamu ta'a. Haa ta'u malee, haqni yaada kitaabicha keessa fudhatame kana keessa jiru kan kana mirkaneessu osoo hin taane gochaan Naaziidhaan raawwate faallaa aadaafi safuu ilma namaa kan cabseefi saba addunyaa kanarra jiran kam birattu kan fudhatama hin qabneefi ta'uu isaati.

Akka namoota dhuunfaattis ta'ee akka sabaatti Yihudoonni qaroomina addunyaa kanaa keessatti gahee guddaa taphataa turan. Sochii jireenya namootaa keessatti aadaafi yaanni isaan addunya kanaaf gumaachan guddaadha. Gama amantiitiinis yoo ilaallamu, maddi kiristaanummaafi Islaamummaa kan ta'e amantaan Yihudiizimii kan bu'urame sabuma kanaani. Barreeffamni Hibruus kan bu'urame isaanumaani. Kana malees, seerri Yihudootaa akka qajeelfama naamusaafi haamilee (moral) tti fudhatama ture.

Yaada kanarraa wanti hubatamu sabni Yihudootaa saba qaroomina addunyaa kanaaf gumaacha guddaa taasiseefi addunyaa kanarratti jireenya fooya'aa ta'eefi dhalli namaa uumamaanis ta'ee uumaa biratti kabajamaa akka ta'etti saba fudhatu ta'uu isaati nama hubachiisa. Kun ammoo sabni kun saba dimokiraatawaafi bulchiinsa wal qixxummaatti amanu ta'uu isaa kan mirkaneessu ta'uu isaa nama hubachiisa.

Haa ta’u malee, bakka adda addaa sabni kun faca’ee jiraataa turetti miidhaan gama siyaasaafi bulchiinsaan isarra gahaa ture baay’ee ulfaataafi jibbisiisaa ture. Yihdoonni saboota ardii Awurooppaa biyyoota adda addaa keessa jiraachaa turan yoo ta’an biyyoota jiraatan kana keessatti dhiibbaan gama siyaasaafi bulchiinsaan isaanirra gahaa ture. Miidhaa gama kanaan isaanirra gahe keessaa kan addunyaa kanarratti yeroo hundumaa hin dagatamneefi lamuu addunyaa kanarratti akka raawwatu hin eegamne gocha sirni bulchiinsa Naazii Jarman keessatti isaanirratti raawwatedha. Asoosama akka madda ragaatti filatame kana keessattis haala bulchiinsaafi siyaasa saba Yihudootaa akkam akka ture gadi fageenyaan ibsameera. Kana malees, sabni kun erga biyyoota Awurooppaa adda addaa keessaa funaanamee to’annaa mootummaa abbaa hirree Jarman Naaziidhaan to’atamee manneen uggurtiifi hidhaa keessatti galee booda, darriifi duguuggaan sanyii isaanirratti raawwatame bal’inaan kaawwameera. Sabni kun qaroomina, amantaa, aadaa, seenaafi sirna bulchiinsa mataa ofii boonsaafi hundaa ol ta’e osoo qabuu dhiibbaa bulchiinsi sirna Naazii isaanirratti uumeen bifa gadaantummaa qabuun kabaja isaaf malu dhabee dararamaa ture. Sabni kun saba of danda’ee bakka bakkatti socho’uun dalagatee jiraachuu dhabuun biyyoota Awurooppaa adda addaa keessaa funaanamuun mana hidhaa Oshiwitiizi dabalatee bakkoota adda addaatti dararamaa ture. Keessumaa biyya Jarman keessatti aangooti dhufuun sirna bulchiinsa Naazii Yihudoota achi keessa jiraniif waan gaarii hin finne. Yihdoonni baay’een mirga jiraachuu dhabuun manneen uggurtii adda addaafi manneen hidhaatti kan dararaa guddaan isaanirra gahaa ture yeroo kanatti waan ta’eef. Tarkaanfiin gara jabeenyaa hanga duguuggaa sanyii kan isaan irratti raawwachaa ture yeroo dhumakana ture. Barri kun bara lammiileen Yihudootaa sababa sanyummaa isaaniiitiifi Jarman keessatti hojjetanii qabeenya horachuu isaanii qofaaf yakkamuun abbootii aangoo sirna Naaziitiin lafa jiranii funaanamanii reebamaa, ajjeeffamaafi gubamaa turan akka ture seenaan asoosamichaa ni ibsa. Seenaan asoosama filatamee kanaas gocha badaa saba kanarratti raawwate kana bu’uura godhachuun kan barreeffamedha.

Kitaabni akaakuuun ogbarruu isaa asoosama seenaa ta’eefi mata dureen isaa “*Imimmaan Oshiwitiizi*” jedhamu, jalqaba nama lammii Yihuudii Dr. Miikloos Niiziliin barreeffamee, bara 2007 A.L.H tti gaazexeessaafi barreessaa Hinseenee Makuriyaatiin gara Afaan Oromootti hiikkame. Seenaan kitaabicha gocha hamaa bara bulchiinsa abbaa hirree Naazii

Jarman mana hidhaa tokko keessatti raawwate irratti kan xiyyeeffatu yoo ta’u seenaa dhugaafi qabatamaadha.

Dhaamsi kitaaba asoosamaa kana keessatti ibsame kan nama bashanansiisu osoo hin taane gocha gara jabeenyaa mootummaan abbaa irree Naazii lammilee Yuhudootaarratti raawwateefi yakka duguuggaa sanyii bara sochii sooshaalistii Jarman dhala namaarratti raawwate jiddu galeessa taasifachuun kan seenessudha. Bakki gochi itti raawwate giddu gala Awurooppaa kan taate Jarman irraa eegalee biyyoota akka Hangaarii, Paaraaguwey, Poolaand, Islookeeviyaafi Chekoslaaviyaa keessatti gochichi kan mul’ate yoo ta’u, irra caalaan seenaa gochaa kan raawwate Jarman keessattidha.

Asoosamni seenaa kun akkuma ogbarruuwwan biroo ulaagaalee kalqummaafi amala asoosamni seenaa guutuu qabu kanneen akka: waan darbe ibsuurratti xiyyeeffachuu, seenaa qabatamaafi dhugaa ta’e ibsuurratti kan xiyyeeffatu waan ta’eef, ulaagaa kan guute yoo ta’u, xiyyeeffannoon seenaa asoosamichaas bakka gochi gara jabeenyaa dhala namaarraatti raawwateefi duguuggaan sanyii itti ta’e mana hidhaa tokko bu’ura godhatee dhimmoota Waraana Addunyaa II wajjin walqabatee gochoota gara jabeenyaa bara mootummaan abbaa hirree Naazii saba Yihudootaarratti raawwate giddu galeeffachuun seenessa.

Bakki namoonni keessumaa immoo lammileen Yihudootaa baa’yeen itti hidhamaniifi gochi gara jabeenyaa isaanirratti raawwate kun ‘*Oshiwitzi*’ jedhama. Bara paartiin Sochii Sooshaalistii Dimokiraatawaa Jarman jedhee of hundeessuun boodarra Naazii jedhamee beekkamu wayita gara aangootti dhufetti namoota faallaa sirna kiyyaati jedhee yaaduufi shakke hunda manneen uggurtii (concentration camps) fi wiirtulee ajjeechaa (death camps) keessatti funaanee dararuufi ajjeesaafi duguuggaa sanyummaa irratti raawwachaa ture. Saboota dararaan hamaafi duguuggaan sanyii irratti raawwate keessaa sabni Yihudootaa isaan tokko turan. Namoota dararaan guddaan irratti raawwataa tureefi seenaa fokkisaa sana akka carraa ta’ee lubbuun hafuun addunyaaf beeksise keessaa tokko barreessaa kitaaba kanaa kan ta’e Dr. Miikloos Niiziliiti. Dr.Miikloos lammii Yihudootaa (Jewish) keessaa tokko yoo ta’u, akkuma lammiin isaa kan biroo mootummaa abbaa irree Naaziin hidhamee sababa ogummaa isaatiin nama du’a jalaa miliqe ture. Kaayyoon barreessaan kunis kitaaba kana barreesseef waan lamaaf yoo ta’u, kan jalqabaa gocha gadhee mootummaan abbaa irree Naazii dhala

namaarratti raawwate addunyaaf beeksisuu yoo ta’u, kaayyoon lammaffaan gochi fukkisaan akka kanaa lammaffa akka addunyaa kanarratti hin dabalanneef barumsa akka ta’uuf ture.

Gama akaakuu /genre/ yoo ilaallamu kitaabichi asoosama seenaa jalatti ramadama, sababni isaa seenaan kitaabicha keessatti argamu dandeettii kalaqa barreessuu of keessatti yaa qabaatu malee, seenaa dhugaafi qabatamaan raawwate qaba. Gochaan seenicha keessatti raawwataman bakkaafi yeroon waan daangeffamaniif seenaa eenyuu akka ta’eefi yoomiifi eessatti akka raawwate beekuun ni danda’ama. Kun ammo akka asoosamichi akaakuu asoosama seenaa jalatti ramadamu taasisa. Gama biroon yoo yeroo seenaan gochichaa itti raawwate ilaallu waan yeroo darbe keessa raawwate waan ta’eef kunis ulaagaalee asoosamni seenaa tokko guutuu qabu guutee jira. Sababni isaa xiyyeeffannoon asoosama seenaa tokko waan darbee xiinxaluun dhugaa qabatamaafi fudhatama qabu lafa kaa’uu waan ta’eef, gama kanaanis asoosamichi asoosama seenaa ta’uu isaa mirkaneessa.

Asoosamni kun asoosama afaan biroorraa gara Afaan Oromootti hiikkame waan ta’eef, haalli barreessaan asoosamichaa itti hiike ulaagaawwan fudhatamaa yaaxina hiika ogbarruufi hiika asoosamaa kan eeggate waan ta’eef akka ogbarruu Oromootti fudhachuun ni danda’ama. Gama dhaamsa isaafi beekumsa dabarsuutiin asoosamichi dhimmoota jajjaboo lama nama hubachiisa. Dhimmi jalqabaa seenaa sirna bulchiinsa Naazii jalqabaa hanga dhumaatti kan kaa’uu yoo ta’u, maalummaan Naazummaafi dalagaan isaanii maal akka ture beekumsa sirrii dabarsa.

Gama birootiin, dhaamsi nanmni kamuu asoosamicha dubbisee argatu, mammaaksa Oromoo, ‘gobaan abbaan qare abbaa qale’ jedhu nama hubachiisa. Sababni isaa gochi badaa mootummaan Abbaa Irree Naazii lammiilee Yihuudii kanneen biroorratti mana hidhaa ‘*Oshiwiitzi*’ keessatti raawwachaa ture deebise kufaatii isaatiif sababa akka ta’e namatti argisiisa. Kanaaf, mootummaan abbaa irees ta’ee qaamni humnaafi aangoon qaba jedhee miidhaa uumuu barbaadu kamuu yeroof yoo milkaa’ellee dhumni isaa akka hin bareenne nama hubachiisa.

Walumaa galatti, asoosamni *Imimmaan Oshiwiitzi* damee ogbarruu dandeettiin seenessuufi kalaqn barreessuu keessatti mul’atu yoo ta’u, akkaataan barreessichi itti hiikes kan dubbisaa

gama Afaan Oromoon jiru giddu galeeffateefi fayyadamni jechootaa achi keessatti argaman, haalli giddu galeeffannaa aadaa, hawaasummaa, xinqooqaa bu'uura Afaan Oromoo kan of keessaa qabu waan ta'eef asoosama hawwataadha.

Asoosamni kun sababni qorattichaan filatameef seenaan dhugaa qabatamaan kitaabicha keessa jiru ija yaaxina dhugummaan yoo xiinxalame, yaada haqaa achi keessatti argamu san dubbisaaf caalatti hubannoo kennuun waan danda'amuuf yaaxina jijjiirraa bu'uura godhachuun ogbarru Oromoo jala galchuun waan xiinxaleef asoosamoota bifa kanaan dura xiinxalan irraa adda jedhee waan yaadeefi.

3.4. Gama Hawaasummaatiin

Hawaasni kamuu akkaataa itti jireenya isaa gaggeessuu qaba. Jireenya keessa waan baay'een akka jiru beekkamaadha. Gaddi, gammachuun, mudannoofi muuxannoon saba tokkoos akkaatuma jireenyuma isaa keessatti mul'ata. Akkaataa jiruuf jireenyaa keessatti ammoo jireenya gamtaas ta'ee dhuunfaa ofii mo'achuuf walitti dhufeenyiifi wal danda'anii waliin jiraachuun baay'ee barbaachisa. Seenaan jireenya Jarmanootaa yeroo ka'u haalli jiruufi jireenyaa Lammiilee Yihuudii achi keessa turanii maal akka tureefi ilaalchi sanyummaa mootummaan abbaa irree Naazii isaan irraan ga'e maal akkka ture kaasuu barbaachisa. Osoo mootummaan Naazii gara aangootti hin dhufiin dura akkaataan jiruufi jireenya Yihudootaa haala gaariirra kan tureefi jireenya tasgabii qabu ture. Kitaaba asoosamaa filatame kana keessattis haala jireenya Yihudootaa ilaalchisee akkaataa armaan gadii kanaan taa'eera.

Fkn 1. Bara Paartiin Naazii Jarmaniin bulchuuf A.L.A bara 1933 aangoo siyaasaa qabatee turetti lammiilee Yihudootaa 525, 000 ta'antu Jarman keessa jiraatu turan. Yihuudoonni Jarmanii keessa jiraatan sunniin baay'een isaanii badhaadhoo ta'uurraa kan ka'e seektarri dinagdee isaan keessa isaan keessa hin jirre biyyattii keessa hin jiru ture. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 9)

Dhugaan yaada olii kanarraa hubatam osoo paartiin Naazii Jarmanii keessatti gara aangootti hin dhufiin dura haalli jirrufi jireenya Yihudota Jarmanii keessa jiraatanii milkaa'aafi sadarkaa gaariirra kan ture akka ta'e nama hubachiisa. Sababni isaas sabni tokko dinagdeen badhaadhoo taanaan waan jireenya isaaf isa barbaachisu guuttachuu waan danda'uuf haalli

jireenya isaa gaariidha jedhama. Haa ta'u malee yeroo sanattis Yihuudonni qabeenya yaa qabaatan malee gama aadaa, seenaafi mirga namummaa mataa ofii qabaachuutiin dhiibbaa Jarmanootaa jala waan turaniif haalli jiruuf jireenya isaanii guutuu hin turre.

Gama birootiin jiruuf jireenya Yihuudotaa roga barnootaa, daldalaafi dhaabbilee faayinaansiitiin cimaa akka ture seenaan asoosamicha keessatti ibsame ragaa baha. Kanarraa kan ka'e mootummaan Faashistii Adolf Hitilariin durfamu Yihuudota Jarmaniifi Awurooppaa keessaa duguuguu barbaade.

Fkn 2.Yihudoonni barsiisota, daldaaltotaafi dhaabbilee faayinaansii jajjaboo waan qabaniif Yihuudoonni Awurooppaa ni bitu sodaan jedhu ni jira ture. Hitilar egaa uummata jabaa kana cabsuudhaan maqaa kabajamaa bara baraan hin duune dhaabee darbuu barbaade. Hitilar Faashistichi

Yaadawwan fofokkisaa akkasii irratti hundaa'uudhaan Awurooppaa weeraree daa'ima harma hootullee utuu hin hambisiinYihuudota hundumaa bakka jiranii qabee mooraa du'aatti ugguruu eegale.(Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 127)

Dhugaan yaada asoosamicha keessaa fudhatame kanarraa hubatamu bara bulchiinsa Naazotaatiin dura saba haalli jiruuf jireenya isaa sadarkaa olaanaarra ture ta'uu kan namatti mul'isudha. Jarmaniin dabalatee biyyoota Awurooppaa biro keessatti haalli Yihuudonni irra turan kan lammiilee birootiin hawwamaa ture ta'uu namatti mul'isa. Sabni tokko saba barnootaan, aartiidhaan, dinagdeedhaaniifi faayinaansiidhaan sadarkaa ol'aanaa irra jirun taanaan haalli jiruuf jireenya isaa qaroominaanfi badhaadhinaan kan guuttame yoo ta'e, saba jireenya gaarii jiraatu ta'uu hubachuun ni danda'ama. Sababni isaa yeroo baay'ee haala jiruufi jireenya namoota dachii kanarra jiranii gaariifi yaraa wantoota taasisan keessaa beekumsiifi qabeenya warra ijoo waan ta'aniif.

Haa ta'u malee, erga bara 1933(A.L.A) paartiin Naazii Jarman keessatti aangootti dhufee haalli jiruuf jireenya Jarmanootaa guutummaan guutuutti jijjiirame. Sababni isaa mootummaa abbaa irree Naazii gaanfa aangootti dhufu wanti inni bu'ureeffatee ka'e ilaalcha sanyummaa waan ta'eef.

Fkn 3. Sanyiin Ariyaan, jechuun Jarmanoonni qulqulluu waan ta'aniif uummata biroo wajjin walitti makamuu hin qaban jedhanii olola isaanii caalaatti finiinsan. Awurooppaan kan Jarmanii haa taatuuf dursinee Yihuudoota dachee irraa dhabamsiisuu qabna jedhanii tarkaanfii hamaa fudhachuu jalqaban. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 9)

Yaada kanarraa dhugaan hubatamu ka'umsi sanyummaa sirni Naazii qabatee aangootti dhufe haala jiruuf jireenya Yihuudootaa Jarmaniin dabalatee biyyoota Awurooppaa biraa keessa jiraataniif farra ta'uuf akka deemaa jiru nama hubachiisa. Yihuudonni saba Awurooppaa guutuutti beekumsa, ogummaafi human qabaniin jireenya isaanii gaggeessan waan ta'eef sanyummaan Hitilariin madde kun ammoo Jarmaniifi Awurooppaa bakka biroo keessatti akka Yihuudonni tasgabbii argatanii beekumsaafi ogummaa qabaniin jireenya isaanii hin gaggeessineef sababa waan ta'eef. Sanyummaan Naazonni qabatanii gara aangootti dhufan akka Yihuudoonni Sababa eenyummaa isaaniif qofa mirga jiraachuu hin arganneefi dachii kanarraa dhabaman waan godheef haala jiruuf jireenya Yihuudootaa hadheessee ture.

Fkn 4. Ajjeechaafi qalmi hundi sanyiidhuma Yihuudii lafa irraa haxaa'anii balleessuuf yakka Jarmanoonni hojjetan ture. Gochaan gara jabeessummaan raaw'atamu kun karaa dhugaatiin uummata Jarmaniitti himamee uummatichi yaadicha fudhatee akka haajaa isaatti akka liqimsu hin godhamne. Haa ta'u malee, wayita sanyiileen filatamoon kunniin waraanicha injifatan lafa barbaadan cufa irree isaanii jala galchatanii jedhaniit lafeen dinkootaafi namoota gooboodhaa gola ambaa guddaa keessa tokko tokkoon naqama. Maqaan lammummaan, umuriin, ogummaan isaaniifi odeeffannooleen kaan cinaa lafeelee kanneenitti barreeffamu.

Yihuudoota umurii waggoota 6,000 (kuma jaha) qabu balleessuudhaan mirga uummatichi lafa irra jiraachuuf qabu guutummaan guutuutti mulquudha. Akka Hitilar faa yaadanitti uummanni kun dacheerra jiraachuuf mirga hin qabu. Sabni kun badee jennaan kan saba kaanii rakkina hin qabu. Uummanni Yihuudii garuu lafarra jiraachuun maaliif hin eeyyamamneef. Yaanni riikii sadaffaan kennan nama dinqa. Yihuudoonni seenaa isaanii bara dheeraa kana keessatti qaamni isaanii hir'uu ta'ee wal horuu eegalan. Sanyiin isaanii kun immoo sanyii filatamoo Ariyaan

(Jarmanoota) jedhamu wajjin wal makuu jalqabuu isaaniitiin sanyiin Ariyaanotaa xuraa'uu eegale. Kanaaf sanyiin qulqullichi Ariyaan jedhamu dachee Awurooppaa akka dhuunfatuuf sanyiin Yihuudii lafarraa baduu qabu.

Sababa eenyummaa isaaniitiin kan ka'e Yihuudoonni sanyii kabajamaa sana ni xureessu jedhamee amanamee jira. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula, 126)

Yaada kanarraa dhugaan hubatamu Naazonni ilaalchi sanyummaa sammuu isaanii cufe sababa eenyummaa isaanii qofaan Yihuudota dacheerra balleessuuf karoorfachuun isaanii seenaa jireenya isaanii keessatti Yihuudootaaf yeroo baay'ee rakkisaa akka ture nama hubachiisa. c dacheerra jiraachuu hin qabne waan jireenya isaa boruus ta'ee har'aa yaaduu hin danda'u. Qabeenyas ta'ee beekumsa haga kamuu qabaatullee hanga dhiibbaan akka kanaa irra jirutti haalli jireenya isaa gaarii hin ta'u. Haalli jiruuf jireenya isaa sodaafi dhiphinaan kan guuttame waan ta'eef jireenya manaamaa ta'a jechuudha.

Fkn 5. Ilaalchi Jarmanoonni jireenyaaf qaban matuma isaatiin wal dhahaa ture. Fakkeenyaaf dubartoonni Jarmanii dhirsii waraana irratti jalaa du'e dhiiruma barbaadan wajjin ciisanii mucaa da'uuf ni danda'an. Gochaa dhiira adda addaa wajjin waan ciisaniif abbaadhuma mucaa isaaniyyuu beekuu dhabuudanda'u akka sagaagaltuudhaa. Ijoolleen haala akkasiitiin dhalatan maqaa dhiiraa haati isaanii itti himate maqaa abbaa isaanii godhatanii fudhatu. Falaasama sanyii isaanii baay'isuuf hordofantu gochaa fokkisaa kana raawwachuuf isaan dirqisiisa ture. Kijbni Jarmanootaa hanga kan qabu hin turre. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 127-128)

Jarmanoonni falaasama sanyii isaanii addunyaa guutuurratti baay'suuf qaban irraa kan ka'e akka dubartoonni isaanii abbaa fedhaniif da'an ni eeyyamamaaf ture. As irratti Jarmanoonni dubartoonni isaanii abbaa fedheeteef deessu garuu hin jibban. Haalli kun immoo ilaalchi sanyummaa isaanii badaa sunuu kan ka'umsumarraa ilaalcha wal xaxaa qabu ta'uu namatti agarsiisa.

Jarmanoonni warri lubbuu ilaalchi sanyummaa sammuu isaanii hidhee tureefi namoota Mana hidhaa isaanii keessattillee farra dhalanamummaa qaban irraa kan ka'e, summii ittiin lubbbuu

namootaa mancaasan illee maqaa biroo irratti barreessun kutaadhuma hidhamtoonni itti hidhaman keessa kaa'uun gaafa barbaadan achii kaasuun lubbuu hidhamtootaa balleessaa akka turan seenaan asoosamicha keessatti argamu ragaadha.

Fkn 6. Fakkeenyaaf seensa balbala gola gaasii lafa iru irra barreeffama afaan torbaan barreeffame “kutaa Dhiqannaa” jedhutu mul’ata. Kutichi garuu kutaa dhiqannaa utuu hin ta’iin gola gaasiidhaan ukkaamsamanii hidhamtoota itti ajjeesaniidha. saanduqoota gaasii saayikiloonii qabatanii jiran irrattis barreeffama “SUMMII ILBIISA DHABAMSIISUUF” jedhutu barreeffamee jira. (saayikilooniin gaasii warri Naazii dhala namaa ukkaamsanii ittiin fixaa turanidha. Saayikilooniin summii siyaanaayidii, kilooriniifi naayitirojinii irraa tolfamu ture.) (Imimmaan Oshiwiitzim, fuula 128)

Dhugaan yaada kanarraa hubatamu Jarmanoonni kaayyoo sanyii isaanii addunyaa irratti babal’isuuf qaban barbaadan galmaan gahachuuf dalagaan isaanii jalqabaa lammiilee Yihuudootaa lafarraa dhabamsiisuu akka barbaadeefi kaayyoo isaa kanas haala addunyaan hin shakkineen bifa icciitii qabuun raawwachuu waan barbaadeef maqaa summii ittiin namoota kana ajjeesuu barbaade sanarratti maqaa biraa akka moggaase nama hubachiisa.

Yeroo baay’ee mootummoota abbaa irree biratti gochi badii akka nama waan gaarii dalageetti fudhatama jajamas. Waantu hundumtuu aangoo isaaniitiin ni argama jedhanii waan yaadaniifi to’annoo keenya jala jira jedhaniif waan yaadaniif badiin raawwatan hundumaa akka mirgaatti ittiin dhaadatu. Mootummaa abbaa irree Naaziis ilaalcha kanarraa bilisa miti. Duguuggaa sanyummaa lammiilee Yihuudotaa irraatti raawwate akka yakkaatti osoo hin taane akka nama waan gaarii hojjeteetti ittiin boona.

Fkn 7. Yihuudoota kumaatama ta’an gola gaasiitti galchanii gubuu isaanii akka hojii guutummaatti lakkaa’uu barbaada Masfiild. Hojiin kutaa dasketingii keessatti hojjemaa ture hundi isaa Qorannoo Saayinsii Wal’aansaa gabbisuuf hojii hojjetamaa turedha. Qorannoon Jarmanoonni, keessattuu Dr. Mengeel faa hojjennee jirra jedhan keessaa anis harka qaba. Kutaa laaboraatoorii keessatti Dr. Mengeel wajjin wayitan hojjedhu Masfiildi na argee jira. Yeroo baay’ee gara kutaa

daskeentingii dhufee Masfiildi wajjin waa'ee siyaasaa, waa'ee waraanichaafi waa'ee loltoota dirree waraanaarra jiranii haasofnee jirra. Akka inni yaadutti hojiin inni hojjetuufi hojiin ani kutaa daskeentingii keessatti hojjedhu waliif miiltoodha. Inni rasaasaan ajjeesa. Isa inni rasaasaan galaafate immoo ani qaleen qormaata irratti hojjedha. Kanaaf anaan akka miiltoo na ilaala, na kabajas. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 135)

Dhugaan yaada kanarraa hubatamu gochi badaan hooggantoota Naazii kanaan raawwatamaa ture akka ilaalcha isaaniitti waan hamaa osoo hin taane akka hojii gaariitti fudhatamaa ture. Sababa eenyummaa isaaniitiin lammiilee Yihuudotaa qalanii akka hantuutaarratti qorannoo wal'aansa fayyaa irratti gaggeessuun akka hammeenyaatti osoo hin taane dalagaa sirrii jedhanii fudhachuu isaaniiti. Ilaalchi kun ammoo balaa ilaalchi sanyummaa Jarmanootaa fideen jireenyi Yihuudotaa kan jeeqameefi dukkanaa'e ta'uu namatti mul'isa.

Haalli jiruufi jireenya lammiilee Yihuudotaa erga mana hidhaa guddicha Oshiwiitzi seenanii hammeenyaafi gidiraan kan guuttame waan tureef, kabajniifi ulfinni isaan duraan Jarmaniifi biyyoota Awurooppaa biroo keessatti qaban hafee jireenyi isaanii sodaafi dhiphinaan guutame. Gara jabeenyi Naazotaa daran cimaa waan tureef haalli mana hidhaa isaanii keessa ture suukaneessaafi rifaasisaa ture.

Fkn 8. Yoo maraachuu hin barbaadiin gochaalee sukaneessaa guyyuu Oshiwiitzi keessatti raawwataman akkasii irraanfachuun dirqama. Bakka kanatti jireenyi fuulduratti ta'e duubaan dukkanaa'aadha.

Yeroo gabaabaadhaafis ta'u cinqii irraa nama walaboomsuuf alkooliin baay'een gaariidha. Sababiin isaa sammuu adoochee dhiphina irraa nama tiksa. Jireenyaan keessa darbe wayitan yaadu abjuu suukaneessaa keessa waraanan ture natty fakkaata. Hawwiin ani qabu tokkichi waan hundumaa irraanfachuudha. Dharraan ani qabu tokko guddichi waa'ee waan tokkoollee yaaduu dhabuudha. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 211)

Dhugaan yaada olii kanarraa hubatamu haalli jireenya mana hidhaa sana keessa jiruu hagam ulfaataafi gidiraan kan guuttame waan ta'eef jireenya of amansiisanii keessa jiraachuun

ulfaataa ta'eefi baay'ee cinqii ture akka ture namatti agarsiisa. Lafa dhalli namaa jiraachuun yaa hafuuti of amansiisee guyyaallee eeggachuu hin dandeenye ta'uu isaati. Silas jiruun mana hidhaa eessattis yoo ta'e mijataa miti, dararaan manneen hidhaa abbootii irreetiin hoogganamanii immoo baay'ee suukaneessaa akka ta'es namuu beeka. Bifa kanaan yoo madaallu jireenyi mana hidhaa guddicha Oshiwitzi ammoo si'ool dacheerraa jedhamuu danda'a.

Walumaa galatti, ilaalchi sanyummaa Naazotaafi haalli jiruuf jireenyaa mooraa Oshiwitzi keessa ture dhiibbaan inni Yihuudotarraan ga'e waan tokko ykn lama jedhanii ibsan qofa osoo hin taane roga hundumaan kan jireenya Yihuudotaa dukkaneesse ture. Kabaja namummaa isaanii mulqee ulfinaafi jaalala isaanii diiguun hanga eenyummaa isaanii bu'ureeffachuun hanga sanyii isaanii dacheerraa dhabamsiisuutti tarkaanfii haggamamedha. Lubbuu miliyoonotaas balleessee xinsammuu namoota hedduus miidhee, bifa walii galaan immoo bara seenaan, duudhaan, afaaniifi haalli jiruuf jireenya Yihuudotaa itti boora'ee akka ture seenaan asoosamicha keessaa argame namatti mul'isa.

Haa ta'u malee, akkuma kan dhihe osoo hinbariine hin hafne, yeroo hundumaa kan miidhames umurii isaa guutuu akka miidhametti hin hafu. Seenaan gurraachi sunis kufaatiidhuma sirna Naazii waliin godaanee haalli jiruuf jireenya Yihuudotaa diigamee ture sunis bakkatti deebi'e. seenaan kun garuu Jarmanootas dabalatee saboota addunyaa kanaa wanti inni barsiisee darbe yoo jiraate aangoon sanyummaafi of tuulummaan ijaaramte dhumni ishee kufaatii hamaaf akka nama saaxilu haqa tokko kaa'ee darbeera.

Fkn 9. Caamsaa bara 1944 (A.L.A). Baaburoonni wal fakkaatoon gara afurtamaa ta'an jalqaba Islooveekiyaa, itti aansanii biyyoota nuti hin beeknetti nufuudhanii qajeelan. Guyyoota afur guutuu deemnee jirra. Nuti sanyii Yihuudii Hangaarii gara miiliyoona tokkoo ta'an du'i irratti murtaa'e keessaa warra muraasa jalqabaati. (Imimmaan Oshiwitzi, fuula 13)

Yaada olii kanarraa dhugaan hubatamu dhalli namaa akkaataa aadaa waliin jireenya isaatiin bakkaafi haala keessa jirutti walii galee garaagarummaa sanyummaa tokko malee waliin jiraachaa ture diiguun mootummaan Adolf Hitilar haala waliin jireenyaa kana diiguun sababa

eenyummaa isaaniitiin Yihuudoota gara bakkeewwan uggurtiifi manneen hidhaa Oshiwitziitti guure. Haalli kun ammoo waliin jireenya hawaasummaa diiguurra darbee maatii waliin turan illee diigeera.

Bakkiifi haalli namoonni nitti hidhaman kunneen lafa jireenya hawaasummaa itti gaggeessan osoo hin taane dhuunfaan lubbuun keessa bubbuluuf illee bakka baay'ee ulfaataa ture.

Fkn 10. Baaburichi deebisee imla isaa itti fufe. Gara daqiiqaa digdamaa erga deemee booda sagalee xurumbaa dheeraa isaa dhageessise dhaabate. Ammas karaa uraa ija kiyyaa qisee wayitan ilaalu lafa gammoojjii o'aa fakkaatun arge. Biyyoon isaa bifaan keelloo ta'ee suphummaa qaba. Darbee darbee bosonni magariisi waan mul'atuuf naannichi lafa sileesiyaa Bahaa wajjin wal fakkaata ture. Dallaan konkiriitiidhaan ijaarame bantiin isaa samii keessa ga'u, dheerinni isaa lafarraa hanga hin qabne sun mataadha hanga jalaatti shiboo elektirikii qabuun xaxamee jira. Mallattoon bakkas jiru humni elektirikii shibicha keessa jiru cimaa akka ta'e ni akeekkachiisa ture.

Namoota naa waliin jiran garagalee mil'adhe. Garee keenya nkeessaa doktoroota 26, faarmaasistoota ja'a, dubartoota ja'a ijoollee keenya, maanguddoota, maatiiifi firoota keenya aantee kaantu jiru turan. Tokko tokko shaanxaasaanii irra, kaan immoo makiinicha irra lafuma taa'anii jiran. Namni cufti kan dadhabe ta'uu isaa irraa imalli karaa dheeraa sun qaama isaa shoollibsee jira. Daa'imman baay'een isaanii rafanii jiran. Kaan immoo hambaa daabboo duraan hafte funaananii nyaatu. Warri waan nyaatan hin argatiin immoo arraba isaaniitiin jifachuuf yaalii godhu turan. (Imimmaan Oshiwitzi, fuula 14-16)

Dhugaan yaada olii kana keessatti argamu sirni nama nyaataan abbaa irree Naazii hawaasa nagaan jiraachaa ture sababa eenyummaa isaaniitiin diigee akka walaalchisuun gara naannoo isaan hin beekneetti geessee nagaa dhoowwuun jireenya hawaasummaa isaanii booreesse. Daa'imman qe'eefi naannoo isaanii keessa burraaquu baran haala hin eegamneefi tasgabbi hin qabnetti galchuun maanguddota dadhaboo sa'aatii dheeraaf boqonnaafi kunuunsa barbaadan nagaa dhorkuun akka dararaman taasise. Namuu jireenya bareefi naannoo bare gad

dhiisee gara haala suukaneessaa hin beekne keessa seenuun nageenya hawaasummaa isaanii diige.

Mooraan Oshiwiitzi mooraa jireenya hawaasummaaf mijatu miti bakka ollaa koo, fira koo ykn aantee koo waliinan jiraadha jedhanii yaadan miti. Bakka yoorakkatan nama garaa ofii argatanii rakkoo ofii oolanis miti. Mooraa dabareen guyyaa du'a kootii yoom ta'a jedhanii guyyaa ofii lakkaawwatani.

Fkn 11. Iriyoota koo irra adda ba'ee kophaa Koo dhaabadhee waa'ee biyya ishee jireenya gammachiisaa ta'e keessatti dabarsee, garuu immoo gochaa hin taane keessatti argutti jiruu waa'ee Jarmanii yaaduuttin ka'e. Fooliin reeffaa gubatu samaraawaa Riikii Sadaffaa keessaa ba'u gidduutti utuu naannicha faaluu baateetii urjiileen mataa kootii olitti waaqa irraa ifan naannicha miidhagina dinqii kennanii jiran. Qilleensi naannichaas silaa dansaa ture. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 21)

Yaada kana keessa dhugaan jiru mooraan Oshiwiitzi bakka itti mukaa'an kan ollaan namatti hin dubbanne, bakka firrin wal hingaafanneefi jireenyi hawaasuummaa hin jirre ta'ee bakka yaadaan waan dabarsan qofa duubatti deebi'anii daakan ta'a. kun immoo kan nama hubachiisu tolus badus wanti jireenya hawaasummaa jedhame achitti hin yaadamu. Kanarraa kan ka'e Yihuudoota achi keessa turaniif jireenyi hawaasummaa abjuudha.

Fkn 12. Xinnoodhuma rafanii utuu hin boqotiin immoo halkan keessaa sa'aatii sagal irratti irriiba keessaa dammaqsamu. Waardiyyoonni qumuxxayii /ulee poolisitiin isaan haleela "bakka rafiitii" isaaniitii isaan kaasuu. Uumamoonni carra-maleeyyiin kunniin utuu irriibni isaan joonjessuu wal dhiibaa, ciqileedhaan wal rukutaa gad ba'anii alaa hiriira galu. Gochaan ammeenya KZ asitti jalqaba. Maqaa waamuuf qophaa'u. Garuu maqaa utuu hin ta'iin lakkoofsa waamu. Hidhamtoonni toora shan tolchanii hiriira galu. Warri hiriira qabsiisuuf itti gaafatamummaan irra jirus bakkasumatti argamu. Barreessaan mankuusa akka mana hidhaatti tajaajila kennu sana dhufee warra dhedheeroo fuuldura, warra gaggabaaboo immoo gara duubaatiin akka hojjaa isaaniitiin hiriirsa. Itti aansee, waardiyyoota biratu dhufa.

Inni immoo dabaree nisaatti hiriirota abootteedhaan haleela, uleedhaan tuma. Warra dhedheeroo gara duubaatti, warra gaggabaaboo immoo gara fuulduraatti fida. Erga waanti cufti raawwatamee booda itti gaafatamaan moorichaa dhufa. Nama qallaba gaarii argatu akka ta'e ni beeksisa. Wayyaan isaa bareedaafi qulqulluu haa ta'u malee kan inni uffatu wayyaahidhamaati. Dhaabatee wanti hundumtiyyuu qajeelaa ta'uufi ta'uu dhabuu isaa mirkaneessuuf gara qondaaltota bakkas jiraniitti mul'isa.

Yoo inni ashakaronni isa jala jiran hojjetan sirrii itti hin fakkaatiin innis dabaree isaatti hiriiricha unkuruu eegala, warra gara duubaa turan fuulduratti ,warra gara fuulduraa turan immoo gara duubaatti immoo gara darbata. Garuu maaliif? Namni sababa jeequmsa kanaa beeku tokkollee hin jiru. Waanta KZ keessatti raawwatamuuf namni deebii kennu waan hin jirreef kan gaaffii dhiheessus hin jiru. (Imimmaan Oshiwitzi, fuula 25-26)

Yaada olii kanarraa dhugaan hubatamu jireenya hidhamtoota achi keessa jiruuti. Jireenyi achi keessa jiru hawaasummaaf miti lubbuun bubbuluuf illee baay'ee rakkisaadha. Jireenyi hawaasummaa achi keessa hin jiru. Rakkinarrattis ta'ee gammachuurratti walitti dhufuus ta'ee waliin mar'achuun hin jiru. Jireenyi achi keessa ture daraaraafi haala suukaneessaa ta'een kan guutame waan ta'eef lafa jireenyi hawaasummaa guutumaan guutuutti badedha. Mooraan Oshiwitzi mooraa abbaa humnaa dabareen namatti jijjiiramee akka tapha kubbaa miilaa waliif gadi nama unkurudha. Mirgi namummaas ta'ee dimokiraasii waan hin jirreef waan jiru dubbachuufis ta'ee qeequun hin jiru. Wanti hundumti isaa sodaan waan guuttameef yroo hundumaa miira gaddaatiin guuttamuu namoota achi keessaatu ifatti namatti mul'ata.

Fkn 13. Oshiwitzi keessatti, qulqullinna dhaba , beela, reebichaafi hojii humnaa ol ta'e yeroo dheeraaf hojjechuu irraa kan ka'e turban sadii hanga turban afurii gidduutti namni fayyaaniyyuu gita namummaatii ba'ee dhagni isaa golgolaa'a. waa'ee warra utuu gara moorichaa hin ga'iin durumaan dhukkubsattoota turanii immoo laafaatti ibsuun hin danda'amu. Haa ta'u malee, doktaroonni sunniin dirqama ogummaan isaaniiraa ka'e galmaan ga'uu wanti isaan hin goone hin jiru.

Doktaroonni dargaggeeyyiin Faransaayiifi Giriikiidhaa qabamanii dhufan kan biroon ji'a doktoroota kanniin akka fakkeenyaatti fudhachuudhaan akkuma isaanii lammii isaanii gargaraa turanii jiran. Qallabni doktoroota Faransaayiifi Giriikiidhaa dhufan kanaa daabboo daakuun mukaa irratti firfirfamedha.

Haati manoottan , ijoolleefifiroottan aanteen doktoroota kanniiniis akkuma mooricha ga'aniin kallattii harka bitaa irra oofamanii gara ibiddaatti darbatamanii, gubamani jiru. Yoo akka carraa kallattii harka mirgaa irraa goranis gidiraa wiirtuchaa ji'a lamaafi sadi caalaa dandamachuu waan hin dandeenyeef hireen isaanii inni dhumaa garuma samaraawaa ibidda abaarsaa tufu sanaatti darbatmuudha.

Doktaroonni kunniin dungoon jireenya isaanii kan dhaame ta'uyyuu gama danda'an hundumaan gargaarsi isaan lammii isaaniiitiif gochuuf yaalaa turan baay'ee ajaa'ibsiisaa ture. Dhukkubsattoota hospitaala Oshiwitzi keessatti argaman wal'aanuun reeffa lubbuun keessaa bahuuf jedhu wal'aanuu wajjin wal fakkaata. Hidhamtoonni bakka sanaa, jirra jedhu malee du'oodha. Ogeeyyiin fayyaa sunniin egaa jiraatti du'oo akkasii wajjinfaa rakkachaa turan. (Imimmaan Oshiwitzi, fuula 30-31)

Yaada olii kana keessa dhugaan namni kamuu hubachuu danda'u jireenyi mooraa Oshiwitzi keessa jiru hangam ulfaataa akka ta'eefi jireenya hawaasummaa gaaggeessun yaa hafuutii namni iddoo tokko waliin taa'ee waa'ee jireenya isaa garaa fuula duraa yaaduufis ta'ee mureteessuuf bakka itti rakkatudha. Namni kaayyoo jireenyaa haala rakkisaa sana keessatti ni qabaata jechuun baay'ee nama rakkisa. Sababni isaa oolee buluu isaatiifiyyuu wabii waan hin qabneef waan waaliin jiraachuu waliif yaaduu, walitti dhufeenya uumee hawaasummaa isaa gabbisuu jechuun waan hin yaaddammedha. Osoo yaadees mirga akkasii hin qabu. Wantin inni yeroo hundumaa yaadu yoo jiraate guyyaan du'a kiyyaa yoom taati kan jedhu qofa ta'a. haala kanarraa kaanee yoo ilaallu jireenyi hawaasummaa mooraa Oshiwitzi kkeessa hin jiru jechuudha.

Gama birootiin Naazonni mooraa Oshwiitzi keessatti kan isaan raawwachaa turan dhiittaa mirga dhala namaa qofa miti. Saamicha qabeenyaa achi keessatti gaggeessaa turaniinis qabeenya hedduu gonfataniiru. Namni mooricha keessatti hidhame qabeenya hanga fedhellee yoo qabaate olan kaayyadha jechuu hin danda’u, akkuma jirutti fuudhee Sandarkomaandoota Naaziitti kenne murtii itti dhufu eeggachuudha.

Fkn 14. Turtii koo keessatti manni hidhaa Oshiwiitzi tibba tokkotti namoota 100,000 ol qabachuu kan danda’u ta’uu isaa beekuu danda’een jira.

Mooraa kana bane gara mooraa Yihuudoonni keessa jiraniititti qajeelle. Balbala guddaa bantii irraa hanga jalaatti shiboo human elektirikii qabuun xaxamee waardiyyoota meeshaa hidhataniin eeggamu bira dabarree ol seenne. Fuula keenya duraa lafa bal’aa marga magariisa bareedaa uffatetu mul’ata ture.

Gamoon xuubiidhaan ijaarame bantii irraan ibiddi tufu sun jiraachuu utuu baatee daandiin korataafi margi magariisni bakkasii sun silaa moorichaaf miidhagina gaarii turan. Gamoo gubsiichaa bira makiinaa keessa teenyee utuu jirruu waardiyyaan tokko fiigaa dhufee Dr. Megeeliif nagaa dhiheesse. Isa booda makiinicha keessaa buunee oobdicha qaxxaamurree balbala guddaa tokko tarree gamoo gubisichaa seenne.

“Kutichi qophaa’ee jiraa?” Jedhee gaafate Dr.Mengeel waardiyyicha.

“Eeyyee, qophaa’ee jira, jedheen waardiyyichi.

Dr. Mengeel nu fuuldura bu’ee gara kutichaatti qajeelle. Kutichi adii qulqulluu wayita ta’u foddan isaa caasaa sibiilaatiin kan golgamedha. Kutaan mana hidhaa kana keessa jiru kun na ajaa’ibsiisee jira. Kuticha keessa sireelee sadi, golee gama tokkoon immoo dulaaba/ansaada adii, minjaala tokkoofi barcumoota adda addaatu jiru turan. Huccuun minjaalichaallee kafaayii ture. Lafa manicharraas afame kan jiru huccuu bareedaadha. Wanti hojjetame hundumti anuma hawwachuuf waan tolfame natty fakkaate. Halluun dibanii kuticha bareechan sondarkamandota wayita ta’an, meeshaaleen manichi ittiin miidhages hidhamtoota irraa kan saamamedha. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 45)

Yaada kanarraa dhugaan hubatamu tokko Naazonni warri waqan hundumaa humnatti amanan yeroo yeroo tokkotti nama hidhuu yoo barbaadan namoota kuma dhibbaan hidhuu akka danda'an, sanaafis mana hidhaa kana qabachuufii danda'u akka qaban namatti mul'isa. Wanti baay'ee nama dinguufi aangootti fayyadamanii abbaa qabeenyaa ta'uuf yaaluu Naazotaa mul'suufi akka waan gaarii ta'ee tokkotti qabeenya hidhamaarraa guurrataniin mana hidhaa bareeffachuu isaaniiti.

Sirni bulchiinsa Naazotaa qabeenya hidhamtoota karaa baay'een saamu. Reeffa ajjeesanii gra gubisaatti darbachuuf deeman irrallee wanti fayyadu yoo jiraate waliin gara ibiddaatti hin darbatan. Ni sakatta'u, yoo wanti faayidaa qabdu irratti argamte ni funaannatu.

Fkn 15. Reeffi Yihuudootaa akkuma samawaaraa gubiinsa bira ga'een hin gubamu. Wanti faayidaa qabu qaama isaanii irra yoo jiraate innis saamamuu qaba. Rifeensi isaanii qabeenya baay'een barbaadamuudha. O'i qillensa waan fedhe ta'u rifeensi isaanii qabeenya baay'ee barbaadamudha. O'i qilleensa waan fedhe ta'u rifeensi amala shuntuuruufi deebi'eemmoo amala addaan yaa'uu qaba. Rifeensi dhala namaa boombii yeroo eegee dho'u tolchuuf baay'ee gargaara jedhama. Kanaaf rifeensi isaanii irraa haaddama. Kana qofa miti. Jarmanoonni biyya keessattis ta'ee biyya alaatti qulqullinni Riikii sadaffaadha "sadarkaa qulqullina warqee" irratti utuu hin ta'iin "sadrakaa qulqullina hojii" irratti hundaa'a dhaadannoo jedhu dhageessisuu turan. Jabaatanii yoo hojjetan eenyuuniyyuu caalaatti warqee argachuun ni danda'ama jechuuf dhaadannoo kana dhageessisuu ta'a.

Sanas ta'ee kana, reeffootni samaraawaa gubissaatti fidaman amma fuula ogeeyyii ilkaan buqqisanii tuulamanii jiru. Komaandoleen ilkaan buqqisan fuullee samaraawaa jiru. Lakkoofsi isaanii walumaa galatti namoota saddeet ta'u. Tokkoon tokkoon isaanii sibiila gosa lama lama of harkaa qaba. Sibiila isa tokkoon wayita afaan addaan banan isa kaaniin ilkaan buqqisu. Ilkaanni buqqifamu immoo ilkaan warqeeti. Adeemsi isaa akkas: Reefficha dugdaan ciibsu. Afaan walitti qadaadamee yoo jiraate humnaan erga addaan bananii booda qabduu sibiilaa isa kaaniin ilkaan warqee yoo jiraate ni buqqisu yookiin cabsanii baasu. Warqeen ilkaaniitti guutame yoo jiraates ni ba'a. komaandoleen ilkaan buqqisan kunniin cufti warra akkuma

kiyya hojii ogummaa hojjenna jedhanii jaalala isaaniitiin Dr. Mengeelitti of kennanidha malee kanneen fedha isaaniitiin lammii isaanii irratti hammeenya hojjechuuf of laata miti.

Ilkaanonni reeffota irraa buqqifaman senkelloo/baaldii asiidii qabutti darbatamu. Asiidichi fooniifi lafee warqicha irra jiru guggubee balleessa. Faayaan kan biroon wanti akka amartii mormaa, lootii gurraa, bitawoo harkaa, albooqubeelaafi kanneen kana fakkaatan immoo tokkotokkoon funaanamanii saanduqa guddaa tokkotti darbatamu turan. warqeen gosa albuudaa ulfaataa akka ta'e nan beeka. guyyaatti kutaa gubisaa tokko keessaa warqee kiiloogiraamii 8- 9^u walitti qabama ture. Haa ta'u malee warqeen hoggayyuu guuramu garaagarummaa ni qaba. Kanneen magaalaadhaa dhufan irraa baay'ee; hiyyeeyyii baadiyyaatii dhufan irraakan argamu immoo xinnoodha.

(Imimmaan Oshiwiitzi, fuula, 63-64)

Dhugaan yaada olii kana keessatti argamu, mootummaan abbaa irree Naazii lammiilee Yihuudotaa sababa eenyummaa isaaniin mana hidhaatti guuree sanyiin isaanii duguugee reeffa isaanii ibiddaan guggubaa ture. Lammiileen Yihuudii saba keenya balleessu, isaan qaama hir'ummaa baay'atu, sanyii keenya balleessu jedhanii duula sanyummaa Yihuudoota Awurooppaafi Jarmanii keessa turan irratti waraana sanyummaa banuun Yihuudoota miiliyoonaan lakkaawwaman addunyaa irraa dhabamsiisan. Haa ta'umalee, wayita lubbuu saboota kanaa duguugaa turanitti qabeenya isaanii saamaa dinagdee isaanii guddifachaa akka turan nama hubachiisa. Kanaaf, namummaan Yihuudotaa Naazota biratti yaa balaaleffatamu malee, qabeenyi isaanii garuu hin jibbamu, hanga warqee ilkaan isaaniittillee argamnaani fudhatu.

Gama biraatiin mootummaan gara jabeenya isaatiin beekkamu Naaziin, mana hidhaa Oshiwiitzi keessatti wanti inni hidhamtoota irraa saamaa ture meeshaalee miidhaginaa qofa miti. Qorichoota hidhamtoonni baay'een qabatanii gara mooraa Oshiwiitzi dhufan hundumaa ni saamu. Qorichoonni baa'yeen isaanii qorichoota qaalii turan.

Fkn 16. Miseensonni komaandoo shaanxaalee hidhamtoonni utuu gara gola gaasii hin seeniin sibsaaibii/barandaa irratti dhiisanii ol seenan sakkatta'uuf ramadaman jiru. Miseensonni kamaandoo kunniin huccuufi kophee iddoo biraatti, qorichoota kanniin akka gosaafi faayidaa isaaniitti addaan baasee akkan kaa'uuf gara kootti ergamu. Hojichi hojii salphaa miti. Namootni gara Oshiwitzi dhufan biyyoota Awurooppaa garaa garaa jechuun Giriikii, Poolaandi, Cheek, Hoolaandiifi kanneen fakkaatan irraa kan fidaman waan ta'aniif maqaan qorichoota sanas akka afaan biyyoota keessaa dhufanitti adda addaa turan. Ijibbaata hunda godheen maqaa qorichoota natti ergamanii addaan baasa. Hidhamtoota gara Oshiwitzi fidaman irraa qabeenyaalee saamaman keessatti qorichoonni argaman baay'een isaanii cinqii irraa nama bayyanachuuf qorichoota liqimsaman ta'uu isaanii kanan mirkaneesse ta'uu kiyya asirratti ibsuun barbaada. (Imimmaan Oshiwitzi, fuula 82)

Dhugaan yaada olii kanarraa argamu, gochaan saamicha qabeenya Yihuudootaa Jarmanootaan saamamaa ture akkaan baay'ee kan ta'eefi hanga qoricha hidhamaan lubbuu isaa turfachuuf jedhee harkatti qabatee mana hidhaa seenu harkaa fudhachuun gara qabeenyaatti geeddarachuutti deema. Kun kan nama hubachiisu kaayyoon Naazotaa qabeenyaafi daangaa babal'ifachuun olaantummaa qaban Awurooppaa keessatti mirkaneeffachuu akka turedha. Kaayyoo isaanii kana galmaan ga'achuuf dhagaan isaan hin garagalchineefi gara jabeenyaan wanti isaan hidhamtoota irratti hin raawwanne akka hin jirre nama hubachiisa. Naazonni lubbuufis ta'ee namummaa dhala namaatiif kabjni isaan qaban baay'ee gad bu'aa waan ta'eef haala suukaneessaa ta'een qabeenyi isaan hidhamtootarraa guurrachaa turan dinagdee isaanii ol kaaseera.

Yaada olii kana kana wanti namaaf dhugoomsu, kitaabicha fuula 84 irratti haala kanaa gadii kanaan taa'eera.

Fkn 17. Ilkaanonniifi saantimoonni warqee, albuudonni gat- jabeeyyiin, meeshaaleen pilaatiniyaamii irraa tolfaman, sa'aatonni warqee, qeremooleen warqee daaraa sigaaraa irratti rukutaniifi uffattoonni waan warqee fakkaatu ofirraa qaban hundi isaanii gamoolee gubisaa arfan keessaa waliti qabamanii gara kutaa baqsituu warqee kanatti guuramu. Kutaa kana keessa ogeeyyii warqee baqsanii tolchan saditu jiru turan. Ogeeyyiin kunniin jarmoota ajjeesuuf warqee gama

isaaniitti fidamu dura keemikaalii keessa dhuubu. Itti aansanii, faayaalee kanniin akka gosa gosa isaaniitti addaan baasanii ramadu. Albuudoota gati jabeeyyii kophaatti kaa'u. ilkaanoota warqee fi faayaalee warqee garuu baqsanii kophaatti adda baasu. Guyyaatti warqee qulqulluu paawundii 65-75 jechuun kilo giraamii 30-35 gamoolee arfan keessaa walitti qabama ture.

Warqeeleen bakka adda addaatiin walitti qabaman meeshaa adda ta'e tokko keessatti baqfamanii giraamii dhibba tokkoof afurtama, dhibba tokkoof bafurtamaan addaan qoodamanii guroo guroodhaan iddoo tokicha kaa'amu. Guroon warqee tokko giraamii 140 ta'uu isaa immoo kutaa daasketingii keessatti madaallii irra kaa'ee madaaleen mirkaneesse.

Doktaroonni reeffota afaan ibiddaatti darbatamuuf qopheeffaman irraa ilkaan warqee buqqisan ilkaanota warqee buqqisan lkaanota warqee buqqisan hundumaa isaanii senkelloo keessa hin buusan. Meeshaalee gatii jabeeyyii kanniin gidduudhaa muraasni kiisii loltoota SS keessaas ni seenu. Albuudonni gatiin isaanii qaalii ta'e wayyaa irratti dhoksamanii hodhaman, amartiileen mormaa, faayaaleen adda addaafi saantimoonni warqee kutaa huccuu ofirraa baasan keessaa ni hatamu.

Dhugaan yaada olii kana keessatti mul'atu fedhiin haangawoota naazii sanyii Yihuudoota lafarraa mancaasuu qofa osoo hin taane qabeenya isaan qaban dhuunfachuun diinagdee isaanii cimsachuudha. Yaadaafi fedhii isaanii kana dhugoomsachuuf immoo bakki isaan akka barbaadanitti raawwatan bakkoota uggurtiifi manneen hidhaa isaaniitti. Manni hidhaa Naazotaa bakka dhalli namaa itti dararamu, bakka duguuggaan sanyii itti raawwatu, bakka dhalli namaa lubbuun ibiddatti gubatuufi summiiwwan adda addaatiin itti galaafatamu qofa osoo hin taane qoricha fayyummaa ofii ittiin eeggatan dabalatee bakka qabeenyi nama dhuunfaa itti saamamaa ture akka ta'e nama hubachiisa. kun ammoo irra caalaatti Naazonni fedhii isaanii daangaa hin qabneefi gara jabina daangaa hinqabnetti dhimma bahuun qabeenya horachuufi addunyaa kana roga hundaan dhuunfachuun harka isaaniitti galfachuuf kaayyeffatanii akka turan namatti agarsiisa.

Gama biraatiin Jarmanoonni kan isaan hidhamtoot Yihuudiifi kanneen biroorraa funaanaa turan meeshaalee faayaafi qorichoota dhukkubsattoonni qabatan qofa miti. Magaalota Jarmanii adda addaa keessatti sababa adda addaafi tooftaa adda addaa umuun lammiilee Yihuudootaa adda addaa bakka tokkoo bakka birootti sochoosuun meeshaaleefi qabeenya isaan achitti gatanii deeman saamaa turan.

Fkn 18.? Beeksisa isaan galma wayyaa ofirraa baasan keessatti dhiisanii gara gola gaasii seenan tokko akkas jedha. Beeksisichi beeksisa Naazonni baasan ture.

Akkas jedha:

Namoota hojii barbaadan mindeessuuf beeksisa koreen mootummaa Riikii baase.

Hubachiisa: Yihuudoonni XY biyyi Riikii Sadaffaan bulchu keessa jiraatan hundi hojii humnaa irratti haa bobba'aniif qaama armatti eerameen dirqamni irra kaa'amee jira. Namni kamiyyuu meeshaa ammaantana harka isaa qaamadhimmi isaa ilaalutti kennuu qaba. Uffata qorraafi qallabni torban tokkoof ga'u gama bakka buutota Mootummaa Riikiitiin hundumaaf ni raasama. Guyyaan gara hojiitti itti boba'amu beeksisa uummataatiin nilabsama.

Tiriinistaad, Guyyaan barreeffame jira.

Mallattoo

Oduun hojii humna jedhu guutummaan guutuutti soba ture, soba adii. Yaanni hojii humnaa jedhu hidhamtoonni mormii malee gamas akka deemaniif mala malamedha. Qabata kanaanis meeshaalee gaggaarii Yihuudoonni qaban saamuu waan barbaadaniif meeshaa isaanii magaalattii keessatti dhiisanii akka deemaniifi aangawoonni Naazii ajaja dabarsan. Qabata beekisisa kanaatiin hidhamtoonni dargaggeeyyiin humna o'aa qaban 20,000 ta'an Oshiwitiizin ga'anii sa'aatii 48 keessatti gubamanii gara daaraatti geedderaman. Dargaggeeyyiin kunniin gubamanii ammas guyyoota dheeraadhaaf Oshiwitiizin irra calleensi buufate.

Torbanoota lama booddee ammas hidhamtoonni kan biroon akka yaa'aan bishaan gara Oshiwitzitti dhangala'an

Dhugaan yaada olii kanarraa hubatamuu dandau, jarmanoonni qabeenya Yihuudootaa saamuuf dhagaan isaan hin garagalchineefi tooftaan isaan isaan hin fayyadamne hin jiru. Ragaan barreeffama kanaas kan nama hubachiisu sababa eenyummaa isaaniitiin dargaggoonni Yihuudootaa jibban qabeenya isaanii duukaa miti kan isaan gara hidhaatti geeffaman. Isaan yaa jibbaman malee qabeenya isaanii hin jibbamne. Naazonni tooftaa mataa isaanii fayyadamanii beeksisa hojii baasuun akka dargaggoonni sunniin bakka gad dhiisan gochuun qabeenya isaanii saamanii abbaa qabeenyaa ta'an.

Walumaa galatti, haalli jiruuf jireenyaa hidhamtootaa bakkeewwan uggurtiifi mooraa guddicha Oshiwitzi keessa jiruu dararaafi suukaneessaa kan tureefi jireenya jechuufis waan baay'ee nama rakkisudha. Gochi gara jabeenyaan hidhamtootarratti raawwachaa ture daran ulfaataafi dandamachuufis ta'ee miliquuf kan hin danda'amne waan tureef haala baay'ee rakkisaa ture.

Gama biraatiin hidhamtoota mooraa Oshiwitzi dabalatee bakkeewwan uggurtii adda addaa keessa jiran irratti saamicha qabeenyaa raawwachaa turaniin Jarmanoonni sirna Naazii hooganaa turan abbaa qabeenyaa ta'aniiru. Meeshaalee faayaatii kaasee hanga qorichoota hidhamtoonni ittiin of yaalaa turaniitti ture saamuun dinagdee isaanii cimsataniiru.

3.5. Gama Bulchiinsaafi Siyaasaatiin

Seenaan asoosama filatamee kana keessa jirus gaaffilee kanneen bu'ura taasifachuun adeemsa bulchiinsaafi siyaasa biyya Jarman keessatti haalli sabni Yihuudootaa keessa turan maal akka ture seenaa dhugaarratti hundaa'amee kan barreeffamedha. Osoo waraanni addunyaa I'n diinagdee biyyoota Awurooppaa laaffisee rakkoon hojii dhabdummaa biyyoota akka Jarmaniifaa hin raasiin lammiileen Yihuudootaa Jarmaniin dabalatee biyyoota Awurooppaa hedduu keessatti jireenya gaarii jiraachaa akka turan seenaan asoosamicha keessa jiru lafa kaa'a. Fakkeenyaaf wanti yaada kana nuuf dhugoomsu,

Fkn 2. Waraanni Addunyaa Tokkoffaan (1914-1918) Jarmanii qofa utuu hin ta'iin biyyoota Awurooppaa hedduu irratti kufaatii diinagdee hamaa fidee jedhu qorattoonni seenaa. Sababa kufaatiidinagdee waraanni sun fideetiin lakkoofsi hoji-maleeyyii garmalee dabalee ibsamuu kan danda'uu olittis jireenyi Awurooppaa keessatti ni qaalawe. Haalli kun immoo biyyoota kanneen akka Jarmaniifaa shororkaa keessa galche. Egaa, utuu Awurooppaan haala rakkisaa kana keessa jirtuu Paartiin Naazii filannoodhaan A.L.A Amajjii 30, 1993 aangoo siyaasaa qabate. Hitleris gaggeessaa Jarmanii ta'ee paartichaan filatame. Paartichi akkuma aangoo siyaasaa qabateen, uummanni Jarmanii rakkinatti akka galu kan godhan Yihudoota jedhee gara Yihudootaatti quba galuu eegale. Yeros Yihudoota 525,000 ta'antu Jarmanii keessa jiraatu turan. Yihudoonni Jarmanii keessa turan sunniin baay'een isaanii badhaadhoo ta'uu isaanii irraa seektarri dinagdee Yihudoonni keessa hin jirre hin jirus ture.

Sharri/daba Yihudoonni biyya keenya keessa taa'anii nu'irratti hojjetaniin kan ka'e Waraana Addunyaa Tokkoffaayyuu mo'amne malee silaa hin injifatamnu turre jedhanii olola hamaa saba kanarratti oofuu jalqaban Hitlerifaan. Sanyiin Ariyaan, jechuun Jarmanoonni qulqulluu waan ta'aniif uummata biraa wajjin walitti makamuu hin qaban jedhanii olola isaanii caalaatti finiinsan. Awurooppaan kan Jarmanii haa taatuuf dursinee Yihudoota dacheerraa dhabamsiisuu qabna jedhanii tarkaanfii hamaa fudhachuu jalqaban.

Paartiin Naazii erga aangoo siyaasaa dhuunfatee booda wiirtuulee uggurtii (concentrationcamps) bakka adda addaatti hundeessuudhaan gartuulee diina Aariyaanotaati jedhee yaade hundumaa wiirtuulee uggurtii sanatti guuruu eegale.(Imimmaan Oshiwiitzi, Fuula 9)

Dhugummaan yaada olii kana keessa jiru yoo xiinxalamu, lammiileen Yihudootaa osoo bulchiinsa Naazii jala hin galiin dura waggoota dheeraadhaaf dhiibbaa bulchiinsaafi siyaasaa tokko malee Jarmaniifi biyyoota Awurooppaa keessa nagaan jiraachaa akka turanidha. Haala jireenya isaanii keessattis rakkoo tokko malee saba aadaa, amantaa, afaaniifi duudhaa isaanii dagaagsaa turedha. Akkaatuma kanaan saba dalagatee qabeenya hedduu horatee ture ta'uu

isaa nama hubachiisa. Haalli kun ammoo Sirna Bulchiinsa Naazii waan hin gammachiifneef tarkaanfii siyaasaa hanga duguggaa sanyii geessisu akka fudhatan kan isaan taasise ta'uu nama hubachiisa.

Bara bulchiinsa mootummaa Abbaa Irree Naazii irraa eegalee haalli bulchiinsa isaanii jalaa boora'ee, wal qixxummaan saba Jarmanootaa waliin jiraachuu hafee qoqqobbiin siyaasaa isaanirratti raawwate. Mirgi wal qixxummaan waliin jiraachuu hafee Yihudoota hidhaatti guuruufi dararuun itti fufe. Lammiileen Yihudootaa bilisummaan Jarman keessa akka hin jiraanne taasifamuun bakkeewwan uggurtii adda addaafi manneen hidhaatti akka guuraman ta'e. Yaanni asoosama kana keessaa fudhatame kunis haqa qabatamaa dhugummaa hawaasni Yihudootaa keessa turan gama bulchiinsaafi siyaasaan ture irratti xiyyeeffachuun gadi fageenyaan kan ibsedha, jechuun ni danda'ama.

Fkn 3. "...Nuti sanyii yihuudii Hangaarii gara miiliyoonii tokkoo ta'an du'i irratti murtaa'e keessaa warra marsaa jalqabaati. Buufata Taatraa duuba keenyatti dhiisnee buufata Lubiliiniifi Kiraakaa bira tarree deemne. Tibba waraanaa sanatti buufattoonni kunniin Yihuudoonniifi namoota farra Naazii iddoo adda addaattii qabaman bakka itti walitti guuramanture. Wiirtuuleeleedhuma kanaa addaan seece'amanii gara mooraa gubinsaatti geeffamu ture." (Imimmaan Oshiwiitzi, Fuula 13)

Yaada kanarraa dhugaan hubatamuu danda'u bara bulchiinsa Naazii dhiibbaan lammiilee Yihuudii gahaa ture hangam ulfaataafi kan hammeenyaan guuttame ta'uu nama hubachiisa. Dhalli namaa akka saawwaniitti bakkeewwan adda addaatti ugguramaa akka tureefi sanarras darbee ajjeechaan gara jabinaa ilma namaatiin raawwata jedhamee hin yaaddamne hanga ilma namaa ibiddaan gubuutti gahamee ture. Kun ammoo abbaan irruummaa sirna Naazii hangam cimaa akka tureefi miidhaan inni aangoo siyaasaatti fayyadamee lammiilee Yihuudii miidhaa ture rakkisaa akka ture haqa nama hubachiisudha. Bara mootummaa Hitlar lammiileen Yihuudii mirga bilisaan jiraachuu argachuun yaa hafuutii akka dhala namaatti du'anii awwaalcha argachuufillee yeroo carraa hin arganne ture. Manneen hidhaa keessatti lubbuun osoo jiranii ibiddatti darbatamanii daaraa ta'aa turan. Dhugaan as keessatti hubatamu biroon

gara jabina Naazotaa addunyaatti bareechee kan mul'iseefi daraaraan inni saba Yihuudii irraan gahe daraaraa olaanaa dhala namaarratti raawwate ta'uudha.

Fkn 4. “ Oshiwiitzi keessatti, qulqullina dhaba, beela, reebichaafi hojii humnaa ol ta'e yeroo dheeraaf hojjechuu irraa kan ka'e torban sadii hanga torban afurii gidduutti namni fayyaaniyyuugita namummaatii ba'ee dhiigni isaa golgolaa'a. Waa'ee warra utuu gara moorichaa hin ga'iin durumaan dhukkubsatoo turanii immoo laafaatti ibsuun hin danda'amu...”(Imimmaan Oshiwiitizi, Fuula 30)

Yaada olii kanarraa dhugaan hubatamu, bara mootummaa abbaa irree Naazii lammiileen Yihuudotaa Oshiwiitzi (mana hidhaa guddicha) keessatti guuraman mirga dhala namaas ta'ee mirgi dimokiraasii jedhamu gonkumaa argachuu kan hin dandeenyee ta'uufi bakkichi maqaadhaaf mana hidhaa yaa jedhmu malee lafa ilmi namaa rakkoo humnaa olii itti dhandhamuun namummaa isaatii bahee lubbuun gaag'amu ta'uu nama hubachiisa.

Gama biraatiin mootummaan abbaa irree Jarman Naaziin olaantummaa aangoo qabutti fayyadamuun yakkoota inni dhala namaarratti raawwachaa ture keessaa kan yoomillee hin dagatamne, yakka inni reefa namoota hidhamanii ajjeefamanii qaluun yaalii shaakala ogummaa fayyaa irratti gaggeessaa turedha. Haala kana keessattis irra caalaatti yakka kanaaf kan saaxilaman lammiilee Yihuudotaa yoo ta'anillee saboonni biroo sababa adda addaatiin mana hidhaa san keessa seenan waan gocha kana jalaa miliqan miti. Wanti baay'ee nama rifaasisuufi ajaa'ibu immoo yaaliin kun akka gaggeeffamu kan taasisu doktarootuma lammiilee mana hidhaa sanatti hidhamuuf dhufan jidduudhaa sababa ogummaa wal'aansaa qabaniin filatamaniini. Namoota sababa ogummaa isaaniitiin reefaa lammiilee isaanii qaluun qorannoo Naazonni wal'aansa fayyaa adda ta'e argachuuf taasisan keessatti gumaacha guddaa taphatan keessaa tokko barreessaa asoosama filatame kanaa kan ture Doktor Miikloos Niiziliin isa tokko ture.

Fkn 8.Hanga ammaatti hojii addaa naaf kenname hin qabu. Doktarii Faransaayii dhufe faana bu'ee, naannofnee utuu mooricha daawwachuutti jirruu gamoo warra guguddaatti qabatee gamoo addatti ijaaramee jiru tokko argine. Gamicha keessa seennee ilaalle. Minjaala dheeraa qixxee hojjaa namaatiin tolfame keessatti argine.

Cinaa minjaalichaa barcumaafi saanduqa meeshaalee dhaqna ittiin baqaqsan keessa jirru agarre. Sekelloon bishaaniis lafa jira. Kutichi tajaajila maalii akka kennu daraboo koo sanan gaafadhe. “ kutaa reeffa itti qalanidha,” naan jedhe. “ Yeroo dhihootti tajaajila kennee hin beeku. Namni ogummaa reeffa qorachuutiin qarooma mooraa kana keessa tokkollee waan jiru natti hin fakkaatu. Ati Dr. Meengeel waliin kutaa kana hojii jalqabsiisuuf kan filatamte ta’uu kee hin shakku,” jedhee natti dubbate. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 33)

Yaada kanarraa dhugaan hubatamu ammoo sirni bulchiinsaa Naazii kan inni bu’uura aangoo godhachuun jalqabuma irraa gara aangootti dhufe sanyummaa ta’uu isaati. Kana jechuun Jarmanoonni sanyii ilma namaa kamiyyuu ol waan ta’eef gama kamiinuu faayidaa olaanaa argachuu qaba jedhanii waan yaadaniif qoricha wal’aansa fayyaa adda ta’e kan Jarmanoonni qofti ittiin yaallaman argachuuf haala nama gaddisiisuun reeffaa sanyii namoota hidhamaniirratti qorannoo gaggeessuu akka barbaadan ibsa. Kun ammoo sirnichi gama kanaanis hangam mirga dhala namaa akka dhiitaa tureefi lammii isaa fayyaduuf sababa olaantummaa angoo of harkaa qabuutiin duguggaa sanyii ilma namaarratti raawwachaa turee kan ifatti namatti mul’sudha.

Kana malees, bara bulchiinsa Naazotaa icciitiin uumama namootaallee qoratamaa ture. Kana jechuun namoonni sababa maaliitiin akka dheedheeroo ta’aniifi sababa maaliitiin ammoo akka gaggabaaboo ta’an adda baasanii beekuu, daa’imman akkamitti lakkuu ta’anii akka dhalatan beekuufi wal’aansa dhukkuba fuula gogsuu (dry gangrene of the face) jedhamu irratti kan xiyyeeffatedha. Kunis kan nama hubachiisu fedhiin Jarmanoonni bara bulchiinsa Naazii qaban roga hundaan olaantummaa argachuuf olaanaa waan tureef, sana dhugoomfachuuf bifa kabaja ilma namummaa hin qabneen saboota to’annaa isaanii jala jiran irratti gara laafina tokko malee akka feeteedhaan qorannoo gaggeessaa akka turan nama hubachisa.

Hooggantoonni Naazii sababa Yihuudota dabalatee lammiilee biroof kabaja hin qabneef, hidhamtoota mooraa Oshiwiitzi keessa jiran maqaanillee waamuun hin barbaadan. Guyyaa inni mooricha seenu lakkoofsa addaa (code) irree hidhamtootaa irratti barreessuuf. Sun

ammoo moggaasa maqaa ta'uu isaati. Haala kanaan maqaan ganamaa isaanii dagatamee akka meeshaatti koodii lakkoofsaatiin waamamu.

Fkn 9. Amma, hidhamaa doktor A-8450 ta'us, duraan Dr.MiikloosNiizilii jedhamee wayitan waamamu waanan hojjechaa tureyaadachuufin yaalii gochuu eegale.(Imimman Oshiwiitzi, fuula 41)

Dhugaan yaada kanarraa hubatamus ilmi namaa erga dhalatee booda maqaan moggaafameefi namoota biroorraa adda ta'ee ittiin waamamuufi sababni inni maqaa sanaan moggaafameef illee achi keessatti beekamtii argatee ittiin kabajamun ulfina dhabee hooggantoota Naaziitiin salphatee ilmi namaa akka meeshaatti lakkoofsa addaatiin waamamuun gad aantummaa bulchiinsi Naazii ilma namaaf qabu kan agarsiisudha.

Gama biraatiin mana hidhaa Naazii isa guddicha 'oshiwiitzi' jedhamu keessatti doktoroonni lammiin Yihudoota ta'aniifi ogummaa wal'aansa fayyaatiin bebbeekamoo ta'anii hidhaman fedhiifi haala mijataa tokko malee dirqisiifamanii ogummaa isaniitiin tajaajilu. Yaalii fayyaa kana keessatti doktoroota lammiin Yihudoota ta'an qofa osoo hin taane, kanneen Faransaayiifi Giriiki keessaa farra Naaziiti jedhamanii hidhaman illee carraadhuma kanatu saan eeggata.

Fkn 5. Doktoroonni kunniin utuu qorichi ga'aan hin jiraatiin, haala qulqullina meeshaalee wal'aansaas eeguun hin danda'amne keessatti lammilee isaanii dhukkuba adda addaatiin gidiraa argan, gidiraa isaaniirraa bayyanachuufis nuffii tokko malee hanga danda'an gargaarsa godhu turan. (Imimmaan Oshiwiitzi, Fuula 30)

Dhugaan yaada olii kanarraa hubatamu mana hidhaa Naazotaa keessaa akkuma kabjni mirga namummaafi dimokiraasii hin jirre, kabjni ogummaa ilma namaas hin jiru. Doktoroonni kunneen osoo gara mana hidhaa keessa hin seeniin dura kanneen ogummaa isaanii kabajamoo turaniifi haala mijataa ta'e keessatti hojjetaa turan ture. Akkuma beekkamu ogummaan wa'aansa fayyaa ogummaa lubbuu dhala namaa waliin hidhata guddaa qabu waan ta'eef haala mijataafi kabaja guddaa barbaada. Haa ta'u malee, mootummaan Abbaa Irree Naaziin kan aangoo isaatiin alatti waan kamiifuu dhimma hin qabne ogummaa kanas xiqqeessee namoota abbaa ogummaa kanas kan salphise ta'uu nama hubachiisa.

Akkuma beekkamu mootummoota dimokiraatawaa biratti manni hidhaa bakka namni yakka dalage tokko yakka yakka isaarraa baratu, bakka sirreeffama seeraa itti argatuufi yakki waan gaarii akka hin taane hubatee ba'udha. Adeemsi kunis kan raawwatu mana hidhaa keessatti haala fayyummaafi mirgi namummaa isaa eeggameeni. Haata'u malee, sirna Naaziifi hooggantoota isaanii bira haalli akka kanaa hin jiru. Manni hidhaa isaanii bakka dhalli namaa itti dararamuufi gidirfamudha. Unkurriifi ispoortiin mana hidhaa isaanii keessatti taasifamu kan humna dhala namaatii il ta'eefi keessa darbuun isaa ulfaataa ta'edha.

Fkn 6. Ispoortiin hidhamtoota unkuruu kun sa'aatii dheeraadhaaf itti fufa. Ammuma immoo hidhamtoota asiifi achi unkuruun dhaabanii isaan lakkaa'uu jalqabu. Akkaataa isaan baay'ina isaanii itti lakkaa'an nama ajaa'ibsiisa. Fuulduraa jalqabanii gara duubaatti lakkaa'u. Deebi'anii duubarraa gara fuulduraatti lakkaa'u. Bitaadhaa gara mirgaatti, mirgaa gara bitaatti, dalga gamaafi gamanatti kallattii danda'amu hundumaa irra si'a kudha shan caalaa lakkaa'u. Yoo toorri hiriiraa qajeelaa ta'uu dhabee namni tokkollee xinnoo keessaa akka maquu ta'e, hidhamtoonni bakkas jiran sunniin hundi hanga dhaqni isaanii oollatutti sa'aatii tokkoof jilba isaanii xinnoo dachaasanii harka isaanii lamaan immoo mataa olitti gara waaqaatti ol akka diriirsan godhamu. Gosti adabbii akkanaa ammam hamaa akka ta'e isa beekutu beeka. Tibba Gannaa mitii bonayyuu qilleensi Oshiwitzi qorraadha. Qorri isaa qorra lafee nama kotteessudha. Hidhamtoonni Oshiwitzi egaa qoruma kana keessa erbee qilleensi salphaadhumatti isaanirraa soqolee butee deemuu danda'u ofirraa buusanii bokkaafi qorra keessa dhaabatu.

Gidiraan hidhamtootaa kun Gannaafi Bona hin qabu. Hidhamtoota unkuruun guyyaa halkan sa'aatii sagalitti jalqabamee ganama sa'aatii tokko wayita loltoonni SS dhufan yeroof dhaabbata. Itti gaafatamtoonni mankuusota Oshiwitzi baay'een isaanii hidhamtoota ta'anillee hidhamtoonni kunniin hammeenya isaanii daangaa hin qabu ture. Ergamtoota lotoota SS akka ta'an beeku. Garuu ammoo yakki isaan hojjetan jibbisiisaa ture. (Imimmaan Oshiwitzi, fuula 26-28)

Yaada olii kanarraa dhugaan hubatamu kaayyoon mootummaan Naazii namoota mana hidhaatti guuruuf namoonni yakka waan hojjetaniif akka yakka isaaniirraa sirreeffama seeraa

fudhataniif osoo hin taane, namoota farra sirna kiyyaati jedhee shakke hundumaa dararuufi gidirsuun hanga lubbuun addunyaa kanarraa sokkan taasisuudha. Dararaaniifi gidiraan inni isaan irratti raawwachaa tures kan amala namummaa hin qabneefi gara jabeenyaan guuttame ta'uu nama hubachiisa. Kana malees, mootummaan Naazii akkuma hidhamtoota keessaa doktoroota wal'aansaa filee hidhamtoota biroo dirqamaan yaalchisu, namoota gara jabeenyaan hidhamtoota gidirsaniifi dararan kan inni filatu hidhamtootuma keessaayi. Jarri filatamanii lammiilee isaanii dararan kunneenis SS jedhamuun beekkamu. SS jechuun loltootaafi waardiyyoota Naazii warra amanamoo, jecha afaan Jarmanii "*Schutzstaffel*" jedhurraa dhufe. Egaa lammiin lammi isarratti gidiraa geessisu kun jaalatee yookan mootummaa Naaziitiin beenyaan kaffalameefii osoo hin taane yoo waan filatameef kana galmaan hin geenye adabbiin isa eeggatu hamaa ta'uu waan beekuufi. Kun ammoo kan nama dirqiidhaan lammiilee hidhaman keessaa filuudhaan saba isaaniirratti akka garaa jaabatan haalli inni itti taasisu dararaafi gidiraan sirnichaan raawwatu hangam cimaa akka ta'e nama hubachiisa. Gara jabeenyi haangawoota mootummichaa garmalee hamaa waan tureefi gara jabeenyaankan guutamee ture akka ta'e argisiisa.

Mana hidhaa guddicha Naazotaa keessatti lammiileen Yihuudotaa maatii tokko ta'an wal faana yoo qabamanii deemanillee erga mana hidhaa san seenanii booda carraan wal arguufi waliin turuu hin jiru. Hooggantoonni mana hidhaa sanii akkuma hidhamtoonni kunneen achi ga'aniin saala ykn ogummaa isaaniirraatti hundaa'uun waan gargar qoodaniif carraan dachee kanarratti lamuu wal arguu isaanii baay'ee dhiphaadha. Kan ogummaa wal'aansa fayyaa qaban sababa hidhamtoota nuuf yaalu jedhanii yaadaniif Naazonni lubbuun bubbulchuu danda'u. Gariin ammoo miseensa SS ta'uun hanga guyyaan isaanii ga'utti mana hidhaa sana keessatti sirnicha tajaajilu. Kanneen hafan bakka gidiraan itti baay'atuufi osoo lubbuun keessa jirtuu gara ibiddaatti darbatamuutti akka deeman taasifamu.

Fkn7.Doktaroonni dargaggeeyyiin Faransaayiifi Girikiidhaa qabamanii dhufan akkuma lammiilee Yihuudotaa ogummaa isaaniitiin lammiilee isaanii gargaaraa turanii jiru. Qallabni doktoroota Faransaayiifi Girikiidhaa dhufan kanaa daabboo daakuun mukaa (sawdust) irratti firfirfama ture.Haati manooattan, ijoolleenfi firoottan aanteen doktoroota kanniiniis akkuma mooricha ga'aniin kallattii harka bitaa irra oofamanii gara ibiddaatti darbatamanii, gubamanii jiru. Yoo akka carraa

kallattii harka mirgaa irraa goranis gidiraa wiirtuchaa ji'a lamaafi sadii caala dandamachuu waan hin dandeenyeef hireen isaanii inni dhumaa garuma samaraawaa ibidda abaarsa tufu sanaatti darbatamuudha.(Imimmaan Oshiwitzi, fuula 31)

Yaada kanarraas dhugaan hubatamu sirnibulchiinsaafi siyaasni Naazotaa jaalalaafi waliin jireenya maatii tokkoofillee kan dhimma hin qabneefi hidhamtoonni mooraa hidhaa keessa taa'anii guyyaa isaanii eeggatan kun ijumaanillee wal arganii akka nagaa walitti hin dhaammanneef kan hin eeyyamne ture. Haalli kun siyaasaafinbulchiinsa addunyaa kanaa keessatti sirna ulfaataafi gara jabinaan guuttame akka ture nama hubachiisa.

Gama biraatiin mootummaan abbaa irree Jarman Naaziin olaantummaa aangoo qabutti fayyadamuun yakkoota inni dhala namaarratti raawwachaa ture keessaa kan yoomillee hin dagatamne, yakka inni reeffa namoota hidhamanii ajjeefamanii qaluun yaalii shaakala ogummaa fayyaa irratti gaggeessaa turedha. Haala kana keessattis irra caalaatti yakka kanaaf kan saaxilaman lammiilee Yihuudootaa yoo ta'anillee saboonni biroo sababa adda addaatiin mana hidhaa san keessa seenan waan gocha kana jalaa miliqan miti. Wanti baay'ee nama rifaasisuufi ajaa'ibu immoo yaaliin kun akka gaggeeffamu kan taasisu doktarootuma lammiilee mana hidhaa sanatti hidhamuuf dhufan jidduudhaa sababa ogummaa wal'aansaa qabaniin filatamaniini. Namoota sababa ogummaa isaaniitiin reeffaa lammiilee isaanii qaluun qorannoo Naazonni wal'aansa fayyaa adda ta'e argachuuf taasisan keessatti gumaacha guddaa taphatan keessaa tokko barreessaa asoosama filatame kanaa kan ture Doktor Miikloos Niiziliin isa tokko ture.

Fkn 8.Hanga ammaatti hojii addaa naaf kenname hin qabu. Doktarrii Faransaayii dhufe faana bu'ee, naannofnee utuu mooricha daawwachuutti jirruu gamoo warra guguddaatti qabatee gamoo addatti ijaaramee jiru tokko argine. Gamicha keessa seennee ilaalle. Minjaala dheeraa qixxee hojjaa namaatiin tolfame keessatti argine. Cinaa minjaalichaa barcumaafi saanduqa meeshaalee dhaqna ittiin baqaqsan keessa jirru agarre. Sekelloon bishaaniis lafa jira. Kutichi tajaajila maalii akka kennu daraboo koo sanan gaafadhe. “ kutaa reeffa itti qalanidha,” naan jedhe. “ Yeroo dhihootti tajaajila kennee hin beeku. Namni ogummaa reeffa qorachuutiin

qaroome mooraa kana keessa tokkollee waan jiru natti hin fakkaatu. Ati Dr. Meengeel waliin kutaa kana hojii jalqabsiisuuf kan filatamte ta'uu kee hin shakku," jedhee natti dubbate. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 33)

Yaada kanarraa dhugaan hubatamu ammoo sirni bulchiinsaa Naazii kan inni bu'uura aangoo godhachuun jalqabuma irraa gara aangootti dhufe sanyummaa ta'uu isaati. Kana jechuun Jarmanoonni sanyii ilma namaa kamiyyuu ol waan ta'eef gama kamiinuu faayidaa olaanaa argachuu qaba jedhanii waan yaadaniif qoricha wal'aansa fayyaa adda ta'e kan Jarmanoonni qofti ittiin yaallaman argachuuf haala nama gaddisiisuun reeffaa sanyii namoota hidhamaniirratti qorannoo gaggeessuu akka barbaadan ibsa. Kun ammoo sirnichi gama kanaan hangam mirga dhala namaa akka dhiitaa tureefi lammii isaa fayyaduuf sababa olaantummaa angoo of harkaa qabuutiin duguggaa sanyii ilma namaarratti raawwachaa turee kan ifatti namatti mul'sudha.

Kana malees, bara bulchiinsa Naazotaa icciitiin uumama namootaallee qoratamaa ture. Kunis namoonni sababa maaliitiin akka dheedheeroo ta'aniifi sababa maaliitiin ammoo akka gaggabaaboo ta'an adda baasanii beekuu, daa'imman akkamitti lakkuu ta'anii akka dhalatan beekuufi wal'aansa dhukkuba fuula gogsuu (dry gangrene of the face) jedhamu irratti kan xiyyeeffatedha. Kunis kan nama hubachiisu fedhiin Jarmanoonni bara bulchiinsa Naazii qaban roga hundaan olaantummaa argachuuf olaanaa waan tureef, sana dhugoomfachuuf bifa kabaja ilma namummaa hin qabneen saboota to'annaa isaanii jala jiran irratti gara laafina tokko malee akka feetedhaan qorannoo gaggeessaa akka turan nama hubachisa.

Hooggantoonni Naazii saba Yihuudota dabalatee lammiilee biroof kabaja waan hin qabneef, hidhamtoota mooraa Oshiwiitzi keessa jiran maqaanillee waamuun hin barbaadan. Guyyaa inni mooricha seenu lakkoofsa addaa (code) irree hidhamtootaa irratti barreessuuf. Sun ammoo moggaasa maqaa ta'uu isaati. Haala kanaan maqaan ganamaa isaanii dagatamee akka meeshaatti koodii lakkoofsaatiin waamamu.

Fkn 9. Amma, hidhamaa doktor A-8450 ta'us, duraan Dr.MiikloosNiizilii jedhamee wayitan waamamu waanan hojjechaa tureyaadachuufin yaalii gochuu eegale.(Imimman Oshiwiitzi, fuula 41)

Dhugaan yaada kanarraa hubatamus ilmi namaa erga dhalatee booda maqaan moggaafameefi namoota biroorraa adda ta'ee ittiin waamamuufi sababni inni maqaa sanaan moggaafameef illee achi keessatti beekamtii argatee ittiin kabajamun ulfina dhabee hooggantoota Naaziitiin salphatee akka meeshaatti lakkoofsa addaatiin waamamuun gad aantummaa bulchiinsi Naazii ilma namaaf qabu kan agarsiisudha. Bu'uurri bulchiinsa Naazii sanyummaarratti waan hundaa'eef kabajni inni saba biroof qabu gad aanaa wan ta'eef as keessattillee wanti hubatamu kanuma. Keessumaa ammoo mana hidhaa guddicha lammiilee Yihuudiifi namoota yaada faallaa sirna kiyyaa qabu jedhee shakkee hunda itti funaanee dararu keessatti want mul'ate maqaa namootaa irraa kaasuun akka namoonni of dagataniifi gad aantummaan itti dhaga'amu taasiseera.

Gama biraatiin icciitiin mana hidhaa Oshitizimii keessatti raawwachaa ture hanga barreesaan asoosama 'Imimmaan Oshitiwizi' kun akka carraa ta'ee lubbuun hafuun waan achi keessa ture addunyaaf ifa taasisetti beekamaa hin turre. Kunis kan ta'uu danda'eef Naazonni gocha gadhee achi keessatti raawwatu baay'ee isaa kan raawwachiisan namootuma hidhaman keessaa sababa ogummaafi dhaabbii isaanii ilaalanii filatamaniini. Namoonni filataman kunis mana hidhaa sana keessatti maqaa 'Sondarkomaandoo' jedhamuun beekkamu. Loltootaafi waardiyyoota Naazii warra amanamoo jechuudha. Iccitiin mana hidhaa keessatti raawwate kana akka dhokatu kan taasis egaa namoonni filatamanii Naazota tajaajilan kunneen lubbuun turuuf umurii ji'a afurii qofa qabu. Ji'a afuriin booda ajjeeffamanii gubatu.

Fkn 10. Bakkuma taa'ee jiruu utuun asiif achi mil'adhuun namoota 200 wayyaa siviilii uffatanii fuullee gamoo xuubiidhaan ijaarame sanaa oobdii keessa dhaabataniin arge. Hundumti isaanii immoo dhiirota turan. Waardiyyoonni SS fuuldura isaanii jiru. Wayitan jalqaba hiriirichaa arge halkan hojii irraa bulanii ganama gara manaa deemuuf jecha maqaa isaanii waamamuutti kan jiran natti fakkaatee ture. Daraboon koo tokko garuu jarreen Sondorkomaandoo jechuun immoo namoota hojii addaa hojjechuuf addatti filataman jechuudha. Gamoleen gubiisaa Oshiwiitzi keessa jiran utuu walirraa hin kutiin sa'aatii 24 waan hojjetaniif dirqamni sondarkomaandota iirra jiru olaanaadha. Sondarkomaaandonni qallaba gaarii argatu, kanniin hidhamaa utuu hin ta'iin huccuu siiviilii uffatus. Sondarkomaandonni naannoo gubisaa itti argamu keessaa gonkumaa ba'uu hin

danda'an. Bakkasii socho'uun gonkumaa hin eeyyamamuuf. Gamoo gubisaa tokko keessa ji'oota afur tajaajila erga kennanii booda immoo dhuma ji'a arfaffaa isaanirratti icciitii beekan wajjiniin daaraa ta'u. Erga KZⁿ hundeeffamee eegalee hanga ammaatti wanti ta'aa ture kanumadha. Icciitiin Oshiwiitzi waggota dheeraaf addunyaa jalaa dhokatee akka turu kan godhes gochaa hamaa kanadha. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula43-44)

Yaada olii kanarraa dhugaan hubatamu dhiittaan mirga namaa sirna bulchiinsa Naaziitiin gaggeeffamaa ture baay'ee ulfaataa akka tureefi badii raawwachaa ture kana addunyaa jalaa dhoksuuf dhala namaa lafarraa duguugaa akkature nama hubachiisa.haalli kun ammoo akka lubbuun namoota hedduu yeroo dheeraaf mana hidhaa sana keessatti baduuf sababa guddaa akkature nama hubachiisa. Kun ammoo sirnichi osoo hin beekamiin waggoota dheeraaf karoora namoota faallaa sirna kiyyaa qabu jedhee shakkeefi gosa Jarmanii hin taane hundumaa lafarraa dhabamsiisuuf karoorfatee ture ta'uu nama hubachiisa. Gama biraatiin Sirnichi kaayyoo isaa galmaan ga'achuus sondarkomaandotatti dhimma baha. Jalqabarratti namoota sondarkomaandoo ta'anii filataman kanneen ni kunuunsa, baatilee muraasaan booda dhaabitti isaan galaafata. Gochi kun mammaaksa 'Yaa re'ee si kunuunsuun siqalachuufi,' jedhu nama yaadachiisa.

Sirni bulchiinsa Naazii nama shakke kamiifuu gara lafina hin qabu. Keessumaa ammoo jibbiinsi inni lammiilee Yihuudiitiif qabu ammoo adda. Haalli inni itti isaan ajjeesuufi manuma hidhaa sana keessattillee bakki inni itti isaan ajjeesu adda.

Fkn 11. Sagalee xurumbaa baay'ee jibbisiisaa ta'en dhaga'e. Lafti hin bariine. Baaburichi kallattii buufataa imaltoonni harcaafamanitti qajeelutti jira. Karaa fooddaatiin akkan argetti baaburichi baay'ee dheeraadha. Qulfiin balbalaa baaburichaa cabsamee sekoondii muraasa booda Yihudoonni bakka adda addaatti qabamanii walitti ugguraman kumaatama ta'an baaburicharra ba'uu eegalan. Hiriira galchanii addaan filuuf lotoota Naaziitti umurii daqiiqaa tokkoo waan isaanitti fudhate natti hin fakkaatu warri kallattii harka bitaa irra galan suutuma ija koo duraa badan.

Battaluma ajajni darbee bilbilli bilbilame. Sagalee kotte namootaa asiifi achi sardamsuudhaan deddeebi'aniin dhaga'e. Sagalichi kallattii saamaraawaa gubiisaatii dhufe. Keessummoota warra haaraa simachuuf samwaaraa isaanii qopheessuutti jiru turan. Ibiddichi gaannama sirriitti o'ee waan itti darbatamu hunda battalatti alanfatee daaraa haa godhuuf afarsituulleen motoriidhaan ibiddichatti qilleensa afarsan hundi isaanii akka ka'an godhaman. Gamoo gubiinsaa tokko keessaa samawaraalee 15tu jiru. Samawaaraaleen kudha shananuu afarsituu motoriidhaan hojjetu kan mataa mataa isaanii qabu. Afarsituuleen kudha shananuu hojii isaanii eegalan godhaman. Kutaan Yihuudoonni keessatti gubaman sun waliigalatti gara meetira 160 dheerata. Adii qulqulluu, lafti isaas konkiriitiidha. Samawaaraaleen namni keessatti gubamu sunniin xuubii diimaa irraa kan tolfamanidha. Balbaloonni kutaalee gubiisaa sibiila jabaa irraa kan tolfamanidha. Qulqullinni balbaloota kanniinii sirriitti waan eegamuuf naannoo sanatti gochaan seexenaawaan ni raawwatama jedhee kan shakku hin iru.

(Imimmaan Oshiwiitzi, fuula, 55-57)

Yaada olitti ibsame kanarraa wanti hubachuun danda'amu gara jabinni Naazonni lammiilee Yihuudiif qaban baay'ee ol'aanaa akka tureefi mana hidhaa keessattillee lammiileen kun adabbiin du'a isaan kanneen biroorra rifaasisaafi naasisaa akka ture nama hubachiisa. Mana hidhaa Oshiwitiiz keessatti adabbiin adda addaa akka tureefi kanneen keessa kan lammiilee Yihudootaa akkuma moorichatti seenaniin dibaa arraba ibiddaa humna motoraatiin afarsamuun akka gubatu. Manneen gubiinsaa baay'een isaas kan jarreen kanaaf qophaa'edha. Kun ammoo lubbuu namoota hidhamanii qofa balleessuu osoo hin taane sanyii jara kanaa lafarraa dhabamsiisuuf adabbii qophaa'e ta'uu nama hubachiisa. Hanga barreessaan kitaaba kanaa akka carraa ta'ee mana hidhaa kanaa ba'ee seenaa fokkisaa kana addunyaaf beeksisetti gochi gadheen kun yeroo dheeraaf addunyaa kana jalaa dhokachuun sabni Yihuudii sirna kanaan lafarraa duguugamaa ture. Gochi kun ammoo sirni Naazii jibbiinsa hamaa saba kanarraa qabaachuufi hanga danda'ametti dachee kanarraa sanyii isaanii dhabamsiisuuf sirna kutatee ka'e akka ture namatti agarsiisa.

Gochi gadheen sababa eenyummaa isaanii qofaaf Yihudootarratti raawwataa ture kan baay'ee hamilee isaanii cabsaa tureefi lubbuu isaanii galaafataa ture ta'uu seenaan kitaabicha keessa jiru ragaadha. Lammiileen Yihuudii kunneen gaafa qabamanii mana hidhaa seenanii eegle kabaja namummaas ta'ee lammummaa hin qaban. Qullaa dhaabuurraa hanga ibiddaan gubanii lubbuu baasuutti gochi isaan irratti raawwatamaa ture gocha dhalli namaa ilma namaarratti raawwatu jedhanii fudhachuun nama rakkisa.

Fkn 12. ... kutaa lafa jalaa hidhamtoonni itti duudan sun gara meetirii 200 dheerata. Keenyan isaa adii qulqulluudha. Lafti kuticha keessaas dansa ture. Kuticha keessa darbee darbee utubaatu mul'ata. Utubaaleen tooraan jiran sana cinaafi keenyaan manichatti hirkatee barcumoota dalgaatu naqamee jira. Qarqara irraan immoo hordaa wayyaa irratti fannisan kanniin barreeffama hidhamaan hundi huccuu isaafi kophee isaa walitti guduunfee fannisuu akka qabu akeekkachiisutu jira. Dhaqna dhiqatanii wayita deebi'anitti wayyaa isaanii eessatti fannisanii akka turan akka hin irraanfanneefis hidhamaan cufti lakkoofsa hordaa isaatii yaa yaadatuuf dabalataan akeekkachiisni kenname.

Kopheeleefti huccuuleen walitti guduunfamanii hordaa irratti fannifaman Riikii sadaffaadhaan ni barbaadamu. Kanaaf huccuu gaariifi gadheen keessa makamuu hin qabu. Kutaa sana keessa gara namoota kuma sadiitu jiru turan. Xinnoo turanii loltoonni dhufanii namoonni kutaa sana keessa jiran hundi isaanii daqiiqaa kudhan keessatti wayyaa isaanii guutumaan guutuutti akka ofirraa baasan ajajan. Haawwaniifi abbootiin umuriidhaan jaaran, ijoolleen ajaja isaaniif kenname kanaan na'anii akka adooduu ta'an. Ijoolleen durbaa babbareedoon qaana'anii waan jedhan wallaala. Waan afaan Jarmaniitiin dubbatame wallaalanii hiika isaa kan dogoggoran se'an. Haa ta'uyyu malee itti yaaduufiyyuu utuu yeroo dheeraa hin argatiin ajajichi irra deebi'amee akeekkachiisa cimaa wajjin itti himame. Kabajaan isaanii mulqamu isaatiin ni dhiphatan. Sababa eenyummaa isaaniitiin waanti hundumti isaan irratti raawwatamuutti kan jiru ta'uu isaa hubachuu isaaniitiin utuu hin jaallatiin wayyaa isaanii ofirraa baasuu eegalan. Namoota dulloomoo, naafaafi warra maraatuu irraa garuu uffata kan baasan sondarkomaandota dhimma kanaaf ergaman ture. (Imimmaan Oshiwiitzi, Fuula 58-60)

Dhugaan yaada olii kanarraa hubachuun danda'amu hooggantoota Naazii bira kabjni dhala namaa jedhamuu akka hin jirreefi haalliifi bakki inni itti lubbuu namaa balleessu bakka baay'ee suukaneessaa ta'eefi sodaachisaa ta'etti ta'uu isaati. Gama biraatiin wanti baay'ee nama ajaa'ibu namoonni mana hidhaa Oshiwiitzi keessatti kan ajjeefaman jiraatti ibiddaan gubuufi meeshaalee waraanaatti dhimma bahuun yoo ta'ellee, lammii Yihudootaa ajjeesuuf tooftaan inni itti dhimma bahu iddoo tokkotti mana tokkotti naquun haara gaasii summaawaatti dhimma bahu. Kanarraa wanti hubachuun danda'amu mootummichi nama yaada faallaa kiyyaa qabu jedhee shakke hundaafuu kan gara laafina wayiituu hin qabne yoo ta'ellee, hammeenya inni lammiilee Yihuudootaaf qabu immoo daran olaanaa akka ture nama hubachiisa. Kanas kan hubachuun danda'amu akkaataa ajjeechaa isaarraa yoo ta'u, kan biroon immoo wayita isaan ajjeesu iddoo tokkotti walitti qabuun heddumminaan duguuga. Kanaaf yakki inni isaanirratti raawwachaa ture yakka ajjeechaa qofa osoo hin taane yakka duguuggaa sanyii akka ture namatti mul'isa. Kanas kan namatti mul'su Yihuudonni gaafa gara Oshiwiitzi seenan akka lammiilee biroo xiqqoodhumallee hin turan, battaluma mana hidhaa seenaniin gara gubiisaatti geeffamu. Gama biraatiin haalli isaan itti ajjeefaman haara gaasii summaawaatti dhimma bahuun bakka tokkotti galaafatamuu isaaniiti.

Gama biraatiin mooraa mana hidhaa guddicha Oshiwiitzi keessatti Jarmanoonniqorannoo reeffarratti adeemsifamu gaggeessaa turan. Haala uumamma adda ta'anii fakkeenyaaf, dinkummaa, baay'ee dheerachuu yookiin namoonni uumamni isaanii rakkina qabu baay'een waan argamaniif laabraatooriin qorannichaa iddattoleequ'annaaf ta'an argachuuf ni rakkata edhamee gonkumayyuu hin sodaatamu.

Fkn 13. Laaboraatoriin qorannoo bebbeekamoon addunyaarratti argaman baay'een isaanii reeffa 100-150 caalaa argachuu akka isaan hin dandeenye muuxannoo koo irraa nan beeka. Oshiwiitzi keessatti garuuqorataan tokko yoo barbaade qorannoo adeemsisuuf reeffa 1000,000 (miliyoona miliyoona tokko) argachuu ni danda'a. Sababni isaa namni Oshiwiitzi seenu hundumti kaadhimamaa du'aati.

Namni carraan isaa harka bitatti isa oofte mooricha seenee gaasii summaawaan sa'aatii tokko keessatti reeffa ta'a. Namni harka mirgaa irraan gore garuu ammallee

kadhimaamaa du'aa ta'us gidiraa isarra ga'u hunda danda'ee i'a sadii hanga afurii lubbuudhaan ni socho'a.

Wayita baaburoonni hidhamtoota fidanii dhufan loltoonni SS namoota hiriira galchanii dafanii ijoollee lakkuufi dinkii barbaachatti ka'u. Wal'aansa gochuufi barbaadanii waan isaan gaafatan se'anii haadhotiin battaluma ijoollee isaanii loltoota sanatti kennu. Lakkuuleen ga'eessonnis qorannoo saayinsiif kan kan barbaadaman ta'uu isaanii utuma beekanii jaalala isaaniitiin of kennu. Waan wal'aansa fooyya'aa argatan se'anii of kennu malee rakkinni kan biraan waan isaanirra ga'u itti hin fakkaatu. Dinkiileen fedha isaaniitiin of kennanis danuudha.

Namoonni filatamanis ta'ee kanneen fedha isaaniin of kennan hundi isaanii kaan irraa adda baasamanii kallattii harka mirgaa irraan ga'u. Waayyaa isaanii siviilii akkuma uffatanitti waardiyyoota SSⁿ oofamaa gara mankuusaa isaaniif qophaa'etti qajeelu. Warra kaan wajjin wayita wal bira qabamukunuunsi godhamuuf gaariidha. Kan isaan qubatan Mooraa –F mankuusaa uggurtii lakkoofsa 14 keessa ture. Bakka kana irra waardiyyootaan oofamaa qorannoo dhala namaa irratti hojjechuun danda'amu cufa irratti hojjechuuf gara mooraa warra Jibsiitti geeffamu. Qorannoo suukaneessaa gosa garaa garaatu irratti adeemsifama. Waan akka qormaata dhiigaa, lafee dugugguruu keessaa dhangala'aa lilmoodhaan waraabuu, dhiiga lakkuulee waliin geeddaruu, jechuun dhiiga isa tokkoo keessaa waraabanii isa kaaniif kennu, gama biraatiinis kan isa kaanii gamanatti qicuufi qorannoolee kana fakkaatan jibbisiisoo ta'an hedduutu dalagama ture.(Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 65- 67)

Yaada asoosamicha keessaafudhatame keessaa dhugaan hubatamu, sirni bulchiinsa Naazii qoraannoofis ta'ee dhimma biraatiif barbaannaan qaaniifi safuu tokko malee lubbuu dhala namaa dabarsuun waan fedhe raawwachaa akka turedha. Mooraa Oshiwiitzinkeessatti qorannoo reeffaa gaaggeessuuf yoo barbaadame rakkoo tokko malee argachuun ni danda'ama, sababni isaa namoota miiliyoonaan lakkawwamantu gorra'amaa oola waan ta'eef. Kun ammoo kan nama hubachiisu sirnichi hangam farra lubbuu dhala namaa akka ta'eefi waan barbaade kamuu raawwachuuf humna isaafi aangoo isaatti kan amanu ta'uu nama hubachiisa.

Akkaataan itti fayyadama aangoo sirna Naazii mootummoota abbaa iree addunyaa darbanis ta'ee jiran irraa adda, mootummoonni abbaa irree baay'een isaanii du'aafi ajjeechaatti kan amanan yoo ta'ellee, kan akka Sirna Naazii lubbuu ilma namatiin qoose jira jechuun nama rakkisa. Ilma namaa uumama kamii ol ta'e salphisuun akka hantuutaatti qoranno wal'aansaa gaggeessa. Kun ammoo sirnichi kabajni inni ilma namaaf qabu gad bu'aa ta'uu argisiisa. Dabalataanis qorannoon saayinsii namoota lubbuun jiranii namoota lakkuu ta'an irratti gaggeessuu yoo barbaade, battalumatti lakkuulee lamaan ajjeesee qorannoof dhiheessa kunis irra caalaatti kan nama hubachiisu ajjeechaan baay'een mooraa mana hidhaa sana keessatti raawwachaa ture duguuggaa sanyii akka ta'edha. Dhimma kana balaaleffachuu irraa kan ka'e barreessaan asoosamichaa wayita mana hidhaa san keessa turetti qorannoo reeffaa Naazotaan taasifamaa ture irratti qooda guddaa bahaa ture haalicha hadheeffatee yeroo ibsu, akka kanaan gadii kanatti lafa kaa'a.

Fkn 14. ...taateen akkasii sun seenaa saayinsii wal'aansa addunyaa keessatti waanuma addaadha. Obbolaa lakkuun haalli isaan sa'aatii tokkichatti bakka tokkichatti itti du'anjiraa? Fakkeenyaaf obboleessi inni tokko umurii waggaa kudhaniitti yoo du'e inni kaan umurii waggaa shantamaatti du'uu danda'a. Kana irratti dabalamee immoo haalli jireenya isaaniilleegosa tokkicha ta'uu dhabuus ni danda'a. Wayita haalli akkasii qunnqmu immoo qaama isaanii qalanii qorannoo irratti adeemsisuun hin danda'amu. Oshiwitzi keessatti garuu rakkinni reeffaa hin jiru. Lakkuu hamma barbaadan ajjeesanii qaama isaanii qalanii qorannoo irratti adeemsisuun ni danda'ama. Qorannoon adeemsifamu immoo caalatti qorannoo qaama gosa tokkicha ta'an wal cinaa qabanii garaa garummaa fi tokkummaa isaanii xiinxaluudha. Qorannoo kanaaf waan isaan barbaaduuf Dr. Mengeel lakkuuleefi dinkoota qophaatti adda baasee harka mirgaarra hiriirsee mooraa qallabiifi qulqullummaan isaa eeggametti isaan oofa. Haa ta'u malee, utuu jireenya gaarii jiraatanii hundumti isaanii wal wajjin du'u.

Daa'imman kunniin daa'imman wal faana ajjeefaman wayita ta'an wal cinaa diriiranii jiru. Qorannoon daa'imman kanniinii irratti adeemsifamu “ sanyii filatamtoota” addunyaa irra facaasuuf yaalii godhamuuf deebii kenna jedhamee yaadamee jira. Milkaa'inni qoannoo daa'immanii kanniin irratti godhamuu

dubartiin Jarmanii lakkuu,lakkuu da'uudhaan sanyii Jarmanii keessatti Ariyaanonni baa'y'atanii addunyaa irree isaanii jala akka galchaniif karaasaaqa jedhanii Hitler fa'iin amanama ture. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 69)

Yaada kana keessa dhugaan mul'atu Naazonni sanyii isaanii baay'isuufi addunyaa kana to'achuuf fedhii heddumminaan wal horuu qabaachuu isaaniiti. Qorannoon reeffaa daa'imman lakkuulee ta'an irratti gaaggeefamu kunis fedhii isaanii kana guuttaachuuf mala isaan ittiin haala lakkuulee itti uumamuu danda'an beekkuuf yaalan ta'uu agarsiisa. Kun ammoo bu'urri siyaasa Naazotaa sanummaafi sabummaarratti kan bu'ureeffame ta'uu namaaf mirkaneessa. Adeemsa sanyii isaanii baay'ifachuufi addunyaa kana dhuunfachuuf deeman keessatti garuu yakki isaan lammiilee biroo to'annoo isaanijala jiraniirratti raawwachaa turan kan kabaja ilma namaa gad buusuufi olaantummaa Jarmanoonni ofiif kennan ammoo ifatti kan saaxile ta'uu nama hubachiisa.

Sirni Naaziin bara bulchiinsa isaa keessatti of tuulummaa ilaalcha ofiif qabu irraa kan ka'e yakka adda addaatiin lammiilee mana hidhaa keessa jiran dararaa akka ture beekkamaadha. Yakkoota suukaneessaa inni ittiin lammiilee Yihuudotaafi kanneen to'annoo isaan jala turan keessatti raawwataa ture keessaa tokko qoricha summaawaa kiloorooformi jedhamu lilmoodhaan onneetti qicuuni ture.

Fkn 13. Qorichi kamiyyuu lilmoodhaan kan onneetti qicamu wayita onneen tajaajila uumamaan kennuu qabu kennuudadhabees sadarkaa dhumaarra ga'udha.kana irra darbee onneen callisee hin waraanamu.kana muuxannoo kiyyarraa quba qaba. Maal akka ture baruufin veenterrkilii bitaa irraa jalqabee onnee baqaqse.akka saayinsiin wal'aansaa ajajutti silaa dhiigni onnee keessa jiru battaluma waraabamee madaalliirra kaa'amee madaalamuu qaba. Ani garuu ulfaatina dhiigichaa madaaluu hin dandeenye.sababiin isaa dhiigichi kantaree/qorree ira.dhiiga qorree akka korataa ta'esanaan qabuudhaan ofitti buteen fuunfadhe. Foolii keemikaalii kiloorooformii jedhamuutu natti dhufe. Edaa,daa'imman lamaan kilooroofoormiin lilmoodhaan onnee isaanii keessatti qicamee kan ajjeefaman ta'uu isaanii bare. Keemikaalichi dhiigni onnee keessatti akka qorru gochuusaatu du'a daa'immanii sanaaf sababa ta'e.

Dhugaan yaada olii kanarraa hubatamu, akkuma beekkamu mootummaan Naazii mana hidhaa Oshiwitzi keessatti yakkoota adda addaatiin dhala namaa adabaa akka ture beekkamaadha. Adabbiiwwan suukaneessoo yoomillee dhala namaarratti ni raawwatamu jedhamanii hin yaaddamne keessaa tokko qoricha summaawaa kilooroofmi jedhamu onnee hidhamtootaatti qicuun galaafachuudha. kun ammoo kan nama hubachiisu mootummichi bara bulchiinsa isaa keessatti adabbii baay'ee fokkisaa ta'een lammiilee adabaa kan tureefi siyaasni inni hordofaa ture baay'ee jibbisiisaa akka ture namatti argisiisa. Abbaan irree Naaziin kaayyoo isaa isa yakkamaa galmaan ga'achuuf haala kanaan lubbuu daa'imman xobbee ta'anii hedduu galaafachaa akka ture namatti argisiisa.

Gama biraatiin ajjeechaan bara bulchiinsa Naazii lammiilee Yihudootaarratti raawwachaa ture biroon mana hidhaa keessatti lammiilee haara gaasii summaawaa ta'en mana tokko keessatti walitti qabanii ukkaamsuun ajjeesuudha.

Fkn 14 Battaluma sanaan garuu waan tokkon hubadhe. gaasiidhaan ukkaamsanii ajjeesuufi summii kilooroofmiitiin galaafachuutti dabalatee tooftaa sadaffaan nama ittiin ajjeessan Oshiwitzi keessakan jiru ta'uu isaan bare. Karaa dugdadubaatiin rasaasa miilii- meetiriija'aatiin saggoo isaanii irraddha'anii dubartoota kanniin kan jigsan ta'uu isaanii beeka. rasaasni sunniin immoo qaama uranii hin baane. Kana irraa rasaasni sunniin immoo qaama uranii hin baane. Kana irraa rasaasni dubartoonni miskiinni sunniin ittiin galaafataman rasaasa liidii ta'uu isaanii hubadhe. Rasaasni akkasii sammuu keessatti hafa maleehin ba'u. Namoonni rasaasa akkasiin wayita ajjeefaman duriyyuu argeen beeka. Dubartoota tokko tokko immoo baarudni rasaasicha morma isaanii irra kan jiru ta'uu isaa argeen jira. Haalli kun rasaasichi mormuma irratti qabamee fageenya seentii- meetirii lamaafi sadii qofaa irraa kan dhukaafame ta'uu isaa agarsiisa. Dubartoonni tokko tokko waanti isaan dafanii hin duuneefi sababni isaa beekkamaadha. Rasaasichi wayita dhukaafamu kallattii isaa irraa jallattee bakka biraatti dhaqee waan dirameef lubbuun dubartoota sanii dafta ba'uu dhabde. (Imimmaan Oshiwitzi, fuula 79)

Yaada olii kanarraa dhugaan hubatamuu danda'u bu'uruma isaarraa mirga dhala namaas ta'ee mirga dimokiraasii kan hin beekne Jarmaniifi biyyoota ollaa Awurooppaa ta'an irraa

funaanee mana hidhaatti guuruun draaraafi bifa suukaneessaa ta'een ajjeechaa irratti raawwachaa akka ture beekkamaadha. Wanti sirna bulchiinsa nama nyaataa kana mootummoota abbootii irree irraa adda taasisu adabbii inni lammiilee hidherratti raawwatudha. Gochaaleen summiidhaan onnee waraananii ajjeesuu, gaasii aara summaawaa ta'een ukkaamsuun duguuguu, rasaasa summaawaadhaan saggoo dhahanii ajjeesuufi meeshaa waraanaa biroon lammiilee fixuun gocha hammeenya jabana bulchiinsa Naazii keessa raawwatamaa tureefi godaannisa yoomillee hin dagatammedha. Gochi badii mootummaa Naaziitiin raawwatamaa ture kun sirna siyaasaafi bulchiinsaa kam keessattillee dhimma irra deebi'amu hinqabne akka ta'e nama hubachiisa. Sababni isaa seenaan gadheen kun bu'aan inni addunyaafis ta'ee Jarmanootaaf fide tokkollee waan hin jirreef.

Gama biraatiin yakki mootummaan Naazii sirna bulchiinsa isaa keessatti raawwachaa ture yakkoota nama dhuunfaarratti qofa raawwate osoo hin taane yakka jimlaan duguuggaa sanyii raawwachaa ture akka ta'e seenaan asoosamicha keessa jiru nama hubachiisa. Haala sana keessatti sabni amma Yihuudotaa miidhame jira jechuun nama rakkisa. Yihuudoonni mana hidhaa Oshiwiitzi keessatti bakki addaa qophaa'eefi adabbii adda ta'een adabamaa turan.

Fkn 15. Gamoo gubinsaa lakkoofsa lama gamoo gubinsaa lakkoofsa tokkoraa adda kan baasu hadiida baaburaa gidduu isaanii darbudha. Hadiidichi bakka Yihuudoonni baabura irraa itti bu'anidha. Diizaayiniin gamoo gubiinsa reeffaa inni lammaffaan gamoo gubiinsa reeffaa isa tokkoffaa waliin wal fakkaataadha. Garaagarummaan isaanii, gamoo tokkoffaa keessatti golli akka kutaa daskeetingii tajaajila kennu gamoo lammaffaa keessatti akka wiirtuu baqsaa warqeetti tajaajila. Kanaan achitti kutaan huccuu ofirraa itti baasan, golli gaasii, kutaaleen gubinsaa, manni jireenya loltoota SS fi kan sandarkomaandootaa wal fakkaatoodha. (Imimmaan Oshiwiitzi, Fuula 84)

Dhugaan asirraa hubatamu gamoo 1ffaa keessatti lammiileen mana hidhaa keessajiran kamuu kan itti adaban yoo ta'u, gamoon gubinsaa lammaffaan kan Yihuudotaaf qophaatti qophaa'eefi bakka isaan jimlaan itti duguugaman akka ta'e hubachuun ni danda'ama. Kun ammoo jibbiinsi mootummaan Naazii Adolf Hitler faa saba kanarraa qaban daran olaanaa ta'uu nama hubachiisa.

Fkn 16. Yoon akka carraa bakka kanaa lubbuudhaan ba'e waanan argeefi waanan jiraadhe kana akkana ture jedhee yoon ibse kan na amanu jiraatinnaa? Jedhee yaadaan ture. Dhugaa isaa dubbachuuf waan Oshiwitziitti ta'aa ture jechi ittiin ibsuun danda'amu hin jiru. Yaaliin ani waan mooraa sana keessatti arge ibsuuf godhu waan bakkasitti ta'aa ture beeksisu miti jedheen ofitti hime. Utuun waan abdii nama kutachiisu kan yaadaan daawwannaa kooguyyaa alqabaa gamoolee arfan irra naannawwee raawwadhe.

Gochi hammeenyaan guuttame kan hoogganoota Naaziitiin mana hidhaa Oshiwitzi keessatti raawwatamaa ture baay'ee ulfaataafi akkaafi hanga isaa ibsuun kan baay'ee nama rakkisu akka ta'e yaada namatti argissisudha. Yaada isaa keessatti barreessichi ulfaatina gochichaa yoo ibsu, ... “ yoon akka carraa bakkakanaalubbuudhaan ba'e waanan argeefi waanan jiraadhe kana akkana ture jedhee yoon ibse kan na amanu iraatinnaa?”, jedha. Haqni yaada kanarraa hubatamu gochaan sirnichaana mana hidhaa keessatti raawwatamaa ture daran gara jabinaan kan guuttame akka ture namatti mul'isa.

Mootummoonni abbootii irree baay'een bakka addaafi haala adda ta'een akka namoota adban ni beekama. Bakka namoonni hin arginetti hidhuu, reebichaafi dararaa addaatiin hidhamtoota adabuun mootummoota abbaa irree waanuma eeggamudha. Haa ta'u malee mootummaa abbaa irree Naazii wanti adda taasisu gamoo namoota osoo lubbuun jiraniifi erga du'anii booda reefa isaanii itti gubu qabaachuu isaati. Kun seenaa Jarmanootaa keessatti yeroo hundumaa waan hin dagatamneefi addunyaan guutuun ittiin isaan qeequ ta'uun seenaa gurraacha yoomillee hin dagatamne isaanitti uumee darbedha. Waa'ee mana hidhaa kanaas barreessichi haala itti aanu kanaan ibseera.

Fkn 17. Manicha duuba aara gara Waaqaatti ol dhaabatutu mul'ata. Fooliin foon waadamuutti jiruufi rifeensa gubachuutti jirus naannichi faalee jira. Dirree cinaa manichaatti argamu irraa namoota loltoota SSfi sarootaan eeggamanii gara 500 ta'antu bakka tokkotti ugguramanii jiruun arge. Namootni kunniin ajjeefamuuf miskiinota dabaree isaanii eeggatanidha. Namoota du'aaf dabaree isaanii eeggatan kaniin gidduudhaa namoota 300-400 ta'antu gara gola mana citaa sanaatti oofama. erga manichatti ol seenanii booda uleefi sibiila dabalatee waanuma

argameenhanga dhiiga tufanitti isaan haleelaa loltoonni SS akka hidhamtoonni akka wayyaa ofirraa baasan godhu. Hidhamtoonni boqonnaa malee loltoota SSⁿ reebaman sunniin du'arraa hafuu akka hin dandeenye beeku. Garuu lubbuudhaaf jecha uffataafi waan qaban hunda ofirraa baasanii lafatti daddarbatanii manicha keessaa balala biraadhaan bahu. Si'a tokko manicha keessaa ba'anii jennaan naannoo isaanii mil'atanii ilaaluuf illee gonkuma yeroo hin qaban. Sondaromaandonni alaa dhaabbatanii isaan eegan akkuma isaan manicha keessaa gugussaa ba'aniin battalumatti harka isaanii mimicciiranii qabanij loltoota SS hiriira galanii dhaabbatan gidduudhaan isaan sardaa gara ibidda boolla bosona duuba dhokateejiirutti isaan geessu. Ibiddi boollaa kun manicha citaa irraa gara meetirii 50 fagaatee waan jiruuf hidhamtoota gidduudhaa waa'ee boollichaa kan beeku hin jiru. Garuu immoo beekanis maal gochuu danda'u? (Imimmaan Oshiwitzi, fuula 98) .

Adeemsa sana keessatti kan boru duuti isaanii isaaniif hin oolle hooggantootan Naazii garaa ga'uuf gara jabeenyi isaan lammiilee isaaniirratti raawwatan baay'ee kan nama gaddisiisu akka ta'e namatti agarsiisa. Bifa walii galaan yoo ilaallamu immoo lubbuu namootaa haala gara jabinaan guuttameen balleessuuf sirnichi dursee itti yaaduun akka nama waan gaarii namaaf yaadeetti gamoo ijaaree keessatti namoota unkutaa akka ture nama hubachiisa. Kunis wantoota gara jabeenya Naazii addunyaatti saaxilan keessaa tokko ta'uu nama hubachiisa.

Hammeenya mootummaa Naazii gamoowwan gubinsaa ijaaruun lubbuu namootaa dabarsuu qofa osoo hin taane, wayita soorrata hidhamtoota sooru itti haphatte carraan inni qabu sababa adda addaatiin namoonni baay'een akka du'an taasisa.

Fkn 18. Beelli baay'ee isaanii fixee lafeetti hambise. Kaan guyyoota muraasa hafan keessa mar'ummaan isaanii jijjiguu eegale. Garaa kaasaa, albaatii, taayifasiifi dhukkuboota fafakkaataniin gidiraa isaanii arguu jalqaban. Sababb dhukkuboota kanaatiin guyyoota namoota 50-60tu du'u turan. Gidiraan hidhamtoota mooraa Cheek kan guyyoota dhumaa kana jedhamee dubbatamee kan dhumu miti. Guyyaa dhumaa sana irratti du'i dhufee akka bilisa isaan baasu kan hawwan danuu turan.

Mooraalee hundumti akka cufamaniifi ajajni kan darbe ganama bariidhaan ture, loltoonni SS moorichatti marsanii hidhamtoonni mooricha keessa jiran bakka tokkotti akka walitti qabaman ajajan. Hidhamtoonni kunniin waggootii lama guutuu wayita mooricha keessa taa'an maal akka isaaniif qophaa'e hin beekan turan. Amma garuu dhaqni isaanii erga dhume booda makiinaan irraafi jalli isaa hawwaagamaa ta'eisaanii dhihaateewayita irra koru eegalan hanga eessaatti deemuu akka danda'an baran. Humna ittiin iyyan qabaachuu baatanis ni iyyu, ni boo'u, ni gadoodus turan. Taatee sana jechi ibsuu hin danda'u. Hidhamtoota 12,000 mooraa Cheek keessa turan gidduudhaa namootni qaamni isaanii jabaa ta'e 1500 dabalatee doktoroota saddeet kophaatu filatamee lubbuudhaan hafe. Kaan, jechuunis namootni 10,492 gamoo gubiinsaa lakkoofsa sadi'iifi afuritti geessamanii ibiddatti darbataman.(Imimmaan oshiwiitzi, fuula 106)

Yaada olii kanarraa dhugaan hubatamu sirni bulchiinsaa Naazii Adolf Hitilariin hoogganamu ajjeechaa suukaneessaa suummii onneetti qicuu, aara summaawaan ukkaamsee ajjeesuu, rasaasa albuuda liidii irraa oomishameen saggoo keessa reebuun ajjeessuun alatti yeroo dheeraa namoonni hidhaman sunneen nyaata akka hin nyaanne taasisuun beela hamaafi dhukkuba foon lafeerraa fixee lafee qullaatti anbisuun draruun hanga hidhamtoonni namummaa isaanii gad dhiisanitti erga drararee booda gara ibiddaatti darbata. Kunis wgochoota gara jabeenya sirnichaa haalaan addunyaatti mul'isan keessaa isa tokko akka ta'e nama hubachiisa. Beelaafi dhukkubaan erga dararee boodaltee namoonni hanga lubbuun iranitti adabbiin biraa akka isaan eeggatu ni beeku echuudha. Naazonni hanga foon namaa gubatee gara daaraatti geeddaramutti itti hin tolu. Sababni isaa gochaa gadhee dhala namaarratti raawwatan kana waan beekaniif namni tokko akka tasaa lubbuun baanaan icciitiin gocha yaraa isaanii kun addunyaatti ifa baha jedhanii waan shakkaniif kan isaan ciisanii bulan yoo namni isaan hidhan ykn ugguran gubatee daaraa ta'uu isaa ijaan argan qofa akka ta'e nama hubachiisa.

Gama biraatiin Naazota biratti lubbuu namootaa balleessuurra gaasii summaawaa ittiin dhala namaa duguuganiifi rasaasatu bakka ol'aanaa qaba. Namoota lakkoofsi isaanii 500 gadi ta'eef gaasii summaawaa balleessuurra rasaasaan reebanii ajjeesuu wayya edhu. Kunis rasaasni

jaraaf waan salphatuuf osoo hin taane, gaasiin summaawaan namoota baay'ee yeroo tokkotti duguuguu danda'uu namoota dhibba shan qofaaf baduu hin qabu edhanii waan shakkaniifi.

Fkn 19. Masfiildi ajajaa loltoota SS gamoo gubisaa lakkoofsa tokkooti. Aggaammatee hin dhabu. Namichi kun gargaartota kan biroos sadi qaba. Yeroo barbaachisaa ta'etti gartuu kanatu saggoorra rasaasaan dha'ee hidhamtoota ajjeesa. Namoonni saggoorra irra rasaasaan rukutamanii ajjeefaman hidhamtoota mooraa dhuma sana keessaa filatamaniidha. Yookiin immoo gara “mooraa boqonnaa” deemu jedhamanii hidhamtoota bakka biraatii fidamaniidha. Lakkoofsi namoota du'i irratti murtaa'ee 500 yookiin dhibba shanii gad yoo ta'n rasaasaan rukutamanii ajjeefamuu qabu jedhamee amanama Oshiwitziitti. Namoota qubaan lakkaa'aman kanniin ajjeesuuf dargaggeeyyii gaasii boollaatti naqan sana makiinaa fannoo diimaatiin sardaa fiduun hin barbaachisu. bututtuun isaanii yoo ta'es waan dhimma baasu miti. Kanaaf makiinaa guddaan hin waamamu. Wantoota akkasiitu hidhamaan rasaasaan ajjeefamuufi ajjeefamuu dhabuu isaa murteessa. (Imimmaan oshiwitzi, fuula 136)

Dhugaan yaada olii kanarraa hubatamu, hooggantoonni Naazii gara jabeenyummaa isaaniirraa kan ka'e lubbuu namootaarraa rasaasa ittiin lubbuu namaa balleessaniif kabaja kennu. Akkamiin namni namarraa dhalate gara jabeenya akkanaa horataan gaaffii biraa ta'ee osoo jiruu, miira kanaan guuttamanii lubbuu miliyoonaan lakkaawwamu kaan rasaasaan gariin gaasii summaawaaniifi summii kilooroofoormi onneetti cobsanii sanyii namootaa lafarraa duguugaa turuun isaanii haqa addunyaan kun baredha.

Gama biraatiin hooggantoonni Naazii araadni sanyummaa sammuu isaanii xaxee joonesse yakki isaan qaama hir'uu lammiilee Yihuudotaarraan ga'aa turan kan baay'ee nama gaddisiisu ture. Jarmanoonni sanyummaa bu'uura godhatanii addunyaa to'achuuf kaayyeffatanii ture qaama hir'uun mudannoo uumamaan ykn guyyaa keessa sanyii dhala namaa kamuu mudatu ta'ee osoo jiruu mallattoo sanyii gad aantummaa qabaniiti jechuun lammiilee Yihuudii qaama hir'uu ta'an irraatti qorannoon addaa akkka gaggeeffamuuf lubbuu isaanii baasuun foon isaanii lafeerraa affeeluun lafee isaanii god ambaa biyya isaanii keessa kaa'uun akka dhaloonni isaanii daawwatan gochuuf kaayyoo qabun ture. Gama biraatiin nuti sanyii addaati

jedhanii waan yaadaniif akka qaama hir’ummaan isaan hin mudanneef wantoota qaama hir’ummaa fidan adda baasanii beekuuf qorannoo addaa namoota mana hidhaa Oshiiwiitziifi mooraa mana hidhaa Liizmaanistaad keessatti argaman irratti qorannoo addaa taasisaa turan.

Fkn. Wayita hidhamtoonni dhufanii hiriira galan namoota hiriira galan sanniin gidduudhaa basaasee Dr. Meengeel namicha dugdi gooboo gara umurii waggaa shantamaa ta’u tokko argate. Namichi kophaa isaa hin turre. Gurbaa dheeraa miidhagaa umurii waggaa kudha shanii ykn waggaa kudha jahaatu cinaa isaa dhaabata ture. Haa ta’u malee, gurbichi miilli isaa mirgaa naafa ture. Gurbichi naafa ta’us ispeeshaalistoota wal’aansa lafeetiin wal’aansi godhameefi miilli isaa hamma tokko akka qajeelu godhamee ira. Akka rakinni isaa irratti hin beekamneef immoo kopheen ol dheeratu tolfameefii isa keeyyata ture. Edaa lamaanuu abbaafi ilma turan. Abbaa dugdi isaa gooboo ta’eefi ilma miilli naafaa kanniin wayita argatu Dr. Mengeel fakkeenya jiraataa tiyoorii isa Gad aantummaa saba Yihudii mirkaneessu kan argate se’ee guddaa mirqaane. Dr. Mengeel uummata hiree maleeyyii kanniin battalumatti hiriira keessaa baasee waraqata yaadannoo isaa irratti katabachuu qabu katabatee erga raawwatee booda gara gamoo gubiisaa lakkoofsa tokkotti akka geessaniif abbaafi ilma carraan isaan abaarte sana waraqata wajjin dabarsee loltoota SS^{tti} kenne.

Yeroon isaa gara saafaati. Gamoon gubiisaa lakkoofsi tokko guyyaa sana hojjechuutti hin jiru ture. Hojii waanan hin qabneef ani callisee taa’een jira. Loltuun SS tokko gara afaan karraatti akkan dhihaadhu dhufee nagaafate. Abbaafi ilmi ani duraan arge sunniin loltoota SSⁿ dabaalamanii karra irra dhaabatu ture. Dhaamsa waraqataa jaraa wajjin Dr. Mengeel biraa naaf ergameen waardiyyicha SS harka fuudhee dubbise.

Akkas jedha:

“kutaa daaskeetingii lakkoofsa tokkoof: Jarreen kana irratti qorannoo sirriin haa adeemsifamu. Dheerinni lamaan isaanii haa safaramu. Qaamni jara lamaanii

maaliif qajeelaa ta'uu akka dhabe sababni isaa qoratamee haa galmeeffamu. Wantoonni qorannoo faayidaa qaban kan biroonis wajjin haa ilaalaman.”

Jireeni isaan mooraa Liizmaanistaad keessatti dabarsan abbaafi ilma lamaan garmalee miidhee jira.simboon isaanii irraa godaaneera. Akka waanta natti haasa'uu barbaadanii ija keessa na'ilaalan. Isaan qabadheen gara oobdii ifii aduu jiru tokkottti qajele. Wayita kutaa daasketingii qaxxaamuru waanuma gaggaarii walitti haasa'aa deemne. Akka carraa reefi kuticha keessa jiraachuu dhabuu isaatu nu gargaareef malee utuu reefa arganii jiraatanii silaa bakkasumatti adoodanii obbaafatu ture.(Imimmaan Oshiwitzi, fuula 201-202)

Dhugaan asirraa hubachuun danda'amu, Sirni nama nyaataa Naazii uumaas ta'ee uumama kamuu kan hin sodaanneefi olaantummaan Jarmanootaa addunyaarratti akka dagaaguuf ni oola jedhee waan yaade hundumaa raawwachuuf kan duubatti hin jenne ta'uu isaa namaaf mirkaneessa. Qaama hir'ummaan sababa adda addaatiin uumamaanis ta'ee gocha nam tolcheetiin lammii kamuu, gosa kamuufi nama dhuunfaa kamuu mudachuu danda'u Naazota biratti yakka ta'ee akka sanyii gad aanaatti ilaaluun taateen akka kanaa lammii keenya keessatti akka hin uumamneef qorannee sababa isaa irra ga'uu qabna jechuun namoota qaama hir'uu maanneen uggurtiifi mana hidhaa Oshiwitzi keessa turan irratti qorannoo gaggeessuuf jecha lubbuuwwan miskiinota baay'ee galaafachuun gocha yoomillee dhalli namaa namarratti raawwata jedhamee hin shakkamne isaanirratti raawwatan.

Gochaan kun dhugaa lama nama hubachiisa, tokkoon Naazonni nama kamiifuu ilaalcha gaarii qabaachuufi gara laafina waan jedhame qabaachuu akka hindandeenyee yoo ta'u dhugaan lammaffaan asirraa hubatamu olaantummaan Jarmanoonni saba isaaniif qaban baay'ee olaanaa akka tureefi olaantummaa saba isaanii kana addunyaa guutuutti babal'isuuf gocha farra dhala namaa ta'e kamuu raawwachuu irraa akka duubatti hin deebine namatti agarsiisa.

Walumaa galatti, barri bulchiinsa Sirna Naazii bara hamaa yakkoonni dhala namaatiin dhala namaa irratti ni raawwatamu jedhamanii hin eegamne dhala namaarratti raawwateefi hanga har'aatti illee godaannisa fokkisaa dhiisee darbeen Jarmanoonni addunyaa guutuutti itti qaana'an ta'uu nama hubachiisa. Yeroo baay'ee mootummoota abbaa irree wanti wal isaan

fakkeessu yoo jiraate, bara bulchiinsa isaanii keessatti aangoo siyaasaa qabanitti fayyadamuun dhala namaa daraaruudha. Haata'u malee dararaafi gara jabeenyi mootummaa abbaa irree Naazii bifa adda ta'een addunyaa guutuurratti yaadatama. Sababni isaa barri sun bara dhalli namaa gaasii summaawaan mana tokko keessatti ukkaanfamee jimlaan duguuggame, bara dhalli namaa osoo lubbuun jiruu boolla ibiddaatti darbatame, bara qorsi summaawaan kilooroofoormi jedhamu onnee namootaatti qicamee dhiigni kantaree akka lubbuun darban ta'eefi bara namni badii tokko malee sababa eenyummaa isaaf rasaasaan saggoo irra rukutameefi meeshaa labooba ibiddaa tufuun bosona keessa gangalfamee gubachaa ture waan ta'eef mootummaan kun seenaa gadhee kanaan yoomillee addunyaarratti raawwatamaa akka jiraatu taasiseera.

Dhugaan dhalli namaa gocha badii kanarra hubatus jaalalli namni dhuunfaas ta'ee paartiin siyaasaa kamuu saba isaaf qabu kan mirga dhala namaa sarbu yoo ta'e badiif kufaatiin inni fidu kan dandamachuun hin danda'amneefi dhaloota dhufuuf seenaa gurraacha kaa'ee kan darbu ta'uu nama hubachiisa. Gama biraatiin waan aangoo of harkaa qaban qofaaf yakka hin barbaachifneen dhala namaa dararuun addunyaa kana mo'achuun akka hin danda'amne namatti agarsiisa.

3.6. Gama Xinsammuutiin

Dhalli namaa jireenya isaa keessatti waan gammadetti miira gaarii argisiisaa, waan gaddetti ammoo hamilee laafee waan mul'atuuf xinsammuu namootaa madaaluun ni danda'ama. Gama biraatiin mooraan Oshiwitzi dararaafi dhiphinaan kan guuttame waan ta'eef xinsammuun lammiilee achi keessa turanii baay'ee kan nama gaddisiisu ture. Carraan lubbuun achi keessaa ba'uus ta'ee achi keessa turuu dhiphaadha. Haalli jireenyaa achi keessa turee gidiraadha. Kun ammoo hamilee hidhamtoota achi keessa turanii kan baay'ee miidhedha.

Fkn 1. Dhiphina irraa kan ka'e sammun koo naanna'uu ga'e. dhagni koo akka danda'u ta'e. Afiurri kiyya waan cite natti fakkaate. Daandii kaartaa marga sirriitti muramee wal qixxeeffamee gidduu kutee darbu tokko irra bu'een gara kallattii gamoo gubisa reeffaatti qajeele. Akka tasaa sandorkomaandota bakka tokkotti walitti qabaman garuu hin beekne. Waardiyyoonni galgala har'aa hin jijjiiramne,

gamoon gubiisa lakkoofsa lama, sadi'iifi afur jiran irraan mil'adhe. Hulaan aaraa bantiilee gamooleen sanniin irra jiran gara samiitti ibidda tufuu itti fufanii jiru.

Yeroon irbaataa hin geenye ture. Sondarkomaandonni kubbaa miila fidanii dhufan. Gama tokkoon waardiyyoota SS gamoo gubisaa eegan, gama biraatiin immoo sandarkomaandotatu hiriiranii wal makuuf qophaa'u turan. Taphicha eegalan. Taphicha ilaalanii gara isaanii irraa kan kolfantu jiru turan.

Akkuma morkii magaalaa nagalessa ta'e tokko keessatti adeemsifamutti jiruu daaw'attoonni iyyaa, wacaa, garee barbaadan deeggaraa jajjabeessu turan. Akka nama jufunfulaattin ofi ilaale. Taphichi hanga xumuramutti hin eegne. Gidduutti aadaan kuteen gara kutaa kootti deebi'e. Ergan irbaata nyaadhee boodaa kiniinii irriiba seentiigiraamii kudhan u'ulfaatan lama liqimseen rafe. Tibba rakkisaa akkasiitti cinqii irraa furamuuf malli isaa irriiba gaarii rafuudha. Anaanis kiniinonni ani fudhate na gargaaranii sirriitti diriirfadheen rafe. (Imimmaan Oshiwitzi, fuula 80)

Dhugaan yaada olii kanarraa hubatamu haala rakkisaa mooricha keessa turrerraa ka'ee wanti mul'tu hundi waan nama gammachiisu miti. Haala sodaachisaafi abdii nama kutu ta'uu isaat namatti agarsiisa. Miirri soda, abdii kutannaafi dhiphinnichi immoo xinsammuu isaaniirratti dhiibbaa guddaa geessisuudha.

Hawaasni Mooraa Oshiwitzi keessa jiraatan sadarkaa lama qabu ture. Kanneen jalqabaa kanneen sadarkaan jireenya isaanii gad aanaa ta'eefi haalli jireenya isaanii cinqiin guuttamedha. Warri kaan ammoo Sandarkomaandota (SS) yoo ta'an, jarri kun kanneen mooraa san keessatti aangoo qabanidha. Warri kun umuriin isaan mooricha keessa jiraachuuf qaban ji'a afur qofa. Garuu immoo haalli jireenya isaaniis warra kaan waliin yoo wal bira qabamee ilaallamu fooyya'aadha. Haa ta'u malee, xinsammuun isaanii baay'ee miidhamaadha.

Fkn 2. Miseensota SS ergan daawwadhee booda gara kutaa Sandarkomaandotaa darbii olii irratti argamuutiin qajeele. Bakkatti shofeerota muraasaan wal'aane. Shufeerota irratti waan akka dirmammuufi godaannisatu bal'inaan mul'ata. Nyaatni

isaanii, bakki ciisicha isaaniis ta'ee wanti isaan uffatan qulqulluu waan ta'eef tokko tokko yoo ta'e malee sandarkomaandonni baay'een isaanii dhukkuba dhagna keessaa hin qaban. Qaamni isaanii nagaa haa ta'uyyu malee immoo qalbiin isaanii garuu fayyaa hin qabu. Guyyuu kan gubatu haadha, abbaa, akaakayyuu, akkoo, obboleessa, obboleettii, fira dhihoofi fira fagooti. Walumaa galatti immoo sanyii isaaniitu dacheerraa duguugamee akka badu godhamuutti jira. Lammiilee isaanii kuma kumaatama ta'an harka isaaniitiin gamaafi gamanatti gaggaragalchanii dhuma irratti afaan ibiddaatti darbatamanii jiran. Waan hojjechaa oolan beeku. Maal gochuu danda'u? Fayyaa fakkaatanis sammun adoodde qaama kophaatusocho'a. sondarkomandoota mooraa kanatti argamaniif seenaan isaanii kaleessaa seenaa gaddaati. Carraan isaanii boriis dukkana. Jireenyi isaaniis umuriin ishee gabaabduudha. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 82)

Dhugaan yaada olii kanarraa hubatamu, Naazonni warri gara jabeenyi isaanii daangaa hin qabne haala dhaabbii, dandeettiifi ogummaa isaaniirratti hundaa'anii hidhamtoota keessaa waardiyyoota amanamoo filatu. Waardiyyoonni kunis maqaa Sondarkomaandoo (SS) jedhamanii beekkamu ture. Umuriin isaan achi keessatti qaban gabaabaa yoo ta'ellee, abdiin mana hidhaa sanaa bahanii jiraachuu isaanii xiqqaadha. Gama biraatiin aangoon isaan argatan kun aangoo sanyii isaaniirratti gara jabeenyaan yakka hojjechuuti. Haala kanatu egaa abdii isaan kutachiisee laphee isaanii cabsa waan ta'eef miirri xinsammuu isaanii miidhamaa ta'uu nama hubachiisa.

Gama biraatiin gara jabeenyi hooggantoota Naazii daran ulfaataa waan ta'eef daran laphee namaa kan cabsuufi xinsammuu namaa kan miidhu ta'uu barreessaan asoosamichaa ofuma isaatii waan isarra ga'e ibseera. Barreessichi sababa ogummaa isaatiin hidhamtoota irraa adda bahee Naazota waan tajaajiluuf mooricha keessatti enyuma caalaa kabajama. Haa ta'u malee, daraaraafi ajjeechaa lammii isaarratti raawwatu erga argee booda miirrin isaa baay'ee tuqame.

Fkn 3. Gosa ajjeechaa dhala namaa nyaatan meeqqatu mooraa KZ keessa jiraa? Jalqaba ajjeechaa gaasiidhaan raawwatamun arge. Itti aansee ajjeechaa kilorofoormii onneetti qicuudhaan raawwatamu, achiirasaasaan saggoo irra rukutanii wayita ibiddatti nama darbatan ija koo guutuunan arge. Amma immoo

gosa ajjeechaa isa arfaaffaa wal makaa ta'ettan madaqe. Saggoorra rasaasaan dhahu. Itti aansanii du'us du'uu baatus utuu gadooduu abbicha ibiddatti darbatu.

Ani meeshaalee hidhamtoonni duubatti dhiisanii gara boolla du'aatti godaanan funaanuufan bakkas deeme. Qorichootaafi manatsirii isaan dhiisanii deeman walitti qabeen imala kiyya gara gamoo gubiinsaa lakkoofsa tokkootti eegale. Wanti ani arge cufti na oollachiisuu jalqabe. Dr. Mengeel bakka nuti jiraannuun “wiirtuu dhukkuba irraa itti bayyanatan utuu hin ta'iin bakka jireenya kabajamaa ta'e itti jiraatanidha,” jedhee ture. Icciiitiin jecha isaanii amma naaf gale. Ergaan boolla gaannamaa sana arge booda jechi Dr. Mengeel naaf ife.

Gama kiyya ergan ga'ee booda qorichootaan fide akka gosa gosa isaaniitti naquu dhiiseen kutaa koo seenee qoricha irriibaa fudhadhee rafe. Gadadoo qarqara ibiddaa boolla sanaatti dhaga'e irra aanee rafuuf kiniinii irriibaa seentigiraamii 30” fudhadheen dugda kootiin boqadhe. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 102)

Dhugaan yaada olii kanarraa hubatamu, gosti ajjeechaa mooraa Oshiwiitzi keessatti raawwatuufi akkaataan itti raawwatu baay'ee suukaneessaa waan tureef hidhamota dhiisee namoota hooggantoonni Naazii tajaajila ogummaaf filatee hanga itti gaabbanitti kunuunsullee hangam akka sodaachise nama hubachiisa. Haalli kun ammoo ajjeechaafi dararaa biraa achii keessatti raawwatutti dabalatee wantoonni namoota achi keessa jiran dararu biroon xinsammuu waan argan irra deebi'anii sodaachuuti. Oshiwiitzi keessa wanti nama gammachiisu waan hin jirreef namoota achi keessa jiraan sodaafi dhiphinaan akka jiraataa turan nama hubachiisa.

Karaa biraatiin hidhamtoonni mooraa Oshiwiitzi keessa turan gochoota Naaziin isaanirratti raawwataniin du'uurra dafanii lubbuu ofii balleessuu kan filatanis turaniiru.

Fkn 4. Akkuma guyyoota kaanii har'ashojii koo ganamaan eegale. Waan na naasise tokkotu na qunname. Sandarkomaandoo shufeerii of ajjeesuuf jecha qoricha irriiba barbaachisuu olitti fudhate tokkotu sadarkaa du'aarra ga'ee obbaafachuuf wixxifatut ture. Qorichaaf ajjeesuun Oshiwiitzi keessatti bartee bubbuledha. Huccuuf shaanxaalee hidhamtoota gubamanii guyyaa sakatta'aa waan oolaniif

sandorkomaandonni rakkina hanqina qoricha irriibaa hin qaban. Waan barbaadan cufa kiisiidhuma nama tokkoo keessaallee argachuu danda’u.

Wayitan itti siqee ilaalu sandorkomaandoon inni of ajjeesuuf yaalii godhe sun namicha “kaappiteen” jedhanii waamuun turan. Namichi kun Yihudoota Girikiidhaa qabamanii dhufan keessaa tokko wayita ta’u qondaala raayyaa waraanaafi barsiisaa ijoollee moototaa ture. Nama amala qabeessaafi qaroo baay’ee kabajamaa akka turehundumatu dubbatu. KZ ergan seenee waggootii sadi ta’ee jira. Haati manaa isaafi ijoolleen isaa akkuma mooraa KZ seenaniin gara gosa gaasiitti ergaman. Kunoo inni immoo waggoota sadi booda irriiba nagaa barabaraan rafuuf of wallaalee diriirfatee ciisuutti jira. Erga qorichicha liqimsee kan ture ta’us lubbuun keessaa hin baane. Waan balaa godheen irra ga’u natty fakkaachuu dide. Fayyinnaa jedheen gargaaruuf yaade. Iriyoonni isaa cinaa siree isaanii marsanii jiran garuu “dhiisi haa du’uu. Du’a hin oolchiin. Du’a yoo oolchiteen gidiraa isaa dheeressita malee wanti ati fayyadduun hin jiru. Turban muraasa booda rasaasaan reebamee du’uu mannaatii ammuma obbaafachuu waan barbaadeef qoricha kana liqimse. Yoom akka ta’e hin beektu malee siinis kan si eeggatu rasaasichuma,” naan jedhe inni tokko warra kaappiteenichaatti marsanii jiran gidduudhaa. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 124)

Yaada olii kanarraa dhugaan hubatamu, namni mana hidhaa Oshiwiitzi keessa jiru rakkoo isarra ga’aa jiruufi gara fuula duraatti narra ga’a jedhee yaadu irraa kan ka’e tasgabbiidhaan jiraachuu waan hin dandeenyeef lubbuu isaanii balleessuu filata. Yaanni kun ammoo dararaan achi keessa jiru hagam akka ulfaataa ta’eefi sodaachisaa ta’e kan namatti agarsiisudha. Hidhamtoonni kunis sodaafi dhiphina kana keessa jiraachuurra lubbuu ofii balleessanii foon isaanii boqachiisuu barbaadu. Dhalli namaa lubbuu isaan olitti wanti jaalatu akka hin jirre beekamaadha. Haa ta’u malee, haalli hidhamtoonni sun keessa jiran lubbuu ofii hundaa ol jaalatan akka balleessaniif rakkoo nama kakaasu ta’uu nama hubachiisa. Kanarraa kan ka’e hidhamtoonni achi keessa jiran lubbuun isaa darbuun namichaaf boqonnaa akka kennutti yaadu. Kunis haalli isaan keessa jiraniifi mooraa sana keessatti yakki dhala namaarratti raawwatu abdii kan nama kutachiisuufi tasgabbii kan namaaf hin kennine waan ta’eef dhiibbaan inni xinsammuu dhala namaarratti qabu baay’ee olaanaa ta’uu namatti mul’isa.

Gama biraatiin miidhaan gama xinsammuutiin raawwatamuutiin hidhamtoota irratti raawwatu lammiilee hunda biratti wal qixa miti. Dararaa raawwatamuunis ta'ee ilaalcha achi keessa jiruun lammiileen Yihuudootaa baay'ee miidhamoo turan.

Fkn 5. Onkoloolessa 6, 1944 ganama obboroodhaan sagalee rasaasa lammii Raashiyaa ajjeefte tokko dhageenye. Rasaasichi kan dhukaasan waardiyyoota turan. Hidhamtichi qondaala loltuu Raashiyaa waraana irratti booj'iame ture. Loltichi naannoo keessa qaxxaamuruun dhorkaa ta'e keessa darbuuf utuu yaaluu ciree rasaasa waardiyyoota ta'e.

Gartuun aangawaa siyaasaa Dr. Mengeelii hoogganamu yeroosuma gara bakka ajjeejichi itti raawwatametti qajeele. Namtichi ajjeefame Yihuudii ta'ee utuu jiraateetii yeroosuma gara gamoo gubinsaatti ergama. Amma garuu kan du'e lammii Raashiyaati. Isa immoo gara gamoo gubiinsaatti erguun hin danda'amu. Sababni du'a qondaalichaa maal akka ta'e adda haa baasuuf Dr. Mengeel reeffa namichaa gamoo kootti erge. Gabaasa du'a qondaalichaa ilaallatu waaree booda sa'aatii saddeetiif walakkaa irratti akkam isaaf qopheessu Dr. Mengeel na ajaje.

Wayita Dr. Mengeel na biraa deemu ganama sa'aatii sadii ture. Guyyaan du'a keenyaa guyyuma sana, jechuun Onkoloolessa ja'a ta'uu utuu baateetii reeffa namicha kanaa minjaala irra ka'ee foon isaa qalee gabaasa guutuu dhiheessuf silaa daqiiqaa 30-40 caalaa natti hin fudhatu ture. Haa ta'u malee, kanan du'a waan natti fakkaateef jireenyuma kiyyaafuu abdiin kutadhe. Dhiphachuu koo irraa kan ka'e waanan godhu wallaaleen reeffichaa kutaa daasektingii keessatti dhiiseen gara kutaa kootti qajeele.

Qoricha irriibaan fudhadhe. Garuu gonkumaa rafuu hin dandeenye. Irriiban wal'aansoo qabuu dhiiseen taa'ee tambookoo irruma- irratti aarsuu itti fufe. Tamboo deddeebisee aarsus boqonnaa argachuu waanan dhabeef gora samawaaraa gubinsaattin qajeele. Reeffi isaan dura tuulamee jiraatus Sondarkomaandoonni reeffa afaan ibiddaatti darbatan akka yeroo utuu hin ta'iin dhidhibaa'aa wayita isaan hojjetaniin arge. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 174)

Yaada olii kanarraa dhugaan hubatamu mooraa Oshiwiitzi keessatti dararaafi ajjeechaan kan nama kamiifuu hafu yoo ta'uu baates gad aaantummaan isaan saba Yihuudotaarratti raawwatan kanneen lubbuun jiranirratti gama xinsammuutiin miirri inni uume salphaa miti. Duuti yoo garaagarummaa qabaachuu baatellee haalli ajjeechaafi ilaalchi Yihuudotaaf Naazonni qaban baay'ee gad aanaa waan tureef hidhamtoota lammiilee Yihhudotaa achi keessa jiran irrattis ta'ee kanneen waardiyyaa ta'anii isaan tajaajilan irratti dhiibbaan inni gama xinsammuun uumu salphaa miti.

Wanti mana hidhaa Oshiwiitzi keessatti raawwatu kamuu namoota achi keessa jiran hundi waan nama boqochiisu miti. Kallattii kamiinuu abdii kutannaafi yaada sanaa jalaa of dhoksuuf of sobuufi of sossobuun hidhamtoota irratti ni mul'ata.

Fkn 6. Yoo maraachuu hin barbaadiin gochaalee suukaneessaa guyyuu Oshiwiitzi keessatti raawwataman akkasii irraanfachuun dirqama. Bakka kanatti jireenyi fuulduraanis ta'e duubaan dukkanaa'aadha.

Yeroo gabaabaadhaafis ta'u cinqii irraa nama walaboomsuuf alkooliin baay'ee gaariidha. Sababiin isaa sammuu adoochee dhiphina irraa nama tiksaa. Jireenya keessa darbe wayitan yaadu abjuu suukaneessaa keessa waanan ture natty fakkaata. Hawwiin ani qabu tokkichii waan hundumaa irraanfachuudha. Dharraan ani qabu guddichi waa'ee waan tokkoollee yaaduu dhabuudha. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 211)

Dhugaan yaada olii kanarraa hubatamu haalli jireenya mana hidhaa sana keessa ture waan baay'ee abdii nama kutu waan tureef nama cinqa. Garuu ammoo cinqamanis wanti dhufu hin jiru. Falli jiruu haala nama sodaachisee nama cinqu keessaa of baasuuf irriibaana of sobuudha. Haalli kun immoo haalli jiru hangam xinsammuu namaa kan miidhu ta'uu nama agarsiisa. Haalli kun yeroo namoonni mana hidhaa keessa turanitti gocha ta'eefi sanaan wal qabatee dhiibbaa xinsammuu hidhamtootaarratti geessisaa turan haqa turedha.

Gama biraatiin erga seenaan kun raawwateellee godaannisni sirnichi uume sammuu namootaa keessaa kan hin baane ture. Keessumaa namoonni rakkina mooraa *Oshiwiitzi* keessa ture dhandhaman rakkoo xinsammuu isaan keessaa bahuu hin dandeenye akka isaan keessatti

uume seenaan barreeffamicha keessa jiru ni ibsa. Namoota rakkoo akka kanaatiin miidhaman keessaa tokko barressaa kitaaba kanaa Dr. Mikoloos Niziliin isa tokko ture.

Fkn7. Dhugaa isaa dubbachuuf gara mana kootti deebi'uu sodaadheen jira. Sababiin isaa manichi onaadha. Qabeenyaan koo saamamee jira. Gara manaa deemus silaa haati manaa koo, mucayyoon koos taatu obboleettiin koo hin jiranii eenyutu simannaa naaf godhaa? Nan dhiphadhe. Roorroofi gidiraa Oshiwitzi keessa tureargeera. Dhalli namaa utuu lubbuun keessaa obbaafatee hin ba'iin ibidda boollaatti wayita darbatamu qaroo kiyyaan argeen jira. Miseensota Sondarkomaandoo warra jiraatti – du'anii ta'ee ji'oota saddeetiif hojjedheen jira. Gaariifii gadheen maal akka ta'e addaan baasee himuu hangan rakkadhutti jireenyi ani dabarse kunoo nafa koo adoochee jira.

Baqadhee humana koo jabeeffachuun qaba jedheen yaada. Human koo jabeeffadheewoo maalan godha? Kun gaaffii ani hoggayyuu of gaafadhudha. Ijoon koo namoota kumaatama cubbuu isaanii malee ajjeefaman hanga gola gaasiitti gaggeessanii jiru. Ibidda boollaa argan malee amanuun nama rakkisu sana bira dhaabadhee waan ta'aa ture ija kootiin waraabeera. Ani mataan koo ajaja Dr. Mengeeliin reeffota dhibbaatama qalee tiyoorii kijibaa Naazii utubuuf ijibbaata godheen jira.

Lafeen isaanii utuu addaan hin bittinaa'iin Golambaa Riikii Sadaffaa Barlinitti argamu nagaan haa ga'uuf qaama dinkootaafi namoota gooboo dhibbaatama bulbulaa kaalsiyaamii kilooraayidii keessa dhuubeera.qaama namoota kaanii immoo bishaan danfaa keessatti affeelee foonni akka irraa jijjigu godheen jira.kun hundumti amma kan darbe ta'us taateen sun har'as yaadaafi abjuukootti dhufee irriiba na dhorka. Waanan yaadicha sammuu koo keessaa haqee dhabamsiisuus natty hin fakkaatu, abadan. (Imimmaan Oshiwitzi, fuula 257- 258)

Yaada olii kanarraa dhugaan hubatamu, dararaan, gidiraan, duguuggaan sanyiifi gubiinsi mana hidhaa Naazotaa keessatti raawwachaa ture daran akkaan kan baay'ee ilma namaa ta'e hiraarsaa ture ta'uufi seenaa fokkisaa yoomillee sammuu namaa keessaa kan hin baane akka tureefi dagachuun hin danda'amne akka ta'e nama hubachiisa. Hidhamtoonni wayita qaamaan mana hidhaa sana keessa turanitti gocha hamaa mootummaan Naazii firaafi aantee isaanirratti

raawwate ija isaaniin waan argaa turaniif yoomillee dagachuu akka hin dandeenyee waan yeroo hundumaa boqonnaa sammuu isaaniif kennu waan hin taaneef tasgabbi kan isaan dhoowwu akka ta'e nama hubachiisa. Warri akka carraa manaa hidhaa san keessaa lubbuun bahanis yoo ta'e jireenya isaanii duraatti deebi'anii jiraachuun akka itti ulfaatu nama hubachiisa. Sababni isaa gochaan firootaniifi sanyii isaaniirratti raawwate sun godaannisa sammuu isaanitti ta'ee yoomillee yaad-qalbiin akka hin tasgaboofne isaan taasisuu nama hubachiisa.

3.7. Dhugummaa Kallattii Mirgoota Dhala Namaatiin

Akkaataa kanaan dhimmoota dhiittaa mirga dhala namaa waliin wal qabatee kallattii adda addaatiin ture barreessichi asoosamicha keessatti ibseera. Keessumaa gochi gamaduguuggaa sanyiitiin isaanirrattin raawwachaa ture kan baay'ee mirga dhala namaa cabsu ture.

Fkn 1... fedhiin Jarmanootaa inni guddaan seenaa seenaa Yihuudootaa umurii waggoota 6,000 qabuu balleessuudhaan mirga uummatichi lafarra jiraachuuf qabu guutummaan guutuutti mulquudha. Akka Hitilarfaa yadanitti uummatni kun dachee irra jiraachuuf mirga hin qabu. Sabni kun bade jennaan kan saba kaanii rakkina hin qabu. Uummanni Yihuudii garuu lafarra jiraachuuf maaliif hin eeyyamamuufii? Yaanni miseensonni Riikii sadaffaa kennan nama dinqa. Yihuudoonni seenaa isaanii bara dheeraa kana keessatti qaamni isaanii hir'uu ta'ee wal horuu eegalan. Sanyiin isaanii kunimmoo sanyii filatamaa Ariyaan (Jarmanoota) jedhamu wajjin wal makuu jalqabuu isaatiin sanyiin Ariyaanotaa xuraa'uu eegale. Kanaaf sanyiin qulqullichi Ariyaan jedhamu dachee Awurooppaa akka dhuunfatuuf sanyiin Yihuudii lafarraa baduu qabu. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula, 126)

Dhugaan yaada olii kanarraa hubatamu jalqabumarratti Jarmanoonni kan kaayyeffatanii ka'an sanyii Yihuudotaa lafarraa dhabamsiisuu waan tureef, kun immoo hangam mirga dhala namaa cabsuuf akka isaan kaayyeffatan nama hubachiisa.

Gama biraatiin mooraa Oshiwiitzi keessatti daraaraan dhala namaarratti raawwatu kan mirgoota dhala namaa cabsuufi lubbuu namoota hedduu mancaasedha.

Fkn 2... imimmaan guyyuu dhangala'u kana ilaaluun waan na gaddisiisuuf ani achii fagaadheen moggaa muka gaattiraa jala taa'a. Fagaadhee taa'us utuun hin jaallatiin sagaleen dhukaasaafi iyyi miskiinotaa kanniinii gurra koo qaqqaba. (Imimmaan Oshiwiitzi, fuula 142)

Asirraa wanti hubatamu mooraa Oshiwiitzi keessa gara laafinni wayiituu kan hin jirreefi aangoofi human qabanitti fayyadamuun alatti waa'een mirga dhala namaa akka hin beekamne nama hubachiisa.

Boqonnaa Afur: Cuunfaa, Argannoofi Yaboo

4.1. Cuunfaa

Jiruuf jireenyi addunyaa kana agama ogbarruun ibsama. Bal'innifi rakinni, dhiibbaafi miidhaan gama ogbarruun ibsama. Kanarraa kan ka'e, ogbarruun daawwitii jireenyaati jedhama. Akkaatuma kanaan qorannoo kana keessatti asoosama seenaa *Imimmaan Oshiwiitzi* Ija yaaxina dhugummaan gad fageenyaan xiinxaluun seenaa akkamii akka qabu ibsuuf yaalameera. Asoosamni seenaa dhugaa ture tokko ibsuurratti fuulleffata. Yaaxinni dhugummaa immoo yaaxinoota ogbarruu jiran keessaa dhugaa jiru tokko ibsuurratti xiyyeeffata. Haaluma kanaan qorannoo kana keessatti yaaxina kanatti dhimma bahuun dhugaan hawaasaa jiru ibsameera. Gosoonni dhugummaa qorannicha keessatti haammataaman, dhugummaa gama hawaasummaa, bulchiinsaaf siyaasaatiin, xinsammuufi mirgoota namummaan turaniifi walii galaan jireenya saba Yihuudootaa bara mootummaa Naazii calaqisiisan xiinxalamaniiru. Qabxiileen qorannoo kana keessatti xiinxalamuuf yaalamanis haala armaan gadiitiin cuunfamanii dhiyaataniiru.

Yaaxinni dhugummaa dhimmoota seenaa dhugaa keessatti ka'an karaa dhugummaa of keessaa qabu giddu galeessa godhatee ibsa. Haaluma kanaan qorannoo kana keessatti dhugaan hawaasaa kallattii hawaasummaan, bulchiinsaaf siyaasaafi haalli xinsammuun bara Naazii lammiilee Yihuudotaarra ga'aa turan gad fageenyaan xiinxalamaniiru.

Kaayyoo kana galmaan ga'uufis, erga qabxiilee barbaachisoo dhimmoota kaayyoo waliin hidhata qaban adda baa'anii sakatta'amanii booda ragaalee asoosamicha keessa jirantu qindaa'e. Bu'uruma kanaatiin asoosama seenaa kana keessatti qabxiileen adda addaa ilaalamanii jiru. Dhimmoonni ilaalaman kunneenis, dhugaan hawaasaa kallattii hawaasummaan turan, kanneen roga bulchiinsaaf siyaasaan turaniifi gama xinsammuun turan maal faa akka turaniifi jabana Naazii keessatti mal akka fakkaatantu xiinxalamee dhihaate. Dabalataanis dhugummaa seenaa sana keessa jiru jechootatti fayyadamuun bifa hololootiin dhihaataniiru. Kanas dhugummaa taatee seenaa, sirnicha keessa ture fakkeenya qabatamaafi haala hubatamuu danda'uun qindaa'uun isaanii xiinxalamaniiru.

Gama biraatiin, yoomessa qabatamaa keessatti amanamummaafi fudhatamummaa isaanii maal akka fakkaatu xiinxaluuf yaalameera.

Akkaatuma kanaan seenaa hojii kanaa keessatti bifa walii galaatiin xiinxalameen ciminaafi hanqina inni qabu mul'isuun dhihaateera. Haala kanaan, qindoominni seenaa, dhimmoonni dhugummaa achi keessatti dhihaatan ragaa qabatamaan kan deeggaramanidha. Asoosamichi afaan biroorraa gara Afaan Oromootti yoo hiikkameyyuu qabxiin ijoon isaa wal simannaafi wal deeggarsa qabaachuu, yoomessa qabatamaatti gargaaramuun, seenaa dhugaafi qabatamaatti dhimma bahuun, taateewwan seenaa dhugaa yeroo tokko addunyaa kanarratti raawwate sab- seenaa isaa keessatti bu'ureeffachuun ijaaramee jalqabaa hanga dhumaatti qindoomina isaa eeggatee, haala qalbii namaa hawwatuun dhihaachuun isaa dhimmoota akka ciminaatti ilaallamanidha. Kana malees, dhaamsi isaa dhimmoota hawaasa keessatti baay'ee murteessoofi barbaachisoo ta'an kanneen akka: hawaasumma, bulchiinsaaf siyaasaafi xinsammuutti fuulleffachuun isaa cimina biroota.

Karaa biraatiin asoosama kana keessatti wantoonni akka hanqinaatti ilaalamanis jiru. Isaanis: seenaan achi keessatti dhihaate dheeraa, irra deddeebii gochaafi yaadaa waan qabuuf dubbistoonni duraa duuba isaa eeganii qalbifachuuf ni rakkatu. Gama biraatiin iddoo tokko tokko keessatti fayyadamni jechoonni baay'een afaan jalqabaa asoosamichi ittiin barreeffamerraan waan fudhatamaniif dhaamsa seenaa asoosamichaa hubachuuf dubbistootatti gufuu ta'a. Dabalataanis dogoggorri qubeessuu kitaabicha keessatti iddoo baay'eetti mul'ata. Seenaan achi keessatti ka'e keessatti bal'inaan ka'e dhiibbaa mootummaan Naazii lammiilee Yihuudotaa irratti raawwatedha, dhiibbaa sirnoonni adda addaa uummata Oromoorratti geessisaa turan waliin wal bira qabamee waan hin hiikkamneef hawwatummaan isaa xiqqaadha.

Akkaataa xiinxala walii galaatiin hojiin asoosama kanaa seenaa dhugaafi qabatamaa ta'e bu'ureeffatee waan barreeffameef bu'uura asoosamni seenaa tokko guutuu qabu guutee ijaarameera. Adeemsi qorannichi keessa darbes odeeffannoowwan qindeessuu, argannoowwan qorannichaafi dhimmoota sirreeffamuu qaban jedhamanii yaaddaaman qindeessuun boqonnaa afur jalatti cuunfaa, argannoofi yaboo kaa'uudhaan goolabeera.

4.2. Argannoo

Xiinxalli asoosama seenaa *Imimmaan Oshiwiitzi* ija yaaxina dhugummaan xiinxalamee argannoo tokkorra ga'amee jira. Akkaatuma kanaan dhugaa hawaasaa asoosama seenaa *Imimmaan Oshiwiitzi* keessa jiru xiinxalee ibsuuf malli funaansa odeeffannoo hojiirra oole mala sakatta'a barruu yoo ta'u, jalqaba seenaa asoosamicha keessa jiru adda baafachuuf bifa hubannoo qabuun kitaabichi dubbifameera. Itti aansuun dhugaan hawaasaa kitaabicha keessa jiru maal akka ta'eefi waa'ee maalii akka kaasu erga adda ba'ee booda, akaakuuwwan yaaxina dhugummaa adda addaatiin xiinxalameera. Akkaatuma kanaan seenaa asoosamichaa ija yaaxina dhugummaa keessaa kallattiwwan hawaasummaa, bulchiinsaaf siyaasaafi xinsammuutti qoqqooduun xiinxaluun ibseera.

Akka qorannoo kanaatti asoosama filatame kana keessatti lammiileen Yihuudootaa bara mootummaa abbaa irree Naazii jalqabaa hanga dhumaatti miidhaawwan gama hawaasummaafi bulchiinsaaf siyaasaafi xinsammuun dararaafi miidhaa isaanirra gahaa turan akkaataa ragaalee xiinxalamaniin ifatti taa'ee jira. Taateewwan qabatamaa uummaticha keessatti raawwatamaa turan bu'ura dhugummaa qabuun qindaa'aniiru. Sabni Yihuudiis jabna mootummaa abbaa irree Jarman waggoota dheeraadhaaf Jarmaniifi biyyota Awurooppaa hedduu keessatti mirgi jiraachuu sarbamee ture. Kanarraa kan ka'e sabni kun Awurooppaa iddoo baay'eefi Jarman keessatti mirga jiraachuu, hawaasummaa, bulchiinsaafi siyaasaa dhabee waan tureef miidhaan qaamaafi xinsammuun dararamaa ture. Akka seenaa madda ragaa kanaatti dhimmoonni olitti caqafaman kunneen mul'ataniiru. Haaluma kanaan qabxiileen argannoo qorannoo kanaa haala gadii kanaan tarreeffameera.

- Asoosamicha keessatti qabxiileen dhihaatan akkaataa jiruufi jireenya lammiilee Yihuudootaa gama hawaasummaa, bulchiinsaaf siyaasaa akkasumas mirgoota dhala namaa bu'uura taasifachuun dhihaachuun isaanii ragaalee xiinxalamee irraa hubachuun danda'ameera. Dhimmoonni achi keessatti dhihaatan kunis taateewwan hawaasicha bu'ureeffachuun qindaa'anidha. Kanaafuu, hojiin qabatamaan kun akkaataa xiinxala ragaalee boqonnaa sadi keessatti taasifameefi yaada dimshaashaa keeyyata kanaa oliin haala jireenya Saba Yihuudotaa keessatti

kallattii hawaasummaa, bulchiinsaaf siyaasaafi xinsammuun mul'achaa ture bifa dhugummaa of keessaa qabuun kan calaqisiisan ta'uun hubatameera.

- Asoosama seenaa *Imimmaan Oshiwiitzi* jedhamu kun dhugummaa gama xinsammuu saba Yihuudootaa keessa ture bu'ureeffachuun seenaan isaa ijaarameera. Seenaa saba kanaa keessatti dhimmoonni kunneen kanneen hojii filatame kana keessatti haala hawwachiisa ta'u keessatti wal simatee dhihaachuunsaa xiinxala ragaalee boqonnaa sadi keessatti taasifameen mirkaneeffameera.
- Akkaataa jireenya hawaasummaa saba tokkoo keessatti dhimmoonni siyaasa waliin walqabatan haala jireenya isaanii waliin hidhata guddaa qabu. Qabxiileen kunneen asoosama xiinxalame kana keessatti xiyyeeffannoo guddaa argataniiru. Qabxiileen kunneen haala dhugaa keessatti mul'achaa tureen ijaaramuun asoosama kanaa xiinxala ragaalee boqonnaa sadi jalatti taasifameen kan mirkaneessan ta'uu beekameera.
- Asoosamni seenaa tokko yeroo barreeffamu taateewwan seenaa irratti fuulleffatee barreeffamu qaba. Dhimma irratti fuulleffate sanaaf xiyyeeffannoo guddaa kenna. Akkaataa kanaan asoosama xiinxalame kana keessatti kallattii dhugaan hawaasaa, gama bulchiinsaaf siyaasaa, xinsammuuniifi gama mirgoota dhala namaarratti fuulleffachuun kan dhihaatan ta'uun isaanii ragaalee boqonnaa sadi keessatti xiinxalaman irraa hubachuun danda'ameera. Bifa kanaan dhimmoonni kallattii dhugummaa hawaasummaa, bulchiinsaaf siyaasa jalatti hammataman kanneen akka jireenya hawaasummaa, haala bulchiinsaaf siyaasaa xinsammuuniniiti. Qabxiileen kunis hojii asoosama kanaa keessatti xiyyeeffannoo argachuun haala jiruuf jireenya Yihuudootaa bara mootummaa Naazii akkaataa dhugummaa qabuun kan calaqisiisan ta'uu xiinxala raga taasifameen mirkaneeffachuun danda'ameera..
- Xiinxala asoosama kanaa keessatti wantoonni iddoo guddaa argatan, dhiibbaawwan mootummaa abbaa irree Naazii haala jiruuf jireenya Yihuudootaarratti gama garaagaraan raawwatee turedha. Dhiibbaawwan

isaaniirratti taasifame kanaan sabni Yihuudootaa dararaawwan gama hawaasummaa, bulchiinsaaf siyaasaa xinsammuufi mirgoota dhala namaan kan miidhaman ta'uu xiinxala ragaalee boqonnaa sadi jalatti taasifameen hubatameera. Miidhaan ibsaman kunneen asoosamicha keessatti haala jiruuf jireenya Yihuudootaa bifa dhugummaa of keessaa qabuun mul'isuun isaanii ragaalee xiinxalaman kanarraa mirkaneeffachuun danda'ameera.

4.3 Yaboo

Xiinxala asoosamaa kana keessatti akkaataa boqonnaa sadi jalatti xiinxalamuuf yaalametti hojiin seenaa dhugaa kanaa akkuma cimina qabu, hanqinaaleen jiranis adda baafamaniiru. Hanqinni jiran erga adda ba'anii booda, qabxiileen fooya'insaa waliin kaawwameera. Qabxiileen fooya'insaa gadii kunneen osoo itti dabalamanii caalmaatti hojii ogbarruu sana filatamaafi fudhatama argachiisu.

- Irra deebiin jechaafi yaadaa osoo daangeffamanii dubbistoonni mufii tokko malee dhaamsa isaa hubatu.
- Gochaafi seenaa saba biroorratti raawwate sana wal- fakkeenya inni seenaa saba Oromoo waliin qabuun wal bira qabamee osoo hiika sana keessatti ibsamee hawwatummaafi fudhatamummaan isaa olaanaa ta'a.
- Dogoggoroonni qubeessuufi fayyadamni jechootaa bakka tokko tokkotti dhaamsa barbaadame dabarsuurrattiifi ofitti nama hawwachuurratti hanqina waan uumaniif, qixa sirrii ta'een osoo taa'anii hojii kana dubbisanii hubachuuf dubbistootaaf karaa saaqu.
- Eenyummaafi seenaan saba hojiin kun irratti xiyyeeffatee taatee seenaa duraa maal akka ture bal'naan osoo ibsamee dubbisaan salphaatti hubata.
- Qabiyyeen asoosamicha keessatti wal fakkii yaadaa qaban osoo boqonnaa wal fakkaatu jalatti walitti dhufanii hiikkamanii irra deddeebii yaadaa ni hir'isu.

Wabiilee

Abdussalaam Hasan. (2010). “*Xiinxala Goobaan galeessota Kallattii Sadarkaalee Gadaa Oromofi Qooddachiisuun Asoosamoota Godaannisaafi Kuusaa Gadoo Keessatti.*” Muummee Afaan Oromoo, Ogbarruufi Fookloorii Addis Ababa University. (Unpublished BA Thesis).

Asafaa Tafarraa. (2009). *Eela: Seenaa Oguma Oromoo*. Finfinnee: Far East Treding.

Brown, Mathew (1991). *Socialist Realism: Great Soviet Painting*.

Carter, D. (2006). *Literary Theory: British: pocket Essentials*.

Dassaalany Hayiluu. (2016). “*Xiinxala Asoosama Yoomi Laataa? fi Kabiir Waadoo Gadaa Sabboonaa Oromoo*”: *ija yaaxina dhugummaatiin*. Addis Ababa University: (Unpublished MATHesis).

Eagleton, T. (1996). *Literary theory: an introduction Second Edition*. Minneapolis: The University of Minnesota press.

Fedhasaa Taaddasaa. (2017). *Bu’uraalee Ogbarruu Oromoo*. Finfinnee: Oromiyaa

Fiqaaduu Qana’aa. (2012). “*Qaaccessa Wal diddaafi fakkoommii asoosamoota Dhaabaa Wayyeessaa.*” Addis Ababa University: (unpublished MA. Thesis)

Graff, Gerald. (1987). *Proffesing Literture: An Inistitutional History*. Chicago: University of Chicago Press.

Gregory. Castle. (2007). *The Blackwell Guided Literary Theory*. USA: Blackwell Publishing.

Hinseene Makuriyaa. (2007). *Imimmaan Oshiwiitzi*. Finfinnee: Oromiyaa

James Henry (1881). *The portrait of a lady (disambiguation)*. Macmillan and co. London

Klages.M. (2006). *Literary Theory: A Guide For The Preplexed*. Grait Britain: Cromuwel Ltd.

M. A. R Habib. (2005). *A history of Literary Criticism from Plato to present*. USA: published by

Maggie and Bowers. (2004). *Magie (cal) Realism*. USA and Canada: published by Routledge
Minnesota press.

Mokonin Gabbisaa. (2006). “*Xiinxala Asoosamoota Suuraa Abdiifi Miila hin shokoksinee: ija
Yaaxina Dhugummaatiin.*” Addis Ababa University. (Unpublished MA Thesis).

Set- Grahame- Smith. (2009) *Pride and Prejudice and Zombies*, Philadelphia.

Tyson, Lois. (2006). *Critical Theory Today: Auser Friendly* University press. University of
Minnesota.

Toora Intarneetii:

- ([https:// en/ literary theory](https://en/literary-theory)) social realism.
- ([https://en Wikipedia. Org/wiki/Literary- theory.](https://en.wikipedia.org/wiki/Literary-theory))
- ([https: // en.m.Wikipedia, literary realism .wikipedia, the free encyclopedia](https://en.m.wikipedia.org/wiki/Literary_realism))
- (- [https:// www.thought.com/psychological.realism-2207838](https://www.thought.com/psychological-realism-2207838))
- (-*[https: //www. New world encyclopedia. Socialist realism.](https://www.new-world-encyclopedia.com/socialist-realism)*)
- (-[https:// Www. Study .com](https://www.study.com))
- ([https:// www.macalester.edu.romreal](https://www.macalester.edu/romreal))
- ([Www. utm. Edu](http://www.utm.edu) > staff > lalexand...)

Waraqaa Mirkaneeffaannaa

Ani qorataan maqaafi mallattoon koo armaan gadiitti eerame, qorannoon kun hojii koota'uu isaafi kanaan duras yuunivarsiitii kamiyyuu keessatti qorannoo eebbaf hin dhihaatiin ta'uu isaa, akkasumas wabiileen qorannoo kanaaf dubbisee haala seera qabeessa ta'een fudhadhee waraabbii keessatti kaa'uun koo nan mirkaneessa.

Maqaa _____

Mallattoo _____

Guyyaa _____

Ani Dr. _____ barataan kun hojii isaa of ittisuuf dhiheeffachuu danda'uu isaa mallattoo kootiin mirkaneesseera.

Mallattoo _____

Guyyaa _____